
Kauhajoen koulusurmien jälkeen: Kauhajokelaisten masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Pro gradu -tutkielma
Sosiaalipsykologia
Kesäkuu 2015
Mika Harju

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HARJU, MIKA: Kauhajoen koulusurmien jälkeen: Kauhajokelaisten masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät

Pro gradu -tutkielma, 125 sivua + 22 liitesivua

Sosiaalipsykologia

Kesäkuu 2015

Vuonna 2008 Kauhajoella tapahtui koko Suomea järjestyttävä koulusurmatapaus, jossa kuoli yhteensä 11 ihmistä. 6 ja 18 kuukautta koulusurmatapauksen jälkeen satunnaisesti valituille kauhajokelaisille lähetettiin kysely, jossa tiedusteltiin mm. heidän sosiaalisesta aktiivisuudesta, yhteisöllisyyden tunteesta, sosiaalisen tuen saamisesta, pelko- ja riskikokemuksista sekä psyykkisestä hyvinvoinnista. Kyseistä kyselyaineistoa käytettiin tämän tutkimuksen aineistona.

Tässä gradussa pyrittiin löytämään tekijät, jotka olivat yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, missä määrin koulusurmat vaikuttivat kauhajokelaisiin. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä hyödynnettiin sosiaalisen pääoman teorioita. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, voiko sosiaalisen pääoman teorioiden avulla selittää kauhajokelaisten koulusurmien jälkeistä masennusoireilua.

Tutkimuksen keskeinen havainto oli, että kauhajokelaisten masennusoireilu oli molemmilla kyselykerroilla varsin vähäistä vaikkakin voimakkaampaa kuin suomalaisilla keskimäärin. Lisäksi kauhajokelaisten masennusoireilussa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja eri kyselykierrosten välillä. Monet sosiaaliset, kognitiiviset ja elämäkokemukselliset ilmiöt olivat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa. Havaitut korrelaatiot olivat kuitenkin varsin alhaiset, eikä yksikään tekijä noussut dominoivaksi. Eri tekijöiden alhaisia yhteyksiä masennusoireilun kanssa tarkasteltiin tilastollisen mittaamisen ongelmana, mutta myös tietynlaisena manifestina kauhajokelaisten toimijuudesta.

Myös koulusurmien vaikutus näkyi kauhajokelaisten lomakevastauksissa. Esimerkiksi vielä 6 kk kauhajokelaisten koulusurmien jälkeen yhteisöllisyyden tunne, sosiaalisen tuen tunne sekä huolestuneisuus väkivallasta olivat selkeästi yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun. Sen sijaan nämä yhteydet olivat heikompia 18 kk koulusurmien jälkeen.

Varsin monet sosiaalisen pääoman teorioiden keskeiset ilmiöt, kuten luottamus toisiin ihmisiin ja viranomaisiin, sosiaalinen aktiivisuus sekä yhteisöllisyyden tunne, olivat yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun. Tämä ei kuitenkaan tarkoita yksiselitteisesti sitä, että sosiaalisen pääoman teorit soveltuisivat yksilön hyvinvointitarkasteluihin. Sosiaalisen pääoman teorioiden keskeiseksi ongelmaksi muodostui ennako-oletus ihmisestä ainoastaan omaa etuaan ja resurssiaan ylläpitävänä ja kartuttavana toimijana. Lukuisten sosiaalipsykologisten tutkimustulosten valossa tämän ennako-oletuksen oikeellisuus on vähintäänkin kyseenalainen.

Tutkimuksen lopussa esitellään kilpaileva malli sosiaalisen pääoman teorioille. Mallissa keskeisinä piirteinä ovat mm. ihmisen hahmottaminen ekspressiiviseksi toimijaksi, jonka pyrkimyksenä on tavoitella itsekunnioitusta sekä itsensä esittämistä arvonannon arvoisena. Lisäksi tutkimuksessa havaittujen korrelaatioiden tulkittiin ilmentävän erilaisten sosiaalisesti jaettujen ilmiöiden välisiä merkitysyhteyksiä. Merkitysyhteydet muodostavat yhdessä merkitysverkoston, joka vaikuttaa kauhajokelaisten psykososiaaliseen hyvinvointikokemukseen.

Asiasanat: Kauhajoki, koulusurmat, psyykinen hyvinvointi, sosiaalinen pääoma, ekspressiivinen toiminta, merkitysverkostot, toimijuus, toiminnalliset loukut, RBDI, masennusoireilu, tilastoanalyysi

Ninalle

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo

Kuvat

Taulukot

Listaus liitteistä

1. Johdanto.....	1
2. Keskeiset käsitteet.....	4
2.1. Katastrofi	4
2.2. Trauma.....	5
2.3. Stressi.....	5
2.4. Haavoittuvuus- ja voimavaratekijät.....	7
2.5. Stressi–haavoittuvuus-malli.....	8
2.6. Mieliala ja masennus	11
3. Kauhajoen koulusurmat 2008.....	19
4. Mitä koulusurmien vaikutuksista tiedetään?	22
5. Sosiaalinen pääoma	28
6. Sosiaalinen pääoma Suomessa.....	39
7. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys	43
8. Aineisto.....	44
9. Menetelmät	46
9.1. Pearsonin χ^2 -riippumattomuustesti, Mann–Whitneyn U-testi ja Kruskal–Wallis-testi.....	46
9.2. Faktorianalyysi	47
9.3. Korrelaatiotarkastelut	48
9.4. Kolinearisuustarkastelut.....	48

9.5 Logistinen regressioanalyysi.....	49
10. Aineistoanalyysi.....	50
10.1. Yleishavaintoja raakamuuttujista	51
10.2. Aineistovertilu: 6 ja 18 kuukautta koulusurmien jälkeen	54
10.3. Faktorianalyysit ja latenttien muuttujien luominen.....	56
10.4. Kategoristen muuttujien luominen ja uudelleen kategorisointi	64
10.5. RBDI-mielialamittari.....	65
10.6. Latenttien muuttujien ominaisuuksia ja aineistovertiluja	65
10.7. Eri muuttujien korrelaatiot RBDI-pisteytyksen kanssa	67
10.8. Logistiset regressioanalyysit	69
10.9. RBDI-pisteisiin yhteydessä olevat tekijät eri masennusasteluokissa.....	78
10.10. Tyypillinen ei-masentunut ja masennusoireinen kauhajokelainen.....	83
11. Pohdintaa	85
11.1. Tutkimusstrategiasta.....	85
11.2. Yleishavaintoja aineistosta.....	88
11.3. Eri tekijöiden yhteys kauhajokelaisten masennusoireiluun	91
11.4. Masennusoireilu ja sosiaalinen pääoma.....	94
11.5. Ihminen: instrumentaali vaiko ekspressiivinen toimija?	96
11.6. Ihminen on kaiken mitta, mutta mittaaminen on vaikeaa.....	98
11.7. Todellisuuksien leikkauspisteissä.....	99
11.8. Objektiiivisesta maailmasta kohti sosiaalisesti jaettua merkitysmaailmaa.....	101
11.9. Alhaiset korrelaatiot: toimijuuden ja merkitysrakenteiden kirjon riemuvoitto?.....	104
11.10. Merkitysverkostot ja riskiyhteiskunta.....	109
12. Johtopäätökset.....	111
Lähteet.....	115
Viittaukset median verkkojulkaisuihin	125
Litteet	

Kuvat

Kuva 1. Esimerkki stressi–haavoittuvuus-mallista.

Kuva 2. Eri masennusoireiluasteiden esiintyvyys 6 ja 18 kuukautta koulusurmien jälkeen.

Kuva 3. Eri masennusasteluokkien prosenttiosuusjakaumat.

Taulukot

Taulukko 1. Sisäisiä ja ulkoisia yksilöä suojaavia tai haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä.

Taulukko 2. Sosiaalisen pääoman teoreettisten mallien vertailu.

Taulukko 3. Viranomaisluottamusta mittaavat kysymyslomakkeen kysymykset.

Taulukko 4. Yhteisöllisyyden tunnetta mittaavat kysymyslomakkeen kysymykset.

Taulukko 5. Luottamusta ihmisiin mittaavat kysymyslomakeväittämät.

Taulukko 6. Sosiaalista tukea mittaavat kysymyslomakeväittämät.

Taulukko 7. Vastaajien arvioita koulusurmien ulkoisista syistä mittaavat kysymyslomakkeen väittämät.

Taulukko 8. Viranomaistoiminnan arviointia mittaavat väittämät.

Taulukko 9. Huolestuneisuutta väkivallan kohtaamisesta mittaavat väittämät.

Taulukko 10. Sukupuolimoraali ja väkivaltaviihde yhteiskunnallisina epävarmuustekijöinä. Kysymyslomakeväittämät.

Taulukko 11. Omakohtaisia väkivaltakokemuksia kartoittavat lomakekysymykset.

Taulukko 12. Tutkimuksessa käytetyt kategorisoidut muuttujat.

Taulukko 13. Esimerkki epäonnistuneesta regressioanalyysistä. 6 kk aineisto.

Taulukko 14. Joidenkin logistisissa regressioanalyyseissä käytettyjen muuttujien väliset Spearmanin korrelaatiokertoimet.

Taulukko 15. Sosiaalisen pääoman malliin mukaan otetut välimatka-asteikolliset muuttujat.

Taulukko 16. Ryhmänormimallin testaamiseen käytetyt muuttujat.

Taulukko 17. Regressiomallien ominaisuuksia.

Taulukko 18. Yhteenvedo logistisista regressioanalyyseistä. Sosiaalisen pääoman malli.

Taulukko 19. Yhteenvedo logistisista regressioanalyyseistä. Ryhmänormimalli.

Taulukko 20. Eri välimatka-asteikollisten muuttujien ja RBDI-pistemäärien väliset Spearmanin korrelaatiokertoimet eri masennusasteryhmien mukaan jaoteltuina.

Taulukko 21. Eri muuttujien keskiarvot luokiteltuina eri masennusasteen mukaan. Tilastollisesti merkitsevät keskiarvoerot ovat lisäksi merkittyinä taulukkoon.

Taulukko 22. Kategoriset muuttujat, joiden luokkajakaumilla oli yhteys masennusasteeseen. Taulukossa on esitetty lisäksi eri luokkien prosenttiosuudet. 6 kk aineisto.

Taulukko 23. Kategoriset muuttujat, joiden luokkajakaumilla oli yhteys masennusasteeseen. Taulukossa on esitetty lisäksi eri luokkien prosenttiosuudet. 18 kk aineisto.

Taulukko 24. Tyypillinen ei-masennusoireinen ja masennusoireinen kauhajokelainen

Taulukko 25. Vähäiseen masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät

Taulukko 26. Eri muuttujien Spearmanin korrelaatiokertoimia. Vastaajien masennusoireilu vastasi vähintään keskivaikeaa masennusta.

Listaus liitteistä

Liite 1. Tutkimuslomake (7 sivua)

Liite 2. Faktorianalyysit: faktorit ja faktorilataukset (4 sivua)

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat (7 sivua)

Liite 4. Logististen regressioanalyysien tulokset (2 sivua)

Liite 5. Asumismuodon kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat (2 sivua)

1. Johdanto

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli 23.9.2008 Kauhajoella tapahtunut koulusurmatapaus, jossa kuoli yhteensä 11 ihmistä ja lisäksi 3 ihmistä loukkaantui. Kauhajoen kouluampumistapauksen arvioitiin aiheuttaneen mittavia psykososiaalisia vahinkoja kauhajokelaisille ja vahinkojen arvioitiin pahimmillaan kestävän jopa vuosia (Tutkintalautakunnan raportti 2010). Vain noin 7 kuukautta aikaisemmin koko Suomea oli järjestyttänyt Jokelassa tapahtunut kouluampumistapaus, jossa yhteensä 9 ihmistä sai surmansa. Pekka Räsänen ja Atte Oksasen tutkimusryhmä lähetti satunnaisesti valituille molempien koulusurmapaikkakuntien aikuisille asukkaille lomakekyselyn, jossa kartoitettiin mm. asukkaiden kokemaa masennusoireilua, kokemusta viranomaistoiminnasta koulusurmien yhteydessä sekä asukkaiden näkemyksiä asuinpaikkakuntiansa yhteisöllisyydestä. Kysely suoritettiin molemmilla paikkakunnilla kahdesti: puoli- ja puolitoista vuotta kouluampumistapausten jälkeen. Tämä tutkimus keskittyy kauhajokelaisilta Kauhajoen koulusurmien jälkeen kerättyihin kyselylomakeaineistoihin. Tässä tutkimuksessa en pyri etsimään vastauksia siihen, miksi koulusurmia tapahtuu tai miten koulusurmat voisivat olla ennakkoon estettävissä. Sen sijaan tutkin, mitkä eri tekijät ovat yhteydessä Kauhajoella eläneiden ihmisten koulusurmatapausten jälkeiseen masennusoireiluun.

Tämä tutkimus on tarpeellinen monestakin syystä. Ensinnäkin, tässä tutkimuksessa keskityn ihmistieteiden ikimuodikkaaseen aiheeseen eli tutkimuksessa pyrin selvittämään tekijöitä, jotka ovat yhteydessä yksilöiden psyykkiseen hyvinvointikokemukseen. Lisäksi tutkimukseni voidaan luokitella katastrofitutkimusten kasvavaan joukkoon. Tutkimuksen yhtenä hypoteesina on, että kouluampumistapaukset ovat jollakin tavoin olleet vaikuttamassa kauhajokelaisten psyykkiseen hyvinvointikokemukseen. Näin ollen yhtenä tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa yksilössä ja yhteisössä tapahtuneita muutoksia, joita kouluampumistapaus aiheutti Kauhajoella. Lisäksi tutkimuksessa pyrittiin löytämään tekijöitä, jotka edesauttavat tai vaikeuttavat kouluampumistapauksesta toipumisessa.

Tämän tutkimuksen tarpeellisuus nousee myös muuttuvasta yhteiskunnasta ja yhteiskunnan sisällä toimivien ryhmien ja yhteisöjen muuttuvasta kyvystä ylläpitää ja hoitaa jäsentensä mielenterveyttä. Viimeaikaisina trendeinä ovat olleet yhteisöllisyyden väheneminen (Putnam 2000), yksilökeskeisyyden lisääntyminen sekä moraalikäsitteiden muuttuminen suhteellisiksi sekä aikaisempaa refleksiivisemmiksi (Helkama 2009, 99–100; Pohjanheimo 2005) sekä muutokset

perinteisteisissä turvainstituutioissa (Jokinen 2010). Myös ilmastonmuutoksesta aiheutuvien ympäristökatastrofien määrän on arvioitu kasvavan tulevaisuudessa (IPCC 2007). Näiden eri tekijöiden on arveltu olevan yhteydessä erilaisten yhteisöjen yhä heikompaan kykyyn kantaa jäseniään erilaisissa moderneissa kriisitilanteissa. Esimerkiksi Ulrich Beck on nostanut esille ajatuksen ns. riskiyhteiskunnasta, jossa erilaiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja kulttuurilliset tekijät johtavat sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja rakenteiden sekä instituutioiden rapautumiseen, pirstaloitumiseen ja yleiseen epävarmuuden lisääntymiseen siten, että perinteiset instituutiot eivät enää kannaa yksilöä hädän hetkellä (Beck 1992; Adam & Beck & Van Loon 2000). Lisäksi mm. Kenneth Gergen on nostanut esille ajatuksen, että myös yksilöiden minuus- ja identiteettikäsitteet ovat radikaalien muutosten kourissa (Gergen 1991). Aikaisemmin yksilöiden minuus on ollut selvemmin luonteeltaan samaistumista erilaisiin ryhmiin ja ryhmän tarjoamiin identiteetteihin. Sen sijaan postmodernille ajalle on tyypillistä ryhmärakenteiden ja yksilön identiteetin pirstaloituminen siten, että kukin yksilö pääsee ja joutuu itse rakentamaan oman identiteettinsä lukemattomien eri vaihtoehtojen joukosta. Näin myös yksilön identiteettityö ja selviäminen olisi yhä enemmän siirtymässä ryhmältä yksilön itsensä vastuulle. Onko siis ajatus ”jokainen yksilö on oman onnensa seppä” realisoitumassa yhteiskunnassamme?

Tässä gradussa yksilöiden mielenterveyttä sekä yksilöiden mahdollista toipumista koulusurmista tarkastellaan painottaen sosiaalipsykologista näkökulmaa. Sosiaalipsykologisessa näkökulmassa tarkastelukeskiössä ovat yksilöiden ja yhteisöjen sosiaalisen vuorovaikutuksen erilaiset muodot. Keskeisiä yksilöön vaikuttavia vuorovaikutuksellisia ilmiöitä ovat mm. yksilöiden ja erilaisten ryhmien väliset sosiaaliset suhteet, luottamus, yksilöiden ja ryhmien välinen yhteisöllisyys ja solidaarisuus sekä jaetut arvot, asenteet ja moraalikäsitteet.

Tämä tutkimus perustuu Räsänen ja Oksanen tutkimusryhmän keräämään lomakeaineistoon, jossa suuri osa lomakekysymyksistä kuuluu sosiaalipsykologian piiriin kun taas esimerkiksi persoonallisuuspsykologiaan kiinnittyviä kysymyksiä ei lomakkeelta löytynyt lainkaan. Näin ollen kysymyslomakkeen kysymykset rajaavat tutkimuksen näkökulmaa vääjäämättä sosiaalipsykologiseksi. On kuitenkin koko ajan pidettävä mielessä, että yksilön psyykinen hyvinvointi on erittäin monimutkainen ilmiö, johon on vaikuttamassa lukuisat yksilöön kiinnittyvät ominaisuudet (esim. perimä ja persoonallisuus), ympäristötekijät (esim. ympäristön aiheuttama psyykinen kuormitus), sosiaaliset tekijät (esim. erilaisten ihmisryhmien ja yhteiskunnan tarjoama tuki ja turva) sekä historialliset konstruktiot (esim. masennuksen käsite on muuttunut historian aikana). Näin ollen tämä tutkimus antaa parhaimmillaankin vain osittaisen vastauksen siihen, miksi

jotkut yksilöt selviävät kouluampumistapausten kaltaisista potentiaalisesti traumatisoivista tilanteista paremmin kuin jotkut toiset yksilöt.

Gradun alussa käyn lyhyesti lävitse tutkimuksessa käytettävät keskeisimmät käsitteet. Seuraavaksi esittelen lyhyesti Kauhajoen kouluampumistapauksen eli mitä Kauhajoella tapahtui 23.9.2008 tutkijalautakunnan vuonna 2010 tekemän raportin mukaan. Tämän jälkeen siirryn gradussa kohti tutkimuksen kokeellista osuutta kuvailemalla aluksi tutkimuksessa hyödynnettävän sosiaalisen pääoman teorian. Lisäksi käyn lyhyesti läpi aikaisempia tutkimuksia, joissa on tarkasteltu sosiaalista pääomaa Suomessa. Seuraavaksi kuvailen lyhyesti tutkimuksessa käytettävän aineiston, tutkimusmenetelmät sekä keskeisimmät tutkimustulokset. Gradun loppuosan olen varannut pohdinnalle, jossa pyrin vertaamaan aineistosta löytämiäni havaintoja sosiaalisen pääoman teoriaan, mutta tämän lisäksi myös muiden sosiaalipsykologisten teorioiden kanssa. Pohdintaosio sisältää myös aineisto- ja teoriakritiikkiä, jonka tarkoituksena on nostaa esille tämän tutkimuksen kannalta ongelmallisiksi tai jopa puutteellisiksi havaitsemiani asioita. Pohdintaosio pitää sisällään myös uudenlaisen tavan tulkita tässä tutkimuksessa havaittuja korrelaatioita. Korrelaatioiden tulkittiin kertovan erilaisen sosiaalisten, kognitiivisten ja kontekstuaalisten merkitysrakenteiden keskinäisistä yhteyksistä. Tämä gradu päättyy kappaleeseen, jossa kertaan lyhyesti tämän tutkimuksen keskeisimmät tulokset.

2. Keskeiset käsitteet

2.1. Katastrofi

Aivan aluksi on syytä pohtia, mitä käsitteellä ”katastrofi” oikeastaan tarkoitetaan. Eri tutkijat ovat määritelleet katastrofin (engl. disaster) varsin toisistaan poikkeavin tavoin vaikkakin useimmista katastrofimääritelmistä löytyy myös samankaltaisia elementtejä. Yhteistä kaikille katastrofin määritelmille on, että katastrofi on poikkeuksellinen tapahtuma, jolla on negatiivisia vaikutuksia katastrofin kohdanneelle yksilölle ja yhteisölle. Esimerkiksi Daniel Aldrich on määritellyt katastrofin kollektiiviseksi tapahtumaksi, joka aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa merkittävää tuhoa ja joka vähintäänkin väliaikaisesti keskeyttää normaalit elämänrutiinit (Aldrich 2012). Barry Turnerin mukaan taas katastrofi on yhteisöä uhkaava, aikaan ja paikkaan kiinnittyvä tapahtuma, jolla on epätoivottuja seurauksia (Turner 1976). William Freudenburg (Freudenburg 1997) lähtee katastrofimääritelmässään yhteisöllisestä näkökulmasta siten, että katastrofi on määritelty sosiaalisesti kriisiksi, joka merkittäväällä tavalla häiritsee yhteisön ja yhteisön jäsenien toimintaa. Enrico Quarantelli taas on lähestynyt katastrofin määrittelemisen ongelmaa listaamalla katastrofin keskeisimmät elementit. Nämä katastrofin elementit ovat: 1) katastrofin äkillinen alkaminen, 2) rutiinien keskeytyminen kollektiivisissa yksiköissä, 3) suunnittelemattomien toimintatapojen yleinen hyväksyminen häiriöön sopeutumisessa, 4) sosiaaliseen tilaan ja aikaan sijoittuvat odottamattomat elämäntapahtumat sekä 5) uhan muodostuminen sosiaalisesti jaetuille arvoille (Quarantelli 2005).

Koulusurmat mahtuvat hyvin useimpien edellä esitettyihin katastrofin määritelmiin. Tässä tutkimuksessa sovelletaan erityisesti Turnerin määritelmää katastrofista. Katastrofi on toisin sanoen yhteisöä (tässä tapauksessa Kauhajokea ja kauhajokelaisia) uhkaava aikaan (vuosi 2008) ja paikkaan (Kauhajoelle) kiinnittyvä tapahtuma (Kauhajoen koulusurmat), jolla on epätoivottuja seurauksia (koulusurmien kuolonuhrit, koulurakennuksen vaurioituminen, kauhajokelaisten mahdollinen psyykinen oireilu koulusurmien jälkeen). Kauhajoen koulusurmat tulkitaan tämän tutkimuksessa tarkastelukeskiössä olevaksi katastrofiksi.

2.2. Trauma

Tässä tutkimuksessa käytetään Lisa McCannin ja Laurie Pearlmanin määritelmää traumasta. Yksilön läpikäymä kokemus on traumatisoiva, mikäli 1) kokemus on äkkinäinen, odottamaton tai ei-normatiivinen, 2) kokemus ylittää yksilön kyvyt vastata kokemuksen asettamiin vaatimuksiin ja 3) kokemus ylittää yksilön aikaisemman kokemusmaailman (McCann ja Pearlman 1990).

Traumamääritelmän ensimmäinen ehto sulkee pois krooniset elämänvaikeudet. Toinen määritelmän ehto tuo traumaattiseen kokemukseen mukaan vuorovaikutuksellisuuden yksilön ja traumatisoivien olosuhteiden välille: yksilö traumatisoituu ainoastaan silloin kun traumatisoivan tilanteen asettamat vaatimukset ylittävät yksilön käytössä olevat resurssit. Kolmas traumamääritelmän ehto nostaa esiin eri yksilöiden kokemusmaailman eroihin perustuvat eroavaisuudet tulkita eri tilanteet traumaattisiksi. Näin ollen tietty yksilö voi tulkita tilanteen traumaattisena kun taas joku toinen voi tulkita saman tilanteen vähemmän uhkaavana ja jopa mukavana haasteena (McCann ja Pearlman 1990).

Katastrofin seurauksena traumatisoitunut yksilö kokee tyypillisesti voimakasta psyykkistä stressiä katastrofia seuraavana aikajaksona. Näin onkin syytä määritellä, mitä stressillä oikeastaan tarkoitetaan.

2.3. Stressi

Psykiatriassa ja psykologiassa stressi määritellään usein Markus Henrikssonin ja Markus Lönqvistin määritelmää mukaillen (Henriksson ja Lönqvist 2009, 276):

”Psyykinen stressi voidaan määritellä epätasapainoksi ulkoisten haasteiden ja omien voimavarojen välillä. Uusi tasapaino, stressin hallinta, voi syntyä joko ulkoisia tapahtumia muuttamalla kuten tehtävien rajaamisella silloin kun se on mahdollista, tai lisäämällä käytettävissä olevia ulkoisia tai sisäisiä voimavaroja.”

Määritelmän mukaan stressi toimii epätasapainotekijänä yksilön ja ympäristön välillä kuitenkin siten, että stressitasoa on mahdollista alentaa muuttamalla toimintaympäristöä tai lisäämällä yksilön käytettävissä olevia resursseja.

James Colman on laajentanut stressin sisältämään myös monia muita kuormituksen muotoja. Hänen määritelmänsä mukaan stressi on ”fysikaalisen, emotionaalisen, sosiaalisen, taloudellisen tai työperäisten olosuhteiden, tapahtumien tai kokemusten aiheuttama, vaikeasti hallittavissa tai siedettävissä oleva psykologinen tai fysikaalinen kuormitus tai jännite” (Colman 2009, 735). Tämän määritelmän perusteella stressi voi pitää sisällään kaikki eri tekijät, jotka aiheuttavat yksilölle vaikeuksia hallita tai kestää sietämätöntä tilannetta.

Rick Ingram ja David Luxton ovat tarkastelleet lähemmin erilaisia stressin määritelmiä. He ovat tulleet johtopäätökseen, että stressi on määritelty lähinnä kolmella selkeästi toisistaan poikkeavalla tavalla. Yhden määritelmätyypin mukaan stressi kiinnittyy merkittäviin elämäntilanteisiin, jotka yksilö kokee kuormittaviksi. Stressiä aiheuttaa usein esimerkiksi läheisen ihmisen kuolema. Toisen stressimääritelmätyypin mukaan stressiä aiheuttaa tavallisen elämän pienet, mutta kumuloituvat, vastoinkäymiset. Näin ollen stressitekijänä voi toimia arkipäiväiset varsin harmittomat vastoinkäymiset, kuten avaimien unohtaminen sisälle taloon tai esimerkiksi linja-autosta myöhästyminen. Kolmannen laajan stressimääritelmän kategorian muodostavat määritelmät, joissa erilaisten sosioekonomisten tekijöiden (esimerkiksi etniseen vähemmistöön kuuluminen) on ajateltu kiinnittyvän stressikokemukseen. (Ingram & Luxton 2005, 33.)

Useimmille stressin määritelmille on yhteistä, että stressin tulkitaan olevan seurausta yksilön ulkopuolisesta ympäristötekijästä, johon yksilö reagoi. Tämän näkemyksen lisäksi on esitetty ajatuksia siitä, että stressi on ainakin osittain yksilöiden itsensä tuottamaa. Yksilö voi tällöin hakeutua omien valintojensa seurauksena olosuhteisiin, jotka lisäävät kuormitusta tai yksilö voi tulkita ympäristöönsä siten, että kuormituksen tunne lisääntyy.

Tässä tutkimuksessa oletuksena on, että Kauhajoen koulusurmatapahtuma toimi kauhajokelaisten stressiä lisäävänä tekijänä. Tätä ennakko-oletusta ei valitettavasti voi aukottomasti osoittaa todeksi tässä tutkimuksessa. Koulusurmien ohella kauhajokelaisten kokemaan stressiin on voinut koulusurmien jälkeisenä aikana olla vaikuttamassa mm. tiedotusvälineiden huomio ja aktiivinen toiminta Kauhajoella sekä tiedotusvälineiden mahdollisesti lietsoma ja ylläpitämä pelko koulusurmatapahtuman uusiutumisesta. Tiedotusvälineiden vaikutus kauhajokelaisiin lienee

kuitenkin vähäisempi kuin Jokelan koulusurmien tapauksessa. Jokelan koulusurmien yhteydessä paikkakunnan nuoret kritisoivat tiedotusvälineiden toimintaa mm. tunkeilevaksi, journalistien pyytäessä haastatteluja shokissa olleilta ihmisiltä ja alaikäisiltä lapsilta ilman vanhempien lupaa sekä ottamalla valokuvia kielloista piittaamatta (Raittila ym. 2008, 167). Tiedotusvälineiden aggressiivisella toiminnalla oli myös selkeitä negatiivisia vaikutuksia Jokelan koulusurmakoulussa opiskeleville, sillä huomattavia psyykkisiä oireita kokeneiden oppilaiden ryhmästä joka kolmas ilmoitti, että toimittajien kysymyksiin vastaaminen pahensi oloa (Suomalainen & Haravuori & Berg & Kiviruusu & Marttunen 2009, 18). Kauhajoen koulusurmien tapauksessa tiedotusvälineet toimivat hillitymmmin ja lähestyivät niin nuoria kuin uhrien omaisia varovaisemmin kuin Jokelan tapauksessa (Raittila ym. 2009, 111).

Lisäksi kauhajokelaiset ovat voineet kohdata myös muita stressiä lisääviä ilmiöitä, kuten pari- tai työsuhteen päättymisiä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei valitettavasti ole mahdollista arvioida näiden muiden mahdollisten stressitekijöiden vaikutusta kauhajokelaisten masennusoireiluun. Kaiken kaikkiaan kauhajokelaisiin on vaikuttanut tekijöitä, jotka ovat omalta osaltaan olleet vaikuttamassa heidän psyykkiseen hyvinvointikokemukseen. Yleisesti näitä tekijöitä kutsutaan haavoittuvuus- ja voimavaratekijöiksi. Seuraavaksi käyn tarkemmin läpi, mitä haavoittuvuus- ja voimavaratekijöillä tarkoitetaan.

2.4. Haavoittuvuus- ja voimavaratekijät

Klassisen psykologian määritelmän mukaan haavoittuvuudella (engl. diathesis) tarkoitetaan jotakin yksilön perinnöllistä ominaisuutta, joka altistaa yksilön psykologiselle häiriölle, kuten esimerkiksi masennukselle (Colman 2009, 208). Haavoittuvuuden käsitettä on myöhemmin laajennettu siten, että haavoittuvuus voi myös pitää sisällään muitakin kuin perinnöllisiä alttiuksia, kuten kognitiivisia ja sosiaalisia tekijöitä (Monroe & Simons 1991, 407). Vastaavasti tekijöitä, jotka suojaavat yksilöä stressin haitallisilta vaikutuksilta, kutsutaan yleisesti suojaaviksi tekijöiksi tai voimavaratekijöiksi. Yksilön haavoittuvuustekijät ja voimavaratekijät voivat olla yksilön sisäisiä tai ulkoisia tekijöitä. Taulukossa 1 on listattuna yleisiä sisäisiä ja ulkoisia suojaavia sekä haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä. Taulukosta käy ilmi, että lukuisat sosiaaliset tekijät voivat toimia haavoittuvuustekijöinä tai suojaavina tekijöinä. Sosiaaliset tekijät eivät rajoitu ainoastaan yksilön läheisiin

ihmissuhteisiin tai ryhmäjäsennyksiin vaan laajenevat myös yhteiskunnalliselle tasolle pitäen sisällään esim. yhteiskuntarakenteen.

Taulukko 1. Sisäisiä ja ulkoisia yksilöä suojaavia tai haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä (Lehtonen & Lönnqvist 2009, 30).

Sisäiset suojaavat tekijät	Ulkoiset suojaavat tekijät
fyysinen terveys ja perimä myönteiset varhaiset ihmissuhteet itsetunto hyväksytyksi tulemisen tunne oppimiskyky ongelmanratkaisutaito ristiriitojen käsittelytaito vuorovaikutustaidot kyky ihmissuhteiden luomiseen, ylläpitoon ja purkamiseen	ruoka suoja sosiaalinen tuki työllisyys myönteiset mallit koulutusmahdollisuudet turvallinen ympäristö toimiva yhteiskuntarakenne
Sisäiset haavoittavat tekijät	Ulkoiset haavoittavat tekijät
synnynnäinen sairaus tai vamma itsetunnon haavoittuvuus avuttomuuden tunne huonot ihmissuhteet seksuaaliset ongelmat huono sosiaalinen asema eristyneisyys vieraantuneisuus laitostuminen	nälkä ja puute suojustomuus ja kodittomuus erot ja menetykset hyväksikäyttö ja väkivalta psykkiset häiriöt perheessä päihteet kulttuuriset ristiriidat diskriminointi leimaaminen autonomian puute kiusaaminen vertaisryhmässä työttömyys köyhyys haitallinen ympäristö

Suojaavia ja haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä hyödynnetään usein ns. stressi–haavoittuvuus-malleissa. Seuraavaksi onkin luontevaa käydä lyhyesti läpi stressi–haavoittuvuus-malleille tyypillisiä piirteitä.

2.5. Stressi–haavoittuvuus-malli

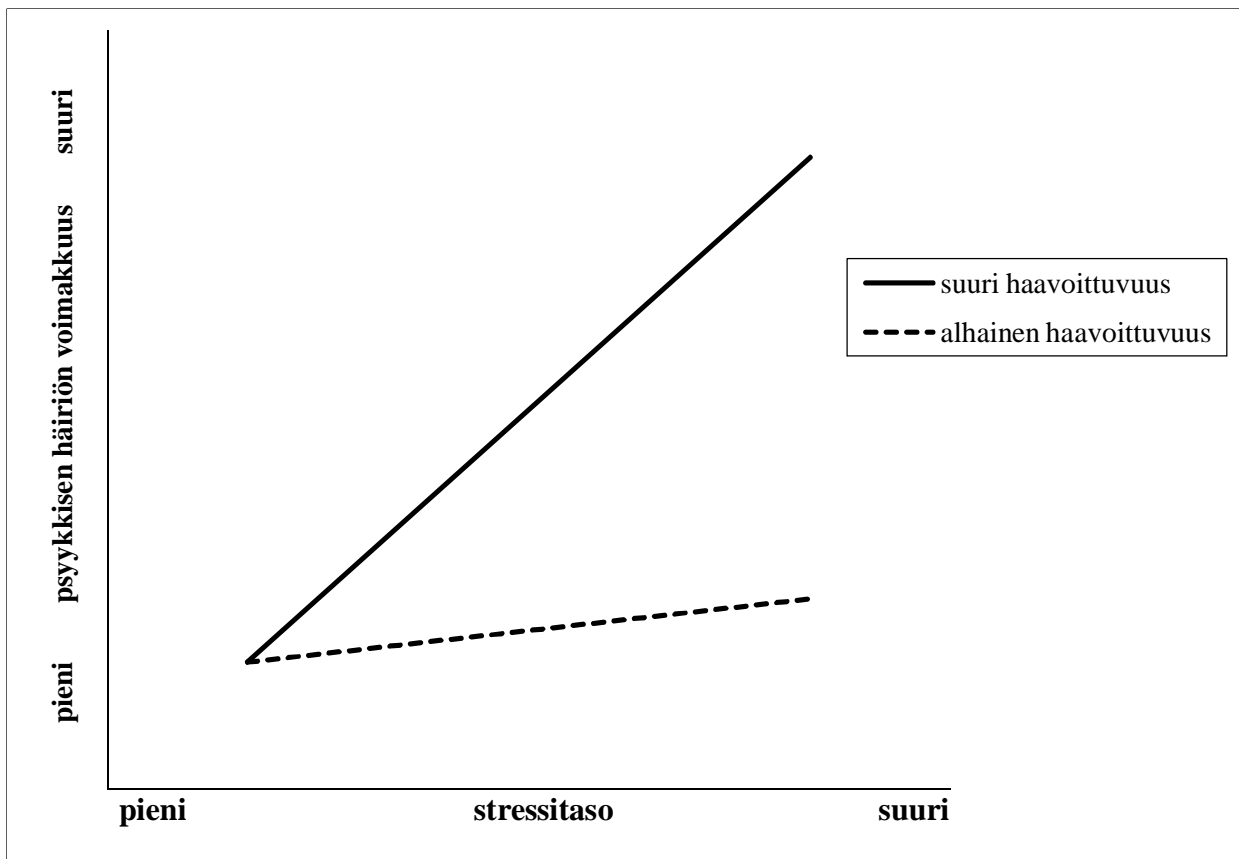
Stressi–haavoittuvuus-mallissa pyritään selittämään miten ympäristön aiheuttama kuormitus (stressi), haavoittuvuustekijät ja suojaavat tekijät yhdessä ovat yhteydessä erilaisten psyykkisten häiriöiden syntymiseen yksilössä. Stressi–haavoittuvuus-malleja on hyödynnetty mm. skitsofrenian (Yank & Bentley & Hargrove 1993), masennuksen (Monroe & Simons 1991) ja posttraumaattisen

stressireaktion (PTSD) (Elwood & Hahn & Olatunji & Williams 2009) kuvailemiseen. Stressi-haavoittuvuus-mallin lähtöoletuksena on, että yksilöön kohdistuva ympäristökuormitus (stressi) aktivoi yksilössä erilaisia haavoittuvuustekijöitä ja suojaavia tekijöitä, joiden yhteisvaikutuksesta yksilö joko saa tai ei saa psyykkisen häiriön. Huomionarvoista stressi-haavoittuvuus-mallissa on, että kaiken tyyppinen stressi ei malli mukaan johda psyykkiseen häiriöön. Esimerkiksi masennuksen on havaittu puhkeavan erityisesti, kun stressiä aiheuttavana tapahtumana on ollut esimerkiksi yksilön ihmissuhteisiin liittyvä merkittävä menetys (Monroe & Simons 1991, 407).

Kuvassa 1 on esitetty periaatekuva eräästä stressi-haavoittuvuus-mallista. Kuvassa esitetyssä mallissa oletetaan, että stressi- ja haavoittuvuustekijät ovat toisistaan riippumattomia. Alhaisella stressitasolla haavoittuvuustekijät eivät ole aktivoituneina, joten yksilön kokema psyykkisen oireilun voimakkuus on alhainen sekä riippumaton haavoittuvuustekijöiden olemassaolosta. Sen sijaan korkeilla stressitasoilla haavoittuvuustekijät ovat aktivoituneina lisäten näin yksilön alttiutta psyykkisille häiriöille. Stressi-haavoittuvuus-mallissa suojaavien tekijöiden oletetaan toimivan samaan tapaan stressin aktivoimina, mutta siten, että suojaavat tekijät vähentävät stressin vaikutusta sekä mahdollisesti näin estävät psyykkisen häiriön syntymisen.

Stressi-haavoittuvuus-mallista on olemassa useita erilaisia variaatioita, joten edellä tekstissä ja kuvassa 1 esitelty malli on ainoastaan yksi esimerkki mallista. Yhteistä kaikille stressi-haavoittuvuus-malleille on, että niissä kuvaillaan stressin ja haavoittuvuus- sekä voimavariatekijöiden välistä yhteyttä psyykkisen häiriön syntymiseen. Sen sijaan eri mallit poikkeavat toisistaan siinä, millä mekanismeilla näiden kolmen tekijän (stressi, haavoittuvuus- ja suojaavat tekijät sekä syntyneen psyykkisen häiriön voimakkuus) oletetaan olevan yhteydessä toisiinsa. Yhden selkeän malliryhmän muodostavat additiiviset stressi-haavoittuvuus-mallit, joissa oletetaan, että stressin ja haavoittuvuuden summavaikutus on yhteydessä psykososiaalisten häiriöiden muodostumiseen. Tällöin esimerkiksi alhainen stressitaso yhdistettynä korkeaan haavoittuvuuteen voi yhtäläillä olla yhteydessä häiriön syntymiseen kuin korkea stressitaso yhdistettynä alhaiseen haavoittuvuuteen olettaen, että stressin ja haavoittuvuuden summavaikutus on riittävän suuri. Vastaavasti ns. ipsatiivisissa malleissa oletetaan, että mitä suurempi on mallissa olevan yhden komponentin määrä (esim. stressi) sitä pienempi määrä toista komponenttia (esim. haavoittuvuus) tarvitaan psykososiaalisen häiriön muodostumiseen. Ns. megahaavoittuvuus-stressi-malleissa taas ajatuksena on, että häiriön muodostumisen edellytyksenä on sekä korkea stressitaso että korkea haavoittuvuus. Edellä mainituissa malleissa perusoletuksena on, että stressi ja

haavoittuvuus ovat molemmat ajasta riippumattomia. Stressi–haavoittuvuus-mallista on myös kehitelty variaatioita, joissa huomioidaan stressialtistuskertojen mahdollinen ajallinen vaikutus haavoittuvuustekijöiden määrään ja laatuun. (Ingram & Luxton 2005, 36–38.)

Kuva 1. Esimerkki stressi–haavoittuvuus-mallista.

Eri stressi–haavoittuvuus-mallit poikkeavat toisistaan myös muilla tavoin. Eri malleissa tehdään erilaisia oletuksia stressi- ja haavoittuvuustekijöiden ominaisuuksista. Stressi- tai haavoittuvuus voidaan mallista riippuen olettaa joko luonteeltaan jatkuva-asteikolliseksi tai dikotomiseksi. Esimerkiksi, kun stressi ajatellaan jatkuva-asteikollisena suureena, niin tällöin tehdään oletus, että stressin määrä voi saada portaattomasti eri arvoja. Stressi ja haavoittuvuus voidaan olettaa myös dikotomisiksi. Tällöin stressi tai haavoittuvuus voi saada ainoastaan kaksi arvoa: joko stressiä tai haavoittuvuutta on tai stressiä tai haavoittuvuutta ei ole. Tällöin tilanteessa, jossa stressitekijä tai haavoittuvuus puuttuu kokonaan, myös psykososiaalisen häiriön puhkeaminen tulee tämän tyyppisten mallien mukaan mahdottomaksi. On myös stressi–haavoittuvuus-malleja, joissa stressillä

tai haavoittuvuudella on sekä dikotomisista että jatkuvia piirteitä. Esimerkiksi ns. kvasijatkuvissa haavoittuvuusmalleissa (engl. quasi-continuous diathesis model) oletetaan, että haavoittuvuuden määrän täytyy ylittää tietty raja-arvo ennen kuin haavoittuvuus alkaa vaikuttaa psyykkisen häiriön esiintyvyyteen. (em, 39–41.)

Stressi–haavoittuvuus-mallien eräs ongelma liittyy siihen, miten erotella stressi- ja haavoittuvuustekijät toisistaan. Esimerkiksi yksilön kohtaama sosiaalisesti vihamielinen ympäristö voi toimia sekä yksilöä kuormittavana kuormitustekijänä että haavoittuvuustekijänä. Tällöin yhteisönsä ulkopuolelle jäänyt yksilö voi kokea stressiä ulkopuolisuuden tunteesta johtuen (stressitekijä), mutta lisäksi yksilö voi menettää mahdollisuuden saada sosiaalista tukea tarvittaessa (haavoittuvuustekijä).

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tarkastella eri tekijöiden vaikutuksia kauhajokelaisten psyykkiseen hyvinvointikokemukseen. Psyykkisen hyvinvointikokemuksen mittarina käytetään kauhajokelaisten mielialaa masennusoireilun muodossa. Seuraavaksi onkin syytä tarkastella lähemmin, mitä mielialalla ja masennuksella oikeastaan tarkoitetaan.

2.6. Mieliala ja masennus

Mieliala määritellään yleensä yksilön väliaikaiseksi, mutta suhteellisen pitkäkestoiseksi affektiiviseksi eli tunteita tai tuntemuksia sisältäväksi tilaksi. Mieliala poikkeaa emootioista pitkäkestoisuutensa puolesta, sillä emootioiden oletetaan olevan luonteeltaan lyhytkestoisempia kuin mielialojen (Colman 2009, 477).

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään Raimo Raitasalon kehittämää RBDI-mielialakyselyä (Raitasalo's modification of the short form of the Beck Depression Inventory). Raitasalon mielialamittarissa mitataan kyselyyn vastanneiden psyykkistä hyvinvointia. Kyseinen kysely pohjautuu Beckin masennuskyselyyn (BDI). RBDI-kyselyä on pyritty modifioimaan BDI-kyselyn pohjalta siten, että kysely soveltuu työterveysasiakkaiden lisäksi myös muille kuin työssäkäyville (esim. koululaisille, nuorille, työttömille ja vanhuksille). Kaiken kaikkiaan RBDI-kyselyllä kartoitetaan yksilön itsensä kokemaa masennusoireilua, ahdistuneisuutta, itsetuntoa sekä masennusoireiden vaikeusastetta, eikä niinkään varsinaista depressiota. (Raitasalo 2007.)

Beckin ja Raitasalon mittareissa masennusoireilu näyttäytyy yksilön kognitiivisena sekä psykosomaattisena tilana. Masentuneisuuteen kiinnittyviä oireita ovat surullisuus, negatiivinen minäkuva, vähäinen usko tulevaisuuteen, yksilön vetäytyminen sosiaalisista suhteista, yksilön tyytymättömyys itseensä ja elämäänsä, itsetuhoisuus sekä fyysiset oireet, kuten unettomuus, väsymys sekä ruokahalun muuttuminen (kts. liite 1 tutkimuslomake, kysymyssarja ”Mieliala ja tuntemukset”). Kaiken kaikkiaan Beckin masennuskyselystä on mahdollista tunnistaa kaksi masennusoireilun eri ulottuvuutta: kognitiivinen ja somatoaffektiivinen ulottuvuus (Steer & Ball & Ranieri & Beck 1999). Beckin masentuneisuusmittari pitää sisällään tautiluokitusjärjestelmässä ICD-10 sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden diagnoosijärjestelmässä DSM-IV kuvailut masennuksen oireet.

Beckin mallissa masennuksen ajatellaan olevan seurausta yksilön vääristyneestä tavasta havaita ja tulkita itseään, muita ihmisiä ja ympäristöään (Isometsä 2009, 179). Beckin teorian mukaan masennukselle alttiilla yksilöillä on taipumus nähdä itsensä arvottomina, ei-rakastettavina ja puutteellisina (Beck & Rush & Shaw & Emery 1979, 10–12). Lisäksi heillä on taipumus nähdä oma ympäristönsä uhkaavana ja täynnä ylitsepääsemättömiä esteitä (emt). Beckin kognitiivisen triadin kolmas komponentti muodostuu yksilön kokemista oman tulevaisuutensa näkymistä: yksilö kokee tulevaisuutensa toivottomana ja jonakin sellaisena, mihin yksilö ei kykene itse vaikuttamaan (emt).

Toinen laajaa kannatusta saanut kognitiivinen masennusmalli on Martin Seligmanin kehittämä opitun avuttomuuden teoria. Opitun avuttomuuden teoriassa masennuksen ajatellaan aiheutuvan lähinnä yksilön kolmesta virheellisestä attribuutio- eli tapahtumien selittämistavasta: negatiivisten tapahtumien ymmärtämisenä 1) pysyvinä (”asiat ovat AINA huonosti”), 2) itsestä johtuvina (”MINÄ olen syynä tilanteeseen”) ja 3) kokonaisvaltaisina (”en pysy tekemään KOSKAAN MITÄÄN oikein”) (Smith & Mackie 2007, 127–128). Keskeisenä masennukseen johtavana tekijänä toimii tällöin yksilön oma tapa ymmärtää itseään ja ympäristöään kognitiivisista lähtökohdista käsin siten, että yksilö kokee oman toimijuutensa menetetyksi. Opitun avuttomuuden teoria on saanut myös kokeellista tukea: laajat meta-analyysit ovat osoittaneet, että eri attribuutiotyylit ovat yhteydessä masennusoireiluun (Joiner & Wagner 1995).

Eräs mielenkiintoinen kognitiivisten masennusmallien variaatio on masennuksen hahmottaminen yksilön motivaatioihin kiinnittyväksi ilmiöksi. Masennuksen motivaatiopsykologisessa mallissa ajatellaan, että yksilön psyykkinen hyvinvointi on yhteydessä yksilön itselleen asettamiin tavoitteisiin ja näiden tavoitteiden arviointiin. Mallin mukaan yksilön tavoitteet, jotka auttavat

yksilö ratkaisemaan oman elämänsä keskeiset haasteet ja kehitystehtävät, johtavat myös hyvään psyykkiseen hyvinvointiin. Toisaalta on havaittu, että yksilön toimintamotiivien kohdistuminen yksilöön itseensä (esim. yksilön halu kasvaa ihmisenä tai yksilön oman elämän ja tulevaisuuden pohdinta) johtaa usein lisääntyneeseen masennukseen. Tähän on arveltu olevan syynä yksilön taipumus jäädä tällöin murehtimaan omaa itseään. Muita masennusta lisääviä motivaatiopsykologisia ilmiöitä ovat yksilön itselleen asettamat liian abstraktit elämäntavoitteet. Vastaavasti konkreettisilla elämäntavoitteilla, yksilön sitoutumisella tavoitteiden saavuttamiseen ja yksilön uskolla omien tavoitteiden saavuttamiseen on psyykkistä hyvinvointia edistävä vaikutus. (Salmela-Aro & Nurmi 2005,158–160.)

Kognitiivisten masennusteorioiden rinnalla toimii myös lukuisia lääketieteellisiä malleja masennuksen syistä ja alkuperästä. Lääketieteellisissä malleissa masennus näyttäytyy yksilön aivoihin lokalisoituneina muutoksina aivojen eri osien tai aivoissa toimivien välittäjäaineiden toiminnassa. Eri välittäjäaineiden toimintaan perustuvat masennusteoriat ovat nimetty malleissa mukana olevien välittäjäaineiden mukaan. Näin ollen puhutaan esimerkiksi noradrenergisistä ja serotoninergisistä masennusmalleista (Caldecott-Hazard & Morgan & DeLeon-Jones & Overstreet & Janowsky 1991). Myös ns. HPA- (hypotalamus–aivolisäke–lisämunuaiskuori) ja HPT- (hypotalamus–aivolisäke–kilpirauhanen)-akseleiden toimintahäiriöiden on jo pitkään tiedetty olevan yhteydessä masennusoireiluun. Tällöin aivojen toimintaan vaikuttavat erityisesti kortisoli- ja kilpirauhashormoni (Viinimäki & Lehto & Palvimo & Harvima & Valkonen-Korhonen & Koivumaa-Honkanen & Hintikka & Honkalampi & Niskanen 2012). Lisäksi masennusta on tarkasteltu lääketieteessä periytyvyyden ja persoonallisuuden näkökulmista. Esimerkiksi masennuksen ja persoonallisuuden välistä yhteyttä on tutkittu hyödyntäen ajatusta eroavaisuuksista kunkin yksilön aivojen BIS- (engl. behavioral inhibition system) ja BAS- (engl. behavioral activation system) järjestelmien välillä (Kanter & Landes & Busch & Rusch & Baruch & Manos 2007, 181–199). Yksilön BIS-järjestelmä aktivoituu erityisesti kun yksilö kohtaa negatiivisia tilanteita, kuten turhautumista. Tällöin BIS-järjestelmän aktivaatio on yhteydessä yksilön vetäytymiskäyttäytymiseen. BAS-järjestelmän on ajateltu olevan erityisen herkkä positiiviselle vahvistamiselle ja palkinnoille. Lisäksi BAS-järjestelmän ajatellaan ohjaavan kunkin yksilön lähestymiskäyttäytymistä ja tavoitteellista toimintaa sekä olevan yhteydessä yksilön kokemiin positiivisiin emootioihin. Masennukseen on lisäksi yhdistetty lieviä aivojen rakennemuutoksia erityisesti aivojen pihtipoimun, aivokammioiden, otsalohkon ja hippokampuksen alueella sekä

toiminnallisia muutoksia aivojen otsalohkon, tyvitumakkeiden, pihtipoimun ja manteliumakkeiden alueilla (Isometsä 2007, 176–177).

Toki myös lääketieteessä huomioidaan masennukseen vaikuttavat lukuisat sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät (kts. esim. taulukko 1). Esimerkiksi psykiatri Adolf Meyerin psykobiologisessa näkökulmassa huomioidaan yksilön sosiokulttuurinen tausta, yksilön ihmissuhteet sekä suhde koko yhteiskuntaan samoin kuin yksilön elämässään kohtaamien elämyksien vaikutus yksilön psyykkiseen terveyteen (Kaila 1966, 129–130). Lisäksi lääketieteellisessä näkökulmassa huomioidaan kielteisten elämäntapahtumien, kuten työttömäksi jäämisen tai avioeron, toimiminen masennusta laukaisevina tekijöinä. Lisäksi sosiaalisen tuen on lääketieteenkin piirissä havaittu estävän ja suojaavan yksilöä masennukselta (Isometsä 2007, 180).

Sosiologisissa tutkimuksissa lähtökohtana on, että ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta ovat omalta osaltaan vaikuttamassa yksilöiden psyykkiseen hyvinvointiin. Klassinen esimerkki sosiologisesta tutkimuksesta on Emile Durkheimin tutkimus itsemurhasta (Durkheim 2002). Durkheim havaitsi, että eri kulttuureissa itsemurhaluvut olivat vuodesta toiseen lähes vakiot, mutta itsemurhaluvuissa oli selkeitä kulttuurisidonnaisia eroja. Syiksi itsemurhien esiintyvyyseroihin Durkheim löysi mm. eroavaisuudet eri kulttuurien sosiaalisen elämän vilkkauksessa sekä erityisesti eri yhteisöjen eroavaisuuksissa yhteisön kiinteyden sekä yhteisön jäsenelleen tarjoaman vapauden määrässä. Tätä kautta itsemurhiin oli vaikuttamassa myös mm. vuodenaika, viikonpäivä, asuminen maaseudulla tai kaupungissa sekä yksilön perhesuhteet ja naimisissa oleminen. Durkheimin tutkimuksissa yhteisön vaikutus näkyi erityisesti itsemurhalukujen eroavaisuuksina eri uskontokuntaa tunnustavissa maissa: itsemurhia tehtiin vähemmän katolisissa kuin protestanttisissa maissa. Durkheim selitti tätä eroa sillä, että katolinen kirkko muodosti kiinteämmän ja yhdenmukaisemman yhteisön kuin protestanttinen kirkko. (Töttö 2006, 190–194).

Sosiologisissa masennusmalleissa ajatellaan, että yksilön masennus on seurausta yhteiskunnan vallitsevasta tilasta tai laajoista yhteiskunnallisista muutoksista. Esimerkiksi yhteiskunnan nopean muutoksen, instituutioiden hajoamisen, ydinperheen- ja ihmissuhdeverkostojen hajoamisen, yhteiskunnallisen epävarmuuden ja yhteiskunnan lisääntyneen yksilökeskeisyyden on ajateltu olevan yhteydessä masennuksen lisääntymiseen (Tontti 2005, 385–386). Lääketieteessä ja psykologiassa taas ajatellaan, että masennus on yksilössä oleva psyykkinen häiriö kun taas sosiologisissa tarkasteluissa masennuksen syytä etsitään yksilön ulkopuolelta, ympäröivästä yhteiskunnasta. Sosiaalipsykologiassa masennus ja ylipäättään mielenterveys sen sijaan hahmotetaan

vuorovaikutukselliseksi ilmiöiksi. Tällöin yksilön hyvinvointiin vaikuttaa erityisesti yksilön vuorovaikutus muiden ihmisten, yhteiskunnan ja koko maailman kanssa. Esimerkiksi Irmeli Järventien mukaan selitys itsemurhiin ei löydy yksilöiden sisäisestä maailmasta tai ympäristöstä vaan ihminen–maailma-suhteesta (Järventie 1993). Keskeisenä ilmiönä näyttäytyy tällöin yksilön toimijuus eli yksilön mahdollisuudet toimia kussakin vuorovaikutuksellisessa tilanteessa tarkoituksenmukaisesti.

Esimerkiksi edellä kuvaillulle Seligmanin teorialle on mahdollista löytää myös sosiaalipsykologisempi tulkinta. Masentuneen ihmisen attribuutiotavat kiinnittyvät yksilön identiteettiin (”miten minä näen itseni?”), toimijuuteen (”pystynkö vaikuttamaan elämääni ja elinympäristööni?”) sekä hallinnan tunteeseen (”missä määrin koen itseni ja maailmani ennakoitavana ja hallittavana”). Samankaltainen tulkinta on myös mahdollista löytää jo aikaisemmin kuvaillulle motivaatiopsykologiselle mallille. Identiteetti, toimijuus ja hallinnantunne (kontrolli) ovat kaikki sosiaalipsykologisia ja vuorovaikutuksellisia ilmiöitä. Ihminen toisaalta piirtää omaa minäkuvaansa suhteessa toisiin ihmisiin, mutta lisäksi minäkuvaan vaikuttaa yksilön erilaiset ryhmäjäsennydet. Lisäksi yhteisö ja yhteisön osana olevat instituutiot voivat tarjota tai jopa määrätä yksilölle identiteetin. Esimerkiksi lääkäri voi tarjota asiakkaalleen terveen, sairaan tai epäterveellistä elämää viettävän identiteettiä. Identiteetin sosiaalinen puoli on läsnä jopa silloin, kun ihminen on täysin yksin. Yksilö näkee itsensä toisten ihmisten tarkkailun objektina ja piirtää myös kuvan omasta itsestään ikään kuin ulkopuolisen tarkkailijan silmin (Mead 1962).

Yksilön toimijuus ankkuroiduu myös vahvasti yksilön ryhmäjäsennyksiin ja koko ympäröivään yhteiskuntaan. Laajasti ymmärrettynä toimijuudella (engl. agency) tarkoitetaan yksilön kykyä toimia oma-aloitteisesti ilman toimintaan pakottavia ja luonteeltaan deterministisiä rakenteita (Scott & Marshall 2009, 11). Yksilön toimijuus näyttäytyy näin ollen toiminnallisina vapausasteina tai toimintamahdollisuuksien kirjona, joista yksilö voi poimia vapaasti omaan tilanteeseensa sopivan toimintatavan. Ympäröivä yhteiskunta säätelee omalta osaltaan yksilön toiminnan vapausasteita mm. vallitsevien arvo- ja moraalikäsitteiden sekä lainsäädännön muodossa. Äärimilleen kaventuneita toiminnallisia vapausasteita tai vapausasteiden täydellistä katoamista kutsutaan toiminnallisiksi loukuiksi. Toiminnallisille loukuille on tyypillistä, että toiminnan vaihtoehdot ovat kaventuneet. Pahimmillaan loukku näyttäytyy tilana, jossa mikä tahansa yksilön valitsema toiminta johtaa yksilön kannalta epätoivottuun lopputulokseen (Oksanen & Salonen 2011; Hänninen 2011). Toiminnalliset loukut voivat ilmetä yksilötason kognitiivisina ilmiöinä, kuten esimerkiksi

Seligmanin opitun avuttomuuden teoriassa, tai yhteisö- ja yhteiskunnan tasolla, jolloin yksilön toimintaa rajoittaa esimerkiksi yhteisön säännöt, arvot ja asenteet. Jälkimmäisessä tilanteessa yhteisö käyttää yksilöön kontrollivaltaa. Toisaalta, myös äärimmäinen vapaus voi näyttäytyä toiminnallisena loukkuna. Esimerkiksi Atte Oksanen on tarkastellut kuinka yhteiskuntamme sosiaalisten tukiverkoston ja instituutioiden rapautuminen on johtanut tilanteeseen, jossa sosiaalisesta maailmasta ja elämästä on tullut aikaisempaa kaoottisempi, nopeatempoisempi ja epävarmempi (Oksanen 2006). Yksilöltä vaaditaan näin jatkuvia muutoksia ja yksilö joutuu kantamaan yksin vastuun omasta kohtalostaan.

Aikaisemmin yhteiskunta käytti kontrollivaltaa yksilöön. Nyt yksilö tarkkailee ja kontrolloi itse itseään. Toiminnalliset loukut voivat ilmetä myös siten, että yksilön elämälleen asettamat tavoitteet muuttuvat mahdottomiksi saavuttaa (Hänninen 2011). Tällöin toiminnallinen loukku näyttäytyy yksilön elämäntarinaa ja henkilöhistoriaan kiinnittyvinä ilmiöinä. Toiminnallinen loukku ja loukun aiheuttava masennus saa näin kertomuksellisia muotoja, jotka ovat yhteydessä vallitsevaan yhteiskuntaan sekä sosiaalisesti jaettuihin kertomuksiin. Esimerkiksi Elina Kallasaari on tutkinut suomalaisten masennuskertomuksia. Hän havaitsi, että masennuskertomuksissa käytettiin hyvin paljon psykiatriasta ja psykoanalyysistä tutuksi tullutta kieltä ja kertomuksissa korostui terve-sairas-dikotomia (Kallasaari 2011).

Toiminnallisen loukun muodostumisella voi olla myös erilaisia vaiheita. Irmeli Järventie on väitöskirjassaan kuvaillut toiminnallisen loukun syntymistä prosessina, joka lopulta johtaa loukussa olevan yksilön itsemurhaan. Järventien vaiheteoreettista mallia voi hyödyntää myös masennuksen syntymisen tarkasteluun. Mallin keskeisenä elementtinä on yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa yksilön ja ympäristön välinen suhde on eheä. Tällöin yksilö kykenee toimimaan, hakemaan apua ja kompensoimaan menetyksiään tarvittaessa. Prosessin toisessa vaiheessa yksilö eristää itsensä maailmasta, vetäytyy omaan kuoreensa ja pyrkii etsimään syytä vastoinkäymisiinsä omasta itsestään. Kolmannessa vaiheessa yksilö menettää toimijuutensa ja odottaa passiivisesti oman itsensä ulkopuolelta tulevaa pelastajaa. Lopulta yksilön elämän täyttää kaiken peittävä pyrkimys itsetuhoon. Järventien vaiheteorialle keskeinen piirre on, että masennuksen ja itsetuhoisuuden kehittyminen ei ole homogeeninen prosessi vaan sisältään dynamiikaltaan toisistaan poikkeavia vaiheita. (Järventie 1993.)

Masennus näyttäytyy näin ollen prosessinomaisena ilmiönä, jossa on erilaisia vaiheita. Yhden vaiheen ohittamisen jälkeen ei ole useinkaan mahdollista palata takaisin aikaisemmille

prosessivaiheille. Eri prosessivaiheiden aikana yksilö joutuu myös uudelleen määrittämään oman identiteettinsä suhteessa masennukseen. Sosiologian piirissä masennusta käsitellään usein tietynlaisena elämänurana. Esimerkiksi masennus voi pitää sisällään vaiheen, jossa yksilön masennus näyttäytyy epämääräisinä, jäsentämättöminä tunteina ja tuntemuksina. Seuraavassa vaiheessa tuntemukset muotoutuvat yksilön tietoiseksi käsitykseksi, että jokin on vialla. Tätä seuraa kriisi, jonka seurauksena yksilö lopulta hakee apua asiantuntijalta. Viimeisessä vaiheessa yksilö saa parhaimmillaan jonkinlaisen tietoisuuden masennuksestaan, jolloin masennukselle löydetään usein syy sekä keinot masennuksen ylipääsemiseksi. Keskeistä masennuksen prosessimallissa on lisäksi yksilön suhde omaan identiteettiinsä, toimijuuteen sekä kontrollin tunteeseen. (Karp 1997, 55–77.)

Kaiken kaikkiaan identiteetti, toimijuus ja kontrolli muodostavat jännitteisen kentän, jossa yhden komponentin lisääminen ei välttämättä lisää muita komponentteja. Esimerkiksi yksilötasolla yksilön toimijuuden lisääntyminen uusien asioiden tekemisen muodossa voi johtaa parhaimmillaan identiteetin vahvistumiseen, mutta pahimmillaan identiteetin ja kontrollin menettämiseen. Lisäksi identiteetin, toimijuuden ja hallinnan jännitekenttä näyttäytyy monilla sosiaalisilla tasoilla lähtien mikrotasolta (yksilöstä), mesotasolle (ryhmät) ja laajentuen aina makrotasolle (yhteiskunta) asti.

Edellä esitellyt mallit kiinnittyvät vahvasti nykyisin vallitseviin länsimaisiin näkemyksiin masennuksesta. Masennus ja muutkin mielenterveyden ongelmat voidaan myös ymmärtää historiallisina, kulttuurillisina ja yhteiskunnallisina ilmiöinä, joihin liittyy kunkin aikakauden käsityksen mielenterveydestä. Näin masennus näyttäytyy eri tavoin eri aikakausina ja eri kulttuureissa. Esimerkiksi Michel Foucault kuvailee kirjassaan Hulluuden historia, miten suhtautuminen mielenterveysongelmaisiin on muuttunut historiallisesti. Foucault'n mukaan esimerkiksi renessanssiajalla mielenterveysongelmaisia pidettiin tietäjinä, joilla oli tietämys inhimillisen elämän rajoista (Foucault 2006). Myöhemmin tämä käsitys on korvautunut mielenterveysongelmaisten kriminalisoinnilla ja vasta paljon myöhemmin ymmärtämällä mielenterveysongelmat enemmänkin sairauksina (Tontti 2005, 387).

Käsitykset mielenterveydestä ovat olleet kiinteässä yhteydessä kunkin historiallisen yhteiskunnan ihmiskäsityksiin. Esimerkiksi antiikin Kreikassa hallitsi näkemys, jonka mukaan ihmisruumis sisälsi verta, limaa sekä keltaista ja mustaa sappea. Kreikkalaisten näkemyksen mukaan ihminen on mielenterveyden suhteen terveimmillään kun nämä neljä ruumiinestettä ovat oikeassa suhteessa toisiinsa (Kaila 1966, 43–44). Mielenkiintoista on, kuinka moderni neurologia muistuttaa antiikin

kreikkalaisten käsityksiä: nyt neljä ruumiinnestettä ovat korvautuneet aivojen välittäjäaineilla. Edellä kuvaillut kognitiiviset masennusmallit taas kiinnittyvät vallitsevaan länsimaiseen ihmiskäsitykseen, jossa yksilö ei ole enää riippuvainen yhteisöstään vaan jokainen yksilö on yksin vastuussa omasta elämästään ja mielenterveydestään. Kognitiivisissa masennusteorioissa masennus näyttäytyy yksilön itsekontrollin ja itseohjautuvuuden epäonnistumisena (Tontti, 2005, 388). Masennus, samoin kuin muutkin mielenterveysongelmat, ovat myös yksilöiden poikkeamia sosiaalisista normeista. Tällöin normeina toimivat erityisesti yksilön työntekoon liittyvät tekijät, kuten toimintakyky sekä joustavuus.

Moderneissa masennusteorioissa otetaan huomioon yksilön kohtaamien stressaavien elämäntilanteiden vaikutus masennuksen syntymiseen. Yksilöä kuormittavia elämäntilanteita ovat esimerkiksi läheisen ihmisen kuolema, oma vakava sairaus, ongelmat läheisissä ihmissuhteissa, avioero tai työpaikan menettäminen. On runsaasti näyttöä, että kuormittavat elämäntilanteet lisäävät masennuksen riskiä (esim. Kendler & Karkowski & Prescott 1998). Tämän tutkimuksen kannalta yksi keskeisimmistä kysymyksistä on, vaikuttivatko Kauhajoen koulusurmat kauhajokelaisten masennusoireiluun. Seuraavassa kappaleessa esitellään tarkemmin, mitä Kauhajoen koulusurmista tapahtui.

3. Kauhajoen koulusurmat 2008

Kauhajoen koulusurmatapaus tapahtui noin vuoden kuluttua Jokelassa 7.11.2007 tapahtuneen koulusurmatapauksen jälkeen. Jokelan koulusurmissa kuoli yhteensä 9 ihmistä mukaan lukien ampuja itse. Lisäksi 12 ihmistä loukkaantui tapauksessa lievästi (Yle uutiset 7.11.2007a). Vastaavasti Kauhajoen koulusurmissa kuolonuhrien määrä oli 11 mukaan lukien ampuja itse ja lisäksi kolme henkilöä haavoittui tapahtuman seurauksena (Helsingin Sanomat 23.9.2008a). Koulusurmat poikkesivat toisistaan monella eri tavalla: Jokelan koulusurmatapaus oli Suomen ensimmäinen useamman kuolonuhrin vaatinut koulusurmatapaus, joten viranomaisten ja median toimintatavat vasta hakivat muotoaan kun taas Kauhajoen tapauksessa viranomaisten ja median jonkinasteinen toimintarutiini oli jo ehtinyt muodostua. Jokelan tapauksessa koulusurmaaja itse asui surmapaikkakunnalla (Yle uutiset 7.11.2007b) kun taas Kauhajoen ampumatapauksessa ampuja oli kotoisin ulkopaikkakunnalta (Helsingin Sanomat 23.9.2008b).

Seuraavassa on suora lainaus Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunnan tekemän raportin tiivistelmästä (Tutkintalautakunnan raportti 2010):

”Kauhajoella tapahtui 23.9.2008 surmatyö, jossa 22-vuotias ammattikorkeakoulun opiskelija tuli kouluunsa ja ampui yhdeksän oman opiskelijaryhmänsä oppilasta, opettajan ja lopuksi itsensä. Tekijällä oli mukanaan polttoainetta, jonka avulla hän sytytti rakennuksessa useita tulipaloja. Tapahtumaluokassa olleista selvisi hengissä kolme opiskelijaa, joista yksi sai ampumavamman päähänsä. Tapahtumasta aiheutuneet psykososiaaliset vahingot olivat mittavat.”

Kauhajoen koulusurmien tapahtumapaikkana oli Seinäjoen ammattikorkeakoulun Kauhajoen yksikkö, jossa toimi liiketalouden, yrittäjyyden ja ravitsemusalan yksikön ravitsemusalan toimipiste. Aamulla noin klo 10.30 kouluun saapui restonomiopiskelija, jonka olisi pitänyt olla klo 9.15 alkaneessa kokeessa. Opiskelija meni sisään koulurakennukseen ja luokkaan, jossa hänen olisi pitänyt suorittaa koe. Opiskelija ampui luokan etuosaan, poistui luokasta ja palasi takaisin luokkaan ladattuaan ensin aseensa. Opiskelija ampui opettajaa ja muita opiskelijoita niin koeluokassa kuin koulun käytävillä. Yksi ammutuista oppilaista soitti hätäkeskukseen noin klo 10.40. Vähän tämän jälkeen ammuskeleva opiskelija sytytti luokkahuoneen bensiinillä palamaan ja jatkoi tämän jälkeen liikkumista koulun tiloissa sytyttäen tulipaloja, hajottaen koulun omaisuutta sekä jatkaen ammuskelua. Samaan aikaan kolme koeluokassa ollutta opiskelijaa onnistuivat pakenemaan

koulurakennuksesta. Ammuskelija kävi myös koulun ulko-ovella ja hän ampui kohti jo paikalle saapuneita poliiseja ja pelastuslaitoksen väkeä. Noin klo 11.50 ammuskelija soitti ystävälleen puhelun mainiten puhelussa ampuneensa 10 ihmistä sekä koulun olevan tyhjä. Pian tämän jälkeen ammuskelija ampui itseään. (Tutkintalautakunnan raportti 2010, 18–20.)

Ensimmäiset poliisit ja pelastuslaitoksen yksiköt saapuivat tapahtumapaikalle noin klo 11. Tapahtumapaikalle saapui kaiken kaikkiaan noin 100 poliisia sekä kymmenkunta sairaankuljetusyksikköä. Poliisin toimintaryhmät tunkeutuivat kouluun noin klo 11.35 ja 11.45 ja jonkin ajan kuluttua yksi ryhmistä löysi itseään ampuneen kouluampujan. Kouluampuja kuljetettiin Tampereelle, jossa hänet todettiin myöhemmin kuolleeksi. Klo 12.20 pelastuslaitoksen henkilöstö meni sisällä kouluun sammuttamaan ampujan sytyttämiä palopesäkkeitä. Poliisi tutki koulusurmatapausta 10 murhana, 12 murhan yrityksenä sekä törkeänä tuhotyönä. (em. 24–28.)

Psykososiaalisen tuen antaminen koulusurmapaikalla olleille aloitettiin välittömästi paikallisen terveyskeskuksen toimesta. Tapahtumaa seuraavana päivänä koulun opettajille ja opiskelijoille järjestettiin muistotilaisuus, jossa kerrottiin lisäksi tarjolla olevasta psykososiaalisesta avusta. Ryhmäpurkutilaisuuksia järjestettiin niin koulun opettajille kuin opiskelijoille seuraavien päivien aikana. Lisäksi kahden viikon kuluttua tapahtumasta koulun opettajille ja opiskelijoille teetettiin seulontahaastattelu psyykkisen voinnin kartoittamiseksi. Myöhemmin psykososiaalista tukea antoivat kauhajokelaisille myös Kauhajoen ja Ilmajoen seurakuntatyöntekijät, Punaisen Ristin vapaaehtoistyöntekijät, henkisen avun piste Kauhajoella, auttava puhelin sekä Punaisen Ristin kaksi psykologien valmiusryhmään kuuluvaa psykologia, Kauhajoen nuorisotyöntekijät sekä Kauhajoen sosiaalitoimi. Lisäksi koulusurman uhrien omaisille perustettiin kriisiryhmä. Kahden viikon kuluttua koulusurmista psykososiaalista tukea annettiin myös koulusurmapaikalla toimineille poliiseille, pelastushenkilöstölle, hätäkeskuksen henkilöstölle sekä Kauhajoen sosiaalityöntekijöille ja kunnan henkilöstölle. (em. 39–41.) Tutkijalautakunnan raportin mukaan koulusurmien jälkeisinä viikkoina kauhajokelaiset kokivat ahdistusta ja epävarmuutta sekä peläten tapahtuman uusiutumista (em. 42).

Tutkijalautakunnan raportissa kuvaillaan miten psykososiaalista apua annettiin kauhajokelaisille vielä kauan koulusurmatapahtumien jälkeen pitäen sisällään ensihoitovaiheen, vuoden 2009 loppuun kestäneen akuuttihoitovaiheen, jälkihoitovaiheen ja vuoden 2013 loppuun käynnissä olevan jatkojälkihoitovaiheen (em. 42–43). Kaiken kaikkiaan koulusurmatapaus kosketti laajasti niin kauhajokelaisia kuin myös koko Suomen kansaa.

Tutkijalautakunnan raportissa kuvaillaan psykososiaalisen kärsimyksen laajuutta seuraavin sanoin (Tutkintalautakunnan raportti 2010, 45):

”Koulusurmien välillisiksi uhreiksi voidaan katsoa kuolleiden, mukaan lukien tekijän, omaiset, joiden elämään tapahtuma vaikutti ratkaisevasti. He ovat kärsineet psyykkisesti ja voivat sairastua pitkäaikaisesti. Välillisinä uhreina voidaan pitää myös surmansa saaneiden opiskelijoiden ystäviä ja tuttavuuksia, opettajia, koulun henkilökuntaa ja muita opiskelijoita sekä heidän perheitään. Tapahtuma on vaikuttanut myös ensilinjan pelastustyöntekijöihin, poliiseihin ja kriisiavun antajiin, vaikka heillä onkin ammattivalintansa puolesta keskimäärin muita paremmat valmiudet kohdata näitä tapahtumia. Tapahtumasta on kärsinyt moni muukin, joka on joutunut tapahtuman jälkeen uhkauksen tai syytöksen kohteeksi tai jonka turvallisuudentunne on järkkynyt.”

Kauhajoien koulusurmien psykososiaaliset vaikutukset arvioitiin Kauhajoella varsin mittaviksi. Tähän näkemykseen antoi tukea vuonna 2009 julkaistu tutkimus, jossa tarkasteltiin koulusurmien vaikutuksia Jokelan koulusurmille altistuneisiin oppilaisiin (Suomalainen & Haravuori & Berg & Kiviruusu & Marttunen 2009) sekä myöhemmin vuonna 2012 julkaistu loppuraportti Jokelan ja Kauhajoien koulusurmille altistuneiden oppilaiden hyvinvoinnista koulusurmatapausten jälkeen (Haravuori & Suomalainen & Turunen & Berg & Murtonen & Marttunen 2012). Kaiken kaikkiaan koulusurmien vaikutuksista tiedetään nykyisin jo varsin paljon. Seuraavassa kappaleessa käyn tarkemmin läpi keskeisiä koulusurmatutkimusten tuloksia.

4. Mitä koulusurmien vaikutuksista tiedetään?

Koulusurmatapausten määrä on kasvanut eksponentiaalisesti 1950-luvulta näihin päiviin asti. Vielä 80-luvulla maailmanlaajuisesti tapahtui keskimäärin vain noin yksi kouluampumistapaus vuodessa kun taas 2000-luvun alussa vuotuinen luku oli kivunnut jo noin kuuteen tapaukseen. Vaikka koulusurmatapausten määrässä onkin tapahtunut kasvua, voidaan koulusurmia pitää yhä edelleen erittäin harvinaisina tapahtumina. Koulusurmatapauksia tapahtuu selvästi eniten USA:ssa, sillä vuoteen 2011 mennessä tapahtuneista koulusurmatapauksista noin 60 % on tapahtunut USA:ssa. (Böckler & Seeger & Sitzer & Heitmeyer 2013.)

Koulusurmatutkimus on kansainvälisellä tasolla kulkenut lähinnä kahta eri tutkimuksellista linjaa: Valtaosa koulusurmatutkimuksista on keskittynyt selvittämään syitä koulusurmiin (mm. tekijöiden psykologinen profilointi) ja huomattavasti vähemmän on tutkittu koulusurmien vaikutuksia tapahtumapaikkakuntien yhteisöihin. Keskeisimpiä yhteisötason tutkimustuloksia on saatu Virginian teknillisen yliopiston (Virginia Tech 16.4.2007, 33 kuolonuhria) sekä Jokelan ja Kauhajoen koulusurmatapausten yhteydessä tehdyistä tutkimuksista.

Kansainvälisessä koulusurmatutkimuksessa on tutkittu erityisesti ampumatapausten vaikutuksia paikallisyhteisöissä asuvien ihmisten solidaarisuuteen ja hyvinvointiin. Virginia Technin kouluampumistapaus osoitti, että kouluampumispaikkakuntalaisten keskinäinen solidaarisuus on positiivisessa yhteydessä paikkakuntalaisten hyvinvointikokemukseen (Hawdon & Ryan 2011). Lisäksi koulusurmat lisäsivät paikallisyhteisössä koettua ihmistenvälistä solidaarisuutta siten, että solidaarisuus lisääntyy useiden kuukausien ajan koulusurmapaikkakunnalla, säilyi ennallaan jonkin ajan ja palautui lopuksi hiljalleen kohti lähtötasoa (Hawdon & Ryan & Agnich 2010). Solidaarisuuden lisääntymisen koulusurmien seurauksena on tulkittu noudattavan jo Durkheimin aikoinaan esittämää näkemystä, jonka mukaan yllättävä rikos voi tapahtumapaikkakunnallaan aiheuttaa paikkakuntalaisissa shokin, jota seuraa paikkakuntalaisten kollektiivinen reagointi solidaarisuuden lisääntymisen muodossa (emt). Vaihtoehtoisena syynä solidaarisuuden lisääntymiseen tutkijat arvelivat paikkakuntalaisten kokeman kollektiivisen kärsimyksentunteen, joka yhdisti ihmisiä koulusurmien tapahtuma-ajankohtana (emt).

Solidaarisuus ei kuitenkaan lisääny kaikissa yhteisöissä ja kaikkien katastrofien tapauksessa. Virginia Technin koulusurmatutkimusten yhteydessä havaittiin neljä tekijää, jotka edistivät solidaarisuuden lisääntymistä: 1) yhteisön jäsenet määrittävät tapahtuman siten, että tapahtuma vaikuttaa yhteisöön, 2) tapahtuma määritellään yhteisössä kohtalokkaaksi tapahtumaksi, joka keskeyttää arkipäivän rutiinit, 3) yhteisön ei ole koettu halunneen olla tragedian osapuolena ja 4) yhteisön on koettu edustavan korkeaa moraalialia (Ryan & Hawdon 2008). Lisäksi solidaarisuuden lisääntymiseen vaikuttaa eri tavoin eri sosiaalisen elämän verkostot. Hawdon ja Ryan luokittelevat nämä verkostot yksityisiksi (esim. perhe ja ystävät), suljetuiksi (esim. työpaikat, koulut, paikalliset instituutiot, kerhot jne.) tai julkisiksi (esim. valtionlaitokset ja media). Koulusurmien tapauksessa erityisesti suljetuilla ja julkisilla verkostoilla tulkittiin olevan keskeinen merkitys solidaarisuuden tunteen lisääntymiseen. Hawdonin ja Ryanin mukaan koulusurmien jälkeinen toiminta julkisissa verkostoissa luo solidaarisuutta kun taas toiminta suljetuiksi määritellyissä verkostoissa sekä luo että ylläpitää solidaarisuutta (Hawdon & Ryan 2011; Hawdon & Ryan 2012a). Lisäksi solidaarisuuden kokeminen Virginia Technin koulusurmien yhteydessä oli vahvasti sukupuolittunut: naiset osoittivat solidaarisuutta enemmän kuin miehet (Hawdon & Ryan 2011). Solidaarisuus ilmentyi suljetuissa verkostoissa erityisesti intensiivisiksi ja kollektiivisiksi kuvailtujen rituaalien muodossa. Virginia Technin koulusurman tapauksessa rituaalina toimi mm. opiskelijaryhmän järjestämä muistotilaisuus koulusurman uhreille (emt). Näin yhteisöön muodostui ihmisten keskinäiseen solidaarisuuteen perustuva tukiverkosto, joka toimi terapeuttisen yhteisön tavoin. Mikä tahansa ihmistenvälinen kanssakäyminen ei kuitenkaan tutkimusten valossa edistä ihmisten solidaarisuuden tunnetta ja hyvinvointia. Hawdon ja Ryan havaitsivat tutkimuksissaan, että kasvottaisella kanssakäymisellä oli merkittävä positiivinen vaikutus yhteisön asukkaiden hyvinvointikokemukseen kun taas pelkillä virtuaalisilla ihmisten välisillä yhteyksillä ei ollut vastaavaa vaikutusta (Hawdon & Ryan 2012b).

Suomalainen koulusurmatutkimus perustuu Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen kerättyihin lomakeaineistoihin. Jokelan ja Kauhajoen lomaketutkimuksissa käytettiin samaa kyselylomaketta, joten Jokelassa ja Kauhajoella saatuja tuloksia on mahdollista vertailla. Monessa suhteessa Jokelan ja Kauhajoen ampumatapaukset nostivat esille ampumapaikkakuntalaisten samankaltaisia asenteita. Esimerkiksi sekä Jokelassa että Kauhajoella ampumapaikkakuntalaisista vain noin 40 % uskoi, että ampumatapaukset olisivat ennakolta olleet estettävissä osoittaen näin, että usko koulusurmatapausten ennalta estettävyyteen oli melko vähäinen (Oksanen & Räsänen & Nurmi & Lindström 2010). Lisäksi Jokelan ja Kauhajoen asukkaat arvioivat kouluampumistapaukset

mielummin kansainvälisiksi kuin kansallisiksi ilmiöiksi (Lindström & Nurmi & Oksanen & Räsänen 2010). Molemmilla koulusurmaapaikkakunnilla syyllisiksi ampumistapauksiin arvioitiin olevan Internetin käytön lisääntymisen, perinteisen yhteisöllisyyden rapautumisen sekä leikkaukset terveydenhuollossa (emt). Nämä näkemykset olivat linjassa julkisessa mediassa käydyssä keskustelun kanssa, jota dominoi muutama ydinselitys ampumisen syiksi (emt).

Jokelassa ja Kauhajoella asuvien kyselyvastauksissa oli myös merkittäviä eroja. Jokelan koulusurmien tapauksessa 34 % kyselyyn vastanneista tunsivat jonkun kouluampumisuhreista kun taas Kauhajoella vastaava luku oli ainoastaan 18 % (Oksanen & Räsänen & Nurmi & Lindström 2010). Jokelan koulusurmatapaus oli ensimmäinen laajamittainen kouluampumistapaus Suomessa. Tämä heijastui myös Jokelassa asuneisiin ihmisiin, sillä 60 % oli sitä mieltä, että kouluampuminen oli yksittäinen tapahtuma. Vastaavasti Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen ainoastaan 29 % kauhajokelaisista oli samaa mieltä koulusurmatapauksen yksittäisyydestä (em.).

Myös suomalaisessa tutkimuksessa on tarkasteltu miten koulusurmatapaus on vaikuttanut koulusurmaapaikkakuntalaisten solidaarisuuteen. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien ja koulusurmaapaikkakuntien eroavaisuudet ilmenivät siinä, miten koulusurmayhteisöt käsitelivät surmatapauksia erilaisten narratiivien muodossa. Jokelassa yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvaisuuden tunne olivat voimakkaita. Lisäksi Jokelassa yhteisö koki olevansa koulusurmien uhri ja koulusurmatapaukset laukaisivat koko yhteisöä koskettavan kollektiivisen kriisin. Nämä tekijät heijastuivat yhteisön tapaan käsitellä koulusurmatapausta: Jokelassa suosittiin julkisia solidaarisuuden ja tunteiden ilmaisuja sekä muistotilaisuuksia yhteisöllisyyttä ja traumasta toipumista edistävinä prosesseina. Kauhajokelainen paikallisyhteisö taas koki Kauhajoen toimineen ainoastaan koulusurmien tapahtumapaikka, joten myös julkisten solidaarisuuden ilmausten esittäminen koettiin tarpeettomiksi. Lisäksi Kauhajoella surun julkinen esilletuominen koettiin jopa lisäävän yhteisön sisäisiä konflikteja. Aktiivinen vaikeneminen näyttäytyi näin näkymättömänä, hiljaisen yhteisöllisyyden muotona, jonka pyrkimyksenä oli torjua yhteisön uhriksi leimautuminen. (Nurmi 2014.)

Jokelan koulusurmien on todettu vaikuttavan myös negatiivisesti paikallisyhteisön solidaarisuuteen. Jokelassa ihmiset kokivat koulusurman jälkeen Jokelan hyväksi paikaksi elää, mutta he myös kokivat, että yhteistyö ja sosiaalinen osallistuminen eivät olleet yleisiä Jokelassa (Nurmi & Räsänen & Oksanen 2012). Lisäksi tutkimukseen osallistuneet kuvasivat Jokelaa turvalliseksi paikaksi sekä tiiviiksi yhteisöksi, jossa on korkea yhteisöllisydentunne sekä vahva paikallisidentiteetti (emt).

Yhteisöllisydentunne ja paikallistunne olivat kuitenkin Jokelan tapauksessa niitä tekijöitä, jotka edesauttoivat kollektiivisen syyllisyydentunteen sekä stigmatisaation kehittymistä (emt). Tutkijat päätyivätkin siihen johtopäätökseen, että jatkuva intensiivinen kulttuurillinen traumasta toistaminen voi hidastaa psykososiaalista traumasta toipumista ja lisäksi trauma voi kärjistää yksilöiden ja yhteisöjen välisiä ristiriitoja joidenkin ryhmien pyrkiessä vähättelemään traumaa ja joidenkin toisten ryhmien pitäessä traumaa yllä (emt).

Suomalaisessa koulusurmatutkimuksessa on myös tarkasteltu koulusurmien vaikutuksia koulusurmapaikkakuntalaisten pelkoihin. Kauhajoella pelko koulusurmien uusiutumisesta oli suurempi kuin Jokelassa (Vuori & Oksanen & Räsänen 2012). Lisäksi Jokelassa sukupuoli ja koulutustausta olivat yhteydessä koettuun rikollisuuden pelkoon: naiset ja ainoastaan pakollisen oppivelvollisuuden suorittaneet kokivat enemmän pelkoa kuin miehet ja enemmän koulutetut (emt). Jokelassa vastaajat, joiden yhteisöllisyyden tunne oli keskivertoa alhaisempi, kokivat enemmän pelkoa. Lisäksi tyytymättömyys median toimintaan oli yhteydessä rikollisuuden pelkoon Jokelassa. Kauhajoella taas rikollisuuden pelko oli yhteydessä alhaiseen kunnallisviranomaisten luottamukseen (emt). Pelkojen on lisäksi havaittu olevan yhteydessä yhteisöllisyyden tunteeseen: Jokelassa vastaajat, joiden yhteisöllisyyden tunne oli alhaisempi, kokivat enemmän pelkoa (emt). Lisäksi tyytymättömyys median toimintaan oli yhteydessä rikollisuudenpelkoon Jokelassa (emt). Kauhajoella rikollisuuden pelko oli yhteydessä alhaiseen kunnallisviranomaisten luottamukseen (emt).

Kansainvälinen joukkosurmatapauksiin keskittyneet tutkimukset ovat nostaneet esille tekijöitä, jotka ovat yhteydessä joukkosurmatapauksista selvinneiden ihmisten (esim. haavoittuneet, silminnäkijät ja yhteisöjen jäsenet) psykososiaaliseen oireiluun posttraumaattisen stressireaktion muodossa (PTSD). Posttraumaattisella stressireaktio on sanakirjamääritelmänsä mukaisesti ”ahdistushäiriö, joka syntyy viivästyneenä tai pitkittyneenä reaktiona traumatisoivalle tapahtumalle, jossa joko oma tai muiden henki on ollut vaarassa” (Colman 2009, 591). Lisäksi samainen psykologian sanakirja kuvailee posttraumaattisen stressireaktion oireiksi mm. ”yli neljä viikkoa kestävä intensiivisen pelon, avuttomuuden tai kauhun tunteen, jona aikana traumatisoitunut ihminen kokee yhä uudelleen tuskaa aiheuttavia muistoja, unia, tuntemuksia, hallusinaatioita tai muistikuvia sekä intensiivistä tuskaa ja fysiologisia reagointia traumatisoivaa tilannetta muistuttavissa olosuhteissa” (emt).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että ampumistapauksista selviytyneet ihmiset oireilevat monin eri tavoin oireiden pitäen sisällään mm. vihan, syyllisyyden, turtumuksen ja avuttomuuden tunteita, hermostuneisuutta, ärtyisyyttä, vetäytymistä sosiaalisista suhteista, passivoitumista (esim. lisääntyneitä poissaoloja koulusta), henkistä ylivirittyneisyyttä sekä haluttomuutta puhua tapahtumasta. Yhteensä 15 joukkosurmatutkimuksen keskeisimmät tulokset ovat esiteltyinä Fran Norrisin kokooma-artikkelissa. Norris nostaa esille, että yksikään joukkoampumistapaus ei ole samanlainen, joten jokainen tapaus nostaa esille myös toisistaan poikkeavia tutkimustuloksia. Yksi keskeisimmistä havainnoista Norrisin metatutkimuksessa on, että joukkosurmatapausten psykososiaaliset vaikutukset ovat varsin voimakkaita ja koskevat usein laajoja ihmisjoukkoja sekä voivat olla luonteeltaan varsin pitkäkestoisia. Posttraumaattinen stressireaktio (PTSD) syntyy Norrisin mukaan tyypillisesti 10 – 40 prosentille ampumistapauksille altistuneesta väestöstä. Yksilön psykososiaalisen oireilun voimakkuuteen ovat yhteydessä mm. yksilön tuntemien kuolonuhrien tai haavoittuneiden määrä (uhrien tunteminen on yhteydessä voimakkaampaan oireiluun), ampumipaikan läheisyys (ampumipaikan läheisyys on yhteydessä voimakkaampaan oireiluun), aikaisemmat mielenterveysongelmat (aikaisemmat mielenterveysongelmat, kuten masennus, ovat yhteydessä voimakkaampaan oireiluun), ampumistapauksesta kulunut aika (ajan kuluminen ampumistapauksesta vähentää oireilua), psykososiaalisen tuen määrä ja laatu (suuri tuen määrä on yhteydessä vähäisempään oireiluun) sekä ampumistapauksesta saatavan tiedon määrä (puhuminen toisten ihmisten kanssa tapahtumasta, sosiaalisen tuen aktiivinen etsiminen sekä tiedon etsiminen ampumistapauksesta olivat yhteydessä ampumistapauksesta toipumisen kanssa). (Norris 2007,1–2.)

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä tehdyt tutkimukset tukevat Norrisin havaintoja. Jokelan koulusurmien jälkeen tehty tutkimus on osoittanut, että peräti 43 % Jokelan ampumistapaukselle altistuneista oppilaista koki traumaperäisiä stressioireita vielä neljä kuukautta tapahtuman jälkeen ja PTSD-diagnoosin kriteerin mukaisia merkittäviä stressioireita kokeneiden osuus oli 19 % kaikista Jokelan koulusurmakoulun oppilaista (Suomalainen & Haravuori & Berg & Kiviruu & Marttunen 2009). Vuonna 2012 julkaistu tutkimuksen loppuraportti vahvisti myös kauhajokelaisten koulusurmatapahtumalle altistuneiden oppilaiden oireilleen voimakkaasti koulusurmatapauksen jälkeen. Yhtä suuri osuus sekä Jokelan että Kauhajoen koulusurmille altistuneista oppilaista koki stressioireita (43 % altistuneista) ja PTSD-diagnoosin mukaisia oireita (19 % altistuneista) neljä kuukautta koulusurmatapausten jälkeen (Haravuori & Suomalainen & Turunen & Berg & Murtonen & Marttunen 2012). Psykkinen oireilu kesti Jokelassa altistuneiden

oppilaiden tapauksessa kauan, sillä vuoden kuluttua kouluampumistapauksista merkittävästi oireilevien Jokelassa asuvien opiskelijoiden osuus oli edelleen 17 prosenttia kun taas Kauhajoella oireilevien oppilaiden osuus laski 12 prosenttiin (Haravuori & Suomalainen & Turunen & Berg & Murtonen & Marttunen 2012, 19–20).

Tässä kappaleessa on hyvin käynyt esille, kuinka lukuisat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden muodot ovat omalta osaltaan olleet vaikuttamassa koulusurmapaikkakuntalaisten psykososiaaliseen toipumiseen. Yksi tapa hahmottaa edellä kuvailtuja sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja on käyttää hyväksi ajatusta sosiaalisista vuorovaikutussuhteista eräänlaisena resurssina, jota on mahdollista käyttää tarvittaessa. Tätä resurssia kutsutaan usein sosiaalisiksi pääomiksi. Seuraavassa kappaleessa käyn tarkemmin läpi, miten sosiaalinen pääoma pitää sisällään ja minkälaisia sosiaalisen pääoman teorioita on olemassa.

5. Sosiaalinen pääoma

Tämän tutkimuksen keskeisimpänä taustateorianä toimii sosiaalisen pääoman teoria. Jonkinlaisen käsityksen sosiaalisen pääoman käsitteestä voi saada makustelemalla itse sanaa ”sosiaalinen pääoma”. Sanan ensimmäinen osa, ”sosiaalinen”, pitää sisällään ihmisten ja ihmisryhmien väliseen vuorovaikutukseen ja kommunikointiin viittaavia ilmiöitä. Näitä ilmiöitä tarkastellaan erityisesti sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa. Toisaalta, sana ”pääoma” viittaa ihmisten ja ihmisryhmien taloudelliseen tai jonkin muun kaltaiseen resurssiin, jota yksilöt ja ryhmät pyrkivät kerryttämään itselleen ja käyttämään tarvittaessa. Näin sosiaalinen pääoma sisältää sanana myös taloustieteisiin viittaavia vivahteita. Tätä tarkastelukehystä vasten ei ole mikään ihme, että sosiaalisen pääoman teorioita ovat eniten olleet rakentamassa sosiologit, taloustieteilijät sekä taloussosiologit. Yllättävää sen sijaan on, että sosiaalisen pääoman teoretisoinnissa sosiaalipsykologit ovat loistaneet poissaolollaan etenkin, vaikka sosiaalisessa pääomassa on kyse ihmisten ja ihmisryhmien välisistä vuorovaikutus- ja ryhmäilmiöistä.

Kaikki sosiaalisen pääoman merkittävimmät teoreetikot ovat yhtä mieltä, että sosiaalinen pääoma vaikuttaa ihmisten ja yhteisöjen välinen vuorovaikutuksellinen toiminta. Sosiaalinen pääoma näyttäytyy muiden pääomamuotojen (esim. taloudellinen pääoma ja inhimillinen pääoma) tavoin resurssina, jota on mahdollista hyödyntää mm. yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistämiseen. Lisäksi useimmat teoreetikot tulkitsevat sosiaalisen pääoman muistuttavan muita pääoman muotoja siinä mielessä, että niin yksilöt kuin yhteisötkin investoivat sosiaaliseen pääomaan erilaisilla pääomaan kiinnittyvillä markkinoilla odottaen investointiansa tuottavan voittoa (esimerkiksi lisää sosiaalista pääomaa) (Lin 2011, 19). Toisaalta, eri sosiaalisen pääoman teoriat poikkeavat toisistaan mm. tulkinnassa sosiaalisen pääoman perusluonteesta. Osa teoreetikoista on sitä mieltä, että sosiaalinen pääoma muodostuu erilaisista sosiaaliseen elämään liittyvistä ilmiöistä (esim. ihmistenvälinen luottamus), jotka edesauttavat erilaisten resurssien siirtoa yksilöiltä ja ryhmiltä toisille. Jotkut teoreetikot taas ajattelevat, että sosiaalisen pääoman keskeisin sisältö kiinnittyy ihmissuhdeverkostojen strukturalistisiin ominaisuuksiin, kuten verkostojen laajuuteen ja hierarkiseen rakenteeseen. Lisäksi sosiaalisen pääoman eri teorioita halkoo erisuuntaiset ajatukset siitä, onko sosiaalinen pääoma yksilön pääomaa vaiko yhteisöjen omaisuutta.

Sosiaalisen pääoma ei historiallisessa mielessä ole mikään uusi käsite, vaan käsitteen juuret yltävät aina 1900-luvun alkuun ja ajan myötä sosiaalisen pääoman käsite on keksitty uudelleen ainakin

kuusi kertaa (Field 2009, 14–15). Sosiaalista pääomaa on luonnehdittu kielikuvaksi eli metaforaksi, joka on ajan saatossa muotoutunut yhä enemmän varsinaiseksi yhtenäiseksi käsitteeksi (em., 13). Toisaalta, sosiaalinen pääoma ei ole jäänyt ainoastaan käsitteen tasolle vaan sosiaalisen pääoman ympärille on pyritty luomaan teorioita, joiden puitteissa sosiaalinen pääoma olisi mahdollista sekä operationalisoida että mitata. Käytän termiä ”sosiaalisen pääoman teorit”, sillä sosiaalisen pääoman käsitteellistämisen yhtenä ongelmana on ollut asiantuntijoiden erimielisyys sosiaalisen pääoman sisällöstä ja mittaamistavoista. Keskeisiä kiistanaiheita ovat olleet mm. onko sosiaalinen pääoma yksilön hallinnoima vai onko kyseessä yhteisöjen tasolla esiintyvä ilmiö. Esimerkiksi Petri Ruuskanen on jaotellut eri sosiaalisen pääoman teorit näkökulmaltaan neljään erilliseen luokkaan: sisäpiirinäkökulmaan, julkisen sosiaalisen pääoman näkökulmaan, yksityisen sosiaalisen pääoman näkökulmaan sekä synteesinäkökulmaan (Ruuskanen 2007, 11–38).

Sisäpiirinäkökulmassa sosiaalinen pääoma hahmotetaan resurssiksi, joka on vain sosiaaliseen eliittiin kuuluvien ihmisten käytettävissä. Tätä näkökulmaa edustaa erityisesti Pierre Bourdieun sosiaalisen pääoman teoria. Julkisen sosiaalisen pääoman näkökulmissa ajatellaan, että sosiaalinen pääoma on yhteisön kaikkien jäsenten käytössä oleva julkinen resurssi. Tätä näkökulman merkittävimpiä kannattajia ovat James Coleman ja Robert Putnam. Yksityisen sosiaalisen pääoman näkökulmassa oletetaan, että sosiaalinen pääoma on yksilön käytössä oleva resurssi ja yksilö hallinnoi ja hyödyntää sosiaalista verkostoaan tai verkostossa olevia pullonkaloja tavoitellessaan omia henkilökohtaisia tavoitteitaan. Yksityisen sosiaalisen pääoman kannattajia ovat erityisesti Ronald Burt ja Nan Lin. Synteesinäkökulmassa sosiaalisen pääoma hahmotetaan ilmiöksi, jossa on läsnä kaikki edellä kuvaillut näkökulmat. Synteesinäkökulmassa huomioidaan sosiaalisten verkostojen horisontaali (sosiaaliset yhteydet sosiaaliselta statukseltaan samankaltaisiin toisiin toimijoihin) ja vertikaali taso (sosiaaliset yhteydet hierarkiselta asemaltaan erilaisiin yksilöihin tai yhteisöihin). Lisäksi synteesinäkökulmassa otetaan huomioon sosiaalisten verkostojen muodostuminen yksilöiden, yhteisöiden ja yhteiskunnallisten instituutioiden välille. Synteesinäkökulman kannattajaksi Ruuskanen nimeää erityisesti Michael Woolcockin. (emt.)

Thomas Poder taas on jaotellut eri sosiaalisen pääoman teorit kahteen päälinjaan: 1) teorioihin, joissa korostetaan yksilön sosiaalisten verkostojen avulla saavuttamia resursseja (esim. informaatio, ideat, sosiaalinen tuki) ja 2) teorioihin, joissa korostetaan epämuodollisten verkostojen sekä muodollisten kansalaisyhteisöjen ja -järjestöjen merkitystä (Poder 2011, 350). Näin sosiaalinen pääoma voidaan nähdä joko resurssina tai sosiaalisina suhteina.

Pierre Bourdieu määrittää sosiaalisen pääoman resurssiksi, joka kertyy joko yksilölle tai ryhmälle pysyvien yksilöiden tai ryhmien väliseen tuttavuuteen tai muuhun keskinäiseen tunnistamiseen perustuvien sosiaalisten verkostojen avulla (Bourdieu & Wacquant 1992, 119). Bourdieu rinnastaa sosiaalisen pääoman (sosiaaliset suhteet ja sitoumukset) muiden pääomamuotojen, kuten taloudellisen pääoman (raha), materialistisen pääoman (tuotantovälineet), inhimillisen pääoman (esim. henkilökohtaiset taidot ja koulutus) sekä kulttuurillisen pääoman (maine ja kunnia) rinnalle siten, että eri pääomamuodot kompensoivat toisiaan ja ovat ainakin jossakin määrin muutettavissa joksikin toiseksi pääomamuodoksi (Portes 1998, 4). Bourdieun mallissa sosiaalisen pääoman määrä on sidoksissa yksilön tai ryhmän käytettävissä olevien sosiaalisten verkostojen laajuuteen sekä verkostoihin sitoutuneiden muiden pääomamuotojen määrään. Sosiaalinen pääoma muodostuu tällöin sosiaalisista verkostoista ja sosiaalisista sitoumuksista. Lisäksi sosiaalisen pääoman ylläpitäminen vaatii pääoman haltijalta aktiivista työtä pitäen sisällään sosiaalisen verkoston ylläpitoa sekä ryhmäjäsenyyden keskinäistä vahvistamista ja tunnustamista (Lin 2011, 22). Näin ollen Bourdieun sosiaalinen pääoma näyttäytyy ryhmäilmiönä, joka mahdollistaa ryhmän sisäisen resurssien siirron sekä ryhmien erottautumisen toisistaan. Toisaalta Bourdieun on tulkittu painottavan sosiaalisen pääoman käsitettä eri yhteyksissä eri tavoin painotuksen ollessa joko sosiaalisissa suhdeverkoissa tai institutionalisoituneissa ryhmäjäsenyyksissä (Ruuskanen 2001, 26). Jälkimmäisessä tapauksessa sosiaalinen pääoma liittyy yksilön jäsenyyteen ryhmässä ”samankaltaisten, toisiaan arvostavien henkilöiden tai organisaatioiden verkostossa” (emt). Bourdieun sosiaalisen pääoman mallia on kritisoitu kapea-alaisuudesta, sillä Bourdieun mallissa sosiaalisen pääoman haltijoina toimivat ainoastaan yhteiskunnallisen valtaeliitin jäsenet sosiaalisen pääoman toimiessa yhtenä keinona ylläpitää eliitin asemaa (Field 2009, 20). Lisäksi Bourdieun sosiaalisen pääoman mallia on luonnehdittu yksilökeskeiseksi, sillä mallin mukaan sosiaalinen pääoma perustuu valtaeliittiin kuuluvien yksilöiden välisiin sosiaalisiin verkostoihin ja kukin yksilö pyrkii ajamaan sosiaalisen pääoman avulla ainoastaan omaa etuaan (emt). Bourdieun sosiaalista pääomaa on myös tulkittu siten, että sosiaalinen pääoma näyttäytyy eliitin tai muun ryhmän kollektiivisena resurssina kuitenkin niin, että ryhmän jäsenet ovat kaikki olleet mukana tuottamassa resurssia. Kukin ryhmäjäsen voi tällöin tarvittaessa lainata resursseja käyttöönsä ryhmäjäsenyyden nojalla sekä sitoutumalla vastavuoroisuuden periaatteeseen (Lin 2011, 22).

James Colemanin pyrkii yhdistämään omalla sosiaalisen pääoman teoriallaan sosiologisen ja taloustieteellisen näkemyksen yksilön toiminnasta. Sosiologisen näkemyksen mukaan yksilön toimintaa säätelevät sosiaaliset normit, säännöt ja sitoumukset, mutta Colemanin mukaan yksilöltä

puuttuu sosiologisessa mallissa sisäinen motiivi toimintaan (Coleman 1988, S96). Vastaavasti taloustieteellisessä mallissa eli rationaalisen valinnan teoriassa yksilö toimintaa ohjaa oman edun tavoittelu ja yksilökeskeiset tavoitteet, mutta mallissa laiminlyödään täysin sosiaalisten normien, verkostojen sekä toimijoiden välisen luottamuksen merkitys yksilön toiminnan säätelyssä (emt). Colemanin mukaan sosiaalisella pääomalla on kaksi keskeistä elementtiä, jotka ovat sosiaalinen rakenne sekä sosiaalisen rakenteen toimintaa edistävä vaikutus sosiaalisen rakenteen sisällä (em. S98). Sosiaalisen pääoman haltijana voi toimia yksilö tai yhteisö. Coleman tosin korostaa näkemystä sosiaalisesta pääomasta nimenomaan yksilön resurssina siten, että sosiaalinen pääoma mahdollistaa yksilön omien tavoitteiden saavuttamisen (em. S98–101). Colemanin mukaan sosiaalista pääomaa tuottavat sosiaalisessa verkostossa olevien toimijoiden välinen luottamus, odotus vastavuoroisuudesta sekä toimijoiden väliset sitoumukset vastavuoroisuuden toteuttamiseksi (em. S102). Lisäksi sosiaalinen pääoma mahdollistaa informaation kulkemisen verkoston sisällä (em. S104). Sosiaalisen pääoman piiriin kuuluvat Colemanin mukaan myös sosiaaliset normit ja sanktiot (em. S104–S105). Mallin mukaan yksilö, johon muilla yksilöillä kohdistuu paljon sitoumuksia, omaa paljon sosiaalista pääomaa. Toisaalta, sosiaalinen pääoma pitää usein sisällään normin, jonka mukaan toimijan tulee huomioida myös muiden verkoston jäsenten tarpeet sekä pidättäytyä ainakin jossakin määrin täysimittaisesta oman edun tavoittelusta (emt). Näin ollen Colemanin sosiaalisen pääoman teoriassa yhdistyvät yksilön toiminnan sosiologinen ja ekonomisen näkökulma siten, että sosiaalinen pääoma edistää yksilön toimintaa ja hänen omien tavoitteiden toteuttamista yhteisön normien rajoissa.

Vastoin kuin Bourdieu, Coleman laajentaa sosiaalisen pääoman käsitettä kattamaan kaikki toimijat eikä ainoastaan tiettyyn eliittiin kuuluvat jäsenet (Field 2008, 31). Toisaalta, vaikka Colemanin teorian mukaan yksilöt pyrkivät oman edun tavoitteluun käyttäen hyväksi sosiaalista pääomaa, niin siitä huolimatta suurin sosiaalisen pääoman tarjoama hyöty kohdistuu kollektiivisesti kaikille sosiaalisen verkoston jäsenille (Coleman 1988, S116). Colemanin mallissa sosiaalista pääomaa ei kuitenkaan synny yksilöiden tietoisesta toiminnasta tuloksena vaan yksilöiden oman edun tavoitteluun tähtäävän toiminnan sivutuotteena (Field 2008, 28). Colemanin ja Bourdieun malleissa suljetuilla ja tiiveillä sosiaalisilla verkostoilla, kuten perheellä tai sosiaaliseen eliittiin kuulumisella, on keskeinen merkitys (Lin 2011, 23). Lisäksi Colemanin mallissa korostuu sosiaalisten verkostojen merkitys sosiaalisten normien ja yksilöiden välisen luottamuksen ylläpidossa (Ruuskanen 2001, 2).

Colemanin sosiaalisen pääoman teoriaa on kuvailtu funktionalistiseksi malliksi, sillä Colemanin mallissa sosiaalisella pääomalla on selkeä funktio: sosiaalinen pääoma toimii resurssina pääoman haltijan tavoitteiden toteuttamiseksi (Poder 2011, 343). Colemanin sosiaalisen pääoman mallia on kritisoitu rationaalisen valinnan teorian mukaisesta varsin itsekeskeisestä ihmiskuvasta. Rationaalisen valinnan teoriassa ei huomioida esimerkiksi normien ja sosiaalisesti jaettujen merkitysrakenteiden, kulttuurin ja tunteiden vaikutusta yksilön toimintaan (Field 2008, 162). Näin ollen rationaalisen valinnan teorian mukaiseen sosiaalisen pääoman teoriaan ei sisälly varsin inhimillisiä ilmiöitä, kuten rakkaus, ystävyys tai altruismi.

Robert Putnamin sosiaalisen pääoman määritelmä muistuttaa suuresti Colemanin määritelmää. Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma pitää sisällään yksilöiden väliset verkostot, vastavuoroisuuden normiston sekä verkostojen ja normiston yhdessä luoman keskinäisen luottamuksen (Putnam 2000, 19). Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma pitää sisällään sekä yksilöllisen että kollektiivisen aspektin siten, että yksilö voi toimia sosiaalisen pääoman haltijana, mutta sosiaalinen pääoma voi olla myös laajempien yhteisöjen omaisuutta (em. 20). Näin yksilöllä ja yhteisöillä voi olla sosiaalisia verkostoja toisiin yksilöihin ja yhteisöihin ja yksilön sosiaalinen pääoma liittyy yhteisöjen sosiaalisen pääoman kanssa. Putnam nostaa Colemanin tapaan esille myös sosiaalisen pääoman normeja säätelevän puolen. Putnamin mukaan sosiaaliset verkostot ovat tärkeitä käyttäytymissäntöjen kannalta ja tämän lisäksi verkostot vahvistavat verkostonjäsenten keskinäistä vastavuoroisuuden normistoa. Lisäksi Putnam esittelee termin ”yleistynyt vastavuoroisuus”. Tällä Putnam tarkoittaa vastavuoroisuusnormistoa, joka pitää sisällään odotuksen, että palvelun tekeminen jollekin verkoston jäsenelle tuottaa enemmän tai myöhemmin vastapalveluksen takaisin joltakin toiselta saman verkoston jäseneltä (em. 20–21).

Sosiaalisen pääomateorian kannalta vastavuoroisuuden normisto aiheuttaa ongelmia vastavuoroisuuden operationalisoinnissa eli yksikäsitteisesti mitattavissa olevaksi suureksi muuntamisessa, sillä Putnamin mukaan vastavuoroisuusnormisto saa erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa ja konteksteissa erilaisia muotoa (emt. 21). Niinpä ei ole ihme, että Putnam itse on käyttänyt sosiaalisen pääoman ja keskinäisen luottamuksen ilmentyminä niinkin erilaisia ilmiöitä kuin yhteisöjen äänestysvilkkautta, poliittista aktiivisuutta, aktiivisuutta osallistua kirkolliseen toimintaan, osallistumista kansalaisjärjestö- ja ammattiliittotoimintaan sekä yhdistysaktiivisuutta (em. 31–188). Putnam keskittyy sosiaalisen pääoman tarkasteluissaan sosiaalisen pääoman yhteisölliselle tasolle. Esimerkiksi Bowling alone -teoksessaan Putnam tarkastelee miten eri

sosiaalisen pääoman kollektiiviset ilmentymät ovat muuttuneet Yhdysvalloissa koko kansakunnan tasolla 50-luvulta lähtien (Putnam 2000).

Putnam käyttää lisäksi Michael Woolcockin (Woolcock 2001) luomia sitovan (engl. bonding) ja siltaavan (engl. bridging) sosiaalisen pääoman käsitteitä. Sitovalla sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalista pääomaa, joka vahvistaa samankaltaisten yksilöiden muodostamien tiiviiden sosiaalisten verkostojen sisäistä ryhmäidentiteettiä ja ryhmän homogeenisuutta. Esimerkiksi perheen ja läheisten ystävien muodostamat sosiaaliset verkostot pitävät sisällään sitovaa sosiaalista pääomaa (Field 2008, 46). Vastaavasti siltaava sosiaalinen pääoma pitää sisällään yksilön verkostot hierarkiselta asemaltaan samankaltaisiin yksilöihin, kuten työtovereihin, etäisempiin ystäviin tai tuttaviiin (Putnam 2000, 22). Woolcock esitteli sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman lisäksi myös linkittävän (engl. linking) sosiaalisen pääoman käsitteen. Linkittävällä sosiaalisella pääomalla Woolcock tarkoittaa yksilöllä olevia sosiaalisia yhteyksiä oman yhteisönsä ulkopuolisiin yksilöihin ja yhteisöihin (Woolcock 2001). Linkittävä sosiaalinen pääoma voi tarjota yksilölle sellaisia resursseja, joita yksilön omassa yhteisössä ei ole tarjolla. Putnamin mukaan sosiaalisella pääomalla on myös varjopuolensa, sillä sosiaalista pääomaa on mahdollista hyödyntää myös yhteisön kannalta haitallisilla ja epäsosiaalisilla tavoilla, kuten erilaisissa ideologisissa tai uskonnollisissa laukoissa (esim. Ku Klux Klan), eri etnisten ryhmien etnosentrisyydessä tai korruption muodossa (Putnam 2000).

Putnamin sosiaalisen pääoman käsitettä on kuvailtu ”institutionalisoituneeksi sosiaaliseksi pääomaksi” (Ruuskanen 2001, 21–22), sillä Putnamin kuvailema sosiaalinen pääoma on sitoutuneena historiallisesti syntyneisiin ja muodostuneisiin instituutioihin. Putnam on myös pyrkinyt systemaattisesti mittaamaan sosiaalisen pääoman määrää. Putnamin mittarissa sosiaalisen pääoman määrää kuvaa yksi ainoa lukuarvo, ns. sosiaalisen pääoman indeksi, jota mitataan 14 kysymyksen avulla. Kysymykset kattavat ihmisten osallistumisen yhteisölliseen ja julkisen sektorin elämään, vapaaehtoistoimintaan, epämuodollisiin sosiaalisiin tapahtumiin sekä ihmisten luottamuksen toisiin ihmisiin (Putnam 2000, 290–291).

Nan Lininin, Ronald Burtin ja Mark Granovetterin sosiaalisen pääoman teoriat poikkeavat merkittävästi Colemanin ja Putnamin teorioista, sillä heidän sosiaalisen pääoman teorioissa korostetaan sosiaalisten verkostojen strukturalistisia ominaisuuksia. Linin mukaan yhteisöjen ja yksilöiden motivaatio ylläpitää sosiaalisia verkostoja pohjautuu joko tarpeeseen ja haluun suojella olemassa olevia resursseja tai saavuttaa uusia resursseja (Lin 2001, 41). Linin ajattelussa motivaatio

resurssien ylläpitämiseen edesauttaa ns. ekspressiivistä toimintaa (engl. expressive action) kun taas motivaatio resurssien lisäämiseen edesauttaa instrumentaalista toimintaa (engl. instrumental action) (emt). Linin mukaan ekspressiivisen toiminnan piiriin kuuluu mm. hierarkiselta tasoltaan samankaltaisten yksilöiden välinen sympatian, empatian ja tunteiden jakaminen kun taas instrumentaalilla toiminnalla yksilö tavoittelee hierarkiselta tasoltaan korkeammalla tasolla olevan yksilön resursseja, kuten varallisuutta ja valtaa (Lin 2001, 46–47). Näin ollen Lin, samoin kuin Coleman, kannattaa rationaalisen valinnan teorian mukaista ajattelua, jonka mukaan ihmisen sosiaalisten verkostojen ylläpitoa motivoi odotus verkostoon käytettyjen resurssien palautumisesta ja jopa lisääntymisestä sosiaalisilla markkinoilla (Lin 2001, 19). Lin korostaa teoriassaan kuitenkin Colemanista poiketen sosiaalisten verkostojen strukturalistisia ominaisuuksia. Lisäksi Lin olettaa, että sosiaalinen pääoma on yksinomaan yksilön, eikä niinkään yhteisön, resurssi. Linin ajattelussa sosiaalinen pääoma muodostuu yksilön sosiaalisista yhteyksistä muihin yksilöihin. Sosiaalisia verkostoja pitkin yksilöiden on mahdollista saavuttaa ja siirrellä erilaisia resursseja tai esimerkiksi informaatiota toisilleen. Kaiken kaikkiaan sosiaaliset verkostot ovat Linin mallissa hierarkisia, pyramidimaisia rakenteita, joissa rakenteen pohjan muodostavat hierarkiassa alimmalla tasolla olevat yksilöt ja rakenteen huipulla ovat taas ne yksilöt, joilla on eniten valtaa sekä kontrollia myös hierarkian alemmalla verkoston tasolla oleviin resursseihin (Lin 2001, 56–57).

Linin sosiaalisen pääoman teoria on yhdenmukainen Burtin ajatusten kanssa. Burtin mukaan sosiaalinen pääoma on yksilön resurssi, jonka avulla yksilö voi parantaa omaa asemaansa sosiaalisessa hierarkiassa. Burt korostaa kuitenkin eri tavoin sosiaalisen verkoston rakenteen merkitystä kuin Lin. Burtin sosiaalisen pääoman teoriassa pääosissa ovat sosiaalisessa verkostossa olevat aukkokohdat, jotka rajoittavat resurssien kulkua sosiaalisessa verkostossa ja toimivat näin verkoston pullonkauloina. Burtin mallissa eniten sosiaalista pääomaa on niillä yksilöillä, jotka hallinnoivat sosiaalisen verkoston rakenteellisia aukkoja ja jotka pystyvät näin säätelemään ja ohjaamaan tiedon ja resurssien kulkua verkostossa samalla hyödyntäen itse omaa erityisasemaansa verkostossa (Burt 1992, 18). Myöhemmin Burt on korostanut sosiaalisen pääoman ryhädynamiikkaan kiinnittyviä ominaisuuksia. Burtin mukaan aukot ja pullonkaulat sosiaalisissa verkostoissa sijaitsevat erityisesti eri ryhmien välillä. Ryhmien sisällä yksilöiden käyttäytyminen, mielipiteet, arvot, asenteet ja ajattelutavat ovat huomattavan samankaltaisia. Näin ollen yksilön verkostoituminen oman sisäryhmän ulkopuolisiin ryhmiin mahdollistaa parhaimmillaan aivan uudenlaisten näkemysten, ideoiden ja oivallusten syntymisen. Burt on saanut ajatuksilleen myös kokeellista tukea, sillä tutkimusten mukaan yritysjohtajat, joilla on paljon oman yrityksensä

ulkopuolelle meneviä sosiaalisia yhteyksiä, kykenevät tuottamaan enemmän uusia ideoita kun johtajat, joilla sosiaaliset yhteyksien lukumäärä on alhainen (Burt 2004).

Myös Mark Granovetterin sosiaalisen pääoman teoriassa korostetaan sosiaalisten verkostojen strukturalistisia ominaisuuksia. Granovetter ei niinkään Burtin ja Linin tapaan korosta teoriassaan verkostojen laajuutta tai hierarkista rakennetta vaan erilaisten sosiaalisten siteiden voimakkuutta. Granovetter jakaa yksilöiden väliset sosiaaliset yhteydet vahvoiksi ja heikoiksi yhteyksiksi. Granovetterin ajattelussa vahvat sosiaaliset siteet muodostuvat yksilön lähipiirissä olevien muiden yksilöiden kanssa (esim. perheenjäsenet) kun taas heikot siteet tai sillat muodostuvat sosiaalisessa verkostossa etäämmällä olevien, vähemmän läheisten yksilöiden kanssa. Näin Granovetterin sosiaalisen pääoman malli pitää sisällään samoja elementtejä kuin Woolcockin sitovan, siltaavan ja linkittävän sosiaalisen pääoman malli. Granovetter korostaa myös toimijoiden välisen luottamuksen merkitystä sekä kritisoi sosiaalisen valinnan teoriaa (Granovetter 1992).

Petri Ruuskanen on tiivistänyt sosiaalisen pääoman keskeiset ideat seuraavalla tavalla: yksilöiden väliset sosiaaliset siteet mahdollistavat vuorovaikutusosapuolten ennustettavan toiminnan. Vuorovaikutusosapuolten toiminnan ennustettavuuteen vaikuttaa toisaalta sosiaalinen kontrolli (säännöt ja normit) sekä vuorovaikutusosapuolten välille muodostunut jaettu identiteetti, jaetun identiteetin pitäessä sisällään kokemuksen jaetuista intresseistä. Tämän lisäksi vuorovaikutusosapuolten keskinäinen luottamus voi Ruuskasen mukaan perustua lisäksi ns. valistuneeseen rationaalisuuteen, jolla Ruuskanen tarkoittaa toimijoiden päätöstä toimia mielummin pitkäjänteisesti yhteistyötä tehden kuin lyhytjänteisesti ainoastaan omaan etuaan tavoitellen. Kaiken kaikkiaan vuorovaikutusosapuolten ennustettava toiminta mahdollistaa luottamuksen muodostumisen vuorovaikutusosapuolten välille. (Ruuskanen 2001, 45–50.)

Ruuskasen kuvailemaa sosiaalisen pääoman synteasinäkökulmaa edustaa myös Janine Nahapietin and Sumantra Ghoshalin ajatus sosiaalisen pääoman jakamisesta strukturalistiseen, kognitiiviseen ja relationaaliseen ulottuvuuteen (Nahapiet & Ghoshal 1998). Strukturalistisella sosiaalisella pääomalla Nahapiet ja Ghoshalin tarkoittavat sosiaalisen pääoman verkostollista luonnetta, jossa keskeisessä roolissa ovat yksilöiden väliset verkostoyhteydet. Kognitiivisen sosiaalisen pääoman piiriin taas kuuluu jaetut sosiaaliset representaatiot, tulkintatavat ja merkitysjärjestelmät. Kognitiivisen sosiaaliseen pääomaan on tulkittu kuuluvan myös sosiaalisten verkostojen arvostaminen keskinäisen luottamuksen, avun ja vastavuoroisuuden kannalta (Wind, & Komproe, 2012). Näin ollen kognitiiviseen sosiaaliseen pääomaan sisältyy vastavuoroisuuden normisto sekä

yksilöiden välinen luottamus. Relationalisen sosiaalisen pääoman piiriin Nahapiet ja Ghoshal sisällyttävät yksilöiden väliset sosiaaliset suhteet, pitäen sisällään ystävyyden ja keskinäisen kunnioittamisen (Nahapiet & Ghoshal 1998).

Sosiaalisen pääoman teorioita on kritisoitu monin eri tavoin. Sosiaalisen pääoman määritelmä ei ole millään tavoin vakiintunut ja näin ollen sosiaalisen pääoman määritelmä kärsii tietynlaisesta muodottomuudesta sekä epäselvyydestä. Lisäksi eri sosiaalisen pääoman teoriat pitävät itsessään sisällään vaikeasti määriteltäviä käsitteitä, kuten vaikkapa käsitteen sosiaalinen luottamus tai luonteeltaan heikot ja vahvat sosiaaliset siteet. Lisäksi ajatus sosiaalisen pääoman kasvattamisesta tai ylläpitämisestä intentionaalisen toiminnan tuloksena on herättänyt kritiikkiä. Esimerkiksi Poder (Poder 2011) nostaa esille tilanteen, jossa ystävykset viettävät yhdessä aikaansa ja kartuttavat näin sosiaalista pääomaa. Tekevätkö ystävykset tietoista työtä kartuttaakseen kumpainkin omaa sosiaalista pääomaansa? Ilmeinen vastaus kysymykseen on useimmissa tapauksissa on, että eivät tee, ainakaan välttämättä.

Myös sosiaalisen pääoman kutsuminen pääomaksi on herättänyt kritiikkiä. Analogia muiden pääomamuotojen, erityisesti taloudellisen pääoman, kanssa on ontuva. Perinteisellä pääomalla on ominaisuuksia, joiden todentaminen on erittäin vaikeaa sosiaalisen pääoman tapauksessa. Perinteisellä pääomalla on ominaisuuksinaan mm. siirrettävyys, käytettävyys, vaihdettavuus sekä kyky tuottaa voittoa, joita sosiaalisella pääomalla, määritelmästä riippuen, ei välttämättä ole. Niinpä ei ole ihme, että on myös ehdotettu koko sosiaalisen pääoman käsitteen vaihtamista joksikin kuvaavammaksi käsitteeksi (Bowles & Gintis 2002).

Ruuskanen nostaa esille monia sosiaalisen pääoman teorioita vaivaavan ongelman: teorioissa ei ole kyllin selkeästi eroteltu sosiaalisen pääoman lähteitä ja tuotoksia toisistaan. Ratkaisuksi Ruuskanen tarjoaa selkeän jaottelun sosiaalisen pääoman lähteiden, mekanismien ja tuotoksien välille. Ruuskanen mallissa sosiaalisen pääoman lähteitä ovat yksilön toteuttama valistunut rationaalisuus, yhteisössä vallitseva vastavuoroisuuden normisto, sosiaaliset verkostot, sekä yhteiskuntaan kiinnittyvät lait, konfliktien säätely ja avoin tiedonvälitys. Luottamus ja kommunikaatio taas toimivat sosiaalisen pääoman mekanismeina. Ruuskanen jaottelee sosiaalisen tuotokset ns. kulutushyödykkeisiin, joihin hän sisällyttää vuorovaikutusosapuolten välisen luottamuksen ja kommunikaation tuottaman välittömän mielihyvän sekä ns. pääomahyötyihin, joihin kuuluu yhteistyön helpottuminen, vuorovaikutustoimintojen koordinointi, sosiaalinen tuki sekä liiketoimintakustannusten aleneminen. (Ruuskanen 2001, 45–50.)

Myös Lin on pyrkinyt tekemään jaottelun sosiaalisen pääoman ennakko-olosuhteisiin, sosiaalisen pääoman elementteihin sekä sosiaalisen pääoman tuotoksiin. Linin mukaan sosiaalisen pääoman tietynlaisina rakenteellisina ennakkoehtoina toimivat sosiaaliset verkostot ja yksilöiden hierarkiset positiot sosiaalisissa verkostoissa. Rakenteellisten ennakkoehtojen seurauksena sosiaalinen pääoma jakautuu epätasaisesti eri toimijoiden välille. Varsinainen sosiaalinen pääoma muodostuu tällöin kollektiivisista, verkostoon epätasaisesti jakautuneista resursseista (esim. luottamus ja normit), resurssien saavutettavuudesta (verkostossa olevien yksilöiden resursseista ja yksilöiden positioista verkostossa) sekä verkostoon sitoutuneiden resurssien mobilisaatiosta eli siirrettävyydestä verkoston sisällä. Sosiaalisen pääoman tuotokset ovat joko ekspressiivistä (henkisen ja ruumiillisen terveyden ylläpitoa, elämäntyytyväisyyden ylläpitoa) tai instrumentaalista toimintaa (vaurauden, vallan tai maineen kasvattamista). (Lin 2001, 245–247.)

Sosiaalisen pääoman yksikäsitteisessä mittaamisessa ja operationalisoinnissa on kaiken kaikkiaan suuria vaikeuksia. Nämä vaikeudet eivät kuitenkaan ole estäneet sosiaalisen pääoman käsitteen hyödyntämistä laajasti sosiologiassa, kauppatieteissä, psykologiassa ja psykiatriassa tutkimusten reliabiliteetin ja validiteetin kustannuksella. Esimerkiksi valtaosa sosiaalisen pääoman ja mielenterveyden välistä yhteyttä tarkastelevista kvantitatiivisista tutkimuksista pitää sisällään metodologisia ongelmia, kuten ongelmia sosiaalisen pääoman määrittelyssä, sosiaalisen pääoman mittaamista huonosti soveltuvilla tai validoimattomilla mittareilla tai yhdistämällä sosiaalisen pääoman yksilö- ja yhteisötasot keskenään (De Silva 2006). Lisäksi eri tieteenaloissa sosiaalinen pääoma ymmärretään eri tavoin. Esimerkiksi lääketieteessä sosiaalinen pääoma on ymmärretty kattokäsitteeksi, joka kattaa sosiaaliset verkostot, sosiaaliset suhteet, luottamuksen sekä vallan (Whitley & McKenzie 2005) ja sosiaalisen pääoman komponentteina ovat lisäksi kollektiivinen tehokkuus, psykologinen yhteisöön kuulumisen tunne, naapuruston koheesio sekä yhteisöllinen kompetenssi (Locher & Kawachi & Kennedy 1999).

Taulukossa 2 on yhteenveto keskeisimmistä sosiaalisen pääoman teorioista ja pääkäsitteistä.

Taulukko 2. Sosiaalisen pääoman teoreettisten mallien vertailu.

mallin kehittäjä	pääoman haltija	sosiaalisen pääoman komponentit
Bourdieu	sisäpiiri, valtaeliitti	sosiaalisten verkostojen laajuudet verkostoihin sitoutuneet eri pääomamuodot
Coleman	yksilö ja yhteisö	sosiaaliset verkosto luottamus odotus vastavuoroisuudesta toimijoiden väliset sitoumukset informaatiokanavat sosiaaliset normit ja sanktiot
Putnam	yhteisö	sosiaalinen verkosto (sitovat ja siltaavat siteet) normit luottamus
Lin	yksilö	hierarkiseen verkostoon jakautuneet resurssit sosiaaliset verkostot resurssien liikuteltavuus sosiaalisessa verkostossa
Woolcock	yksilö ja yhteisö	sosiaalinen verkosto: sitova sosiaalinen pääoma siltaava sosiaalinen pääoma linkittävä sosiaalinen pääoma
Burt	yksilö	sosiaalisen verkoston aukkokohdat
Granovetter	sosiaalinen verkosto	sosiaalisen verkoston vahvat ja heikot siteet
Ruuskanen	yksilö ja yhteisö	sosiaalisen pääoman lähteet: valistunut rationaalisuus vastavuoroisuuden normisto sosiaaliset verkostot yhteiskuntaan kiinnittyvät lait, konfliktien säätely ja avoin tiedonvälitys sosiaalisen pääoman mekanismit: luottamus ja kommunikaatio sosiaalisen pääoman tuotokset: vuorovaikutusosapuolten välisen luottamuksen ja kommunikaation tuottama mielihyvä yhteistyön helpottuminen vuorovaikutustoimintojen koordinointi sosiaalinen tuki liiketoimintakustannusten aleneminen
Nahapiet & Ghoshal	yksilö ja yhteisö	struktuuristinen sosiaalinen pääoma (yksilöiden väliset sosiaaliset verkostoyhteydet) kognitiivinen sosiaalinen pääoma (sosiaaliset representaatiot, jaetut tulkintatavat, sosiaalisesti jaetut merkitysjärjestelmät, luottamus ja vastavuoroisuuden normisto) relaationaalinen sosiaalinen pääoma (yksilöiden väliset sosiaaliset suhteet, ystävyys ja keskinäinen kunnioittaminen)

Seuraavassa kappaleessa käyn tarkemmin läpi tutkimuksia, joissa on tarkasteltu suomalaisten sosiaalista pääomaa.

6. Sosiaalinen pääoma Suomessa

Suomea voidaan hyvällä syyllä pitää korkean sosiaalisen pääoman maana. Kansainvälisissä tutkimuksissa Suomi on sijoittautunut sosiaalisen pääoman kärkimaiden joukkoon yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa (Van Oorschot & Arts 2005). Tukea tuloksille antavat kansalliset tutkimukset, joiden mukaan suomalaisten luottamus toisiin ihmisiin on erittäin korkea: peräti 81 % suomalaisista luottaa tutkimusten mukaan toisiin ihmisiin (Tilastokeskus 2006, 23–32). Vastaavasti yli puolet suomalaisista osallistuu yhdistys- harraste- tai ryhmätoimintaan ja ihmiset käyttävät keskimäärin yli tunnin joka päivä toisten ihmisten kanssa yhdessä olemiseen, naapureiden auttamiseen tai vapaaehtoistoimintaan (em. 33–42). Sosiaalista pääomaa lisää myös suomalaisten aktiivinen sosiaalisen median käyttäminen (em. 63–72).

Suomi on sosiaalisen pääoman suhteen Euroopan huipputason tuntumassa luotettavuudessa, instituutioihin ja ihmisiin luottamisessa sekä passiivisessa ja aktiivisessa osallistumisessa. Lisäksi suomalaiset ovat hyvää eurooppalaista keskitasoa poliittisessa aktiivisuudessa ja aktiivisuudessa ystävien kanssa (Van Oorschot & Arts 2005). Sen sijaan suomalaiset kokivat perheen vähemmän tärkeäksi kuin useampien muiden Euroopan maiden asukkaat (emt). Suomessa aktiivista ja passiivista osallistumista toteutetaan etenkin yhdistystoiminnan muodossa, vaikkakin yhdistystoiminnassa on ollut havaittavissa transiiovaihe perinteisten yhdistysten kadotessa tai menettäessä kannatustaan (esim. ideologiset ja poliittiset organisaatiot) uusien yhdistysten tieltä (esim. harrastusyhdistykset) (Siisiäinen 2008).

Läheisiin sukulais- ja ystävyysuhteisiin liittyvä sitova sosiaalinen pääoma on Suomessa samaa suuruusluokkaa kuin muissa Pohjoismaissa, Saksassa, Unkarissa, Puolassa sekä Latviassa samoin kuin liberaaleissa anglosaksissa maissa, kuten Kanadassa, Isossa-Britanniassa ja Uudessa-Seelannissa. Välimeren maiden tiiviit perhesiteet näyttävät sitovan sosiaalisen pääoman poikkeuksellisen suurena määränä. Vastaavasti siltaavan sosiaalisen pääoman määrä on suurin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. (Van Oorschot & Arts 2005.)

Myös sosiaalisen tuen määrässä Suomi sijoittuu muiden Pohjoismaiden ryhmään. Kaiken kaikkiaan sosiaalisen tuen määrässä Pohjoismaat ovat Euroopan huipputasoa, mutta jäävät hiukan jälkeen Venäjältä ja Yhdysvalloista. Venäjän ja Yhdysvaltojen korkeaa sosiaalisen tuen määrää on selitetty kansallisella traditiolla, jossa epämuodollisella sosiaalisen tuen antamisella on keskeinen rooli.

Yleistetyn luottamuksen suhteen Suomi ja muut Pohjoismaat kuuluvat suuren luottamuksen maihin kun taas esimerkiksi konservatiivissa Keski-Euroopan ja Välimeren maissa luottamus on selkeästi vähäisempää. (Kääriäinen & Lehtonen 2006.)

Sosiaalisella pääomalla on näin ollen kulttuurisidonnaisia piirteitä. Esimerkiksi vertailtaessa sosiaalista pääomaa Suomessa ja Venäjällä on havaittu, että suomalaiset ovat aktiivisempi osallistumaan erilaiseen yhdistys- ja järjestötoimintaan kuin venäläiset (Mäkelä 2006). Sen sijaan venäläisten sitovan sosiaalinen pääoma määrä on suurempi kuin suomalaisilla. Venäläisillä sitovan sosiaalisen pääoman suuri määrä näyttäytyy erityisesti venäläisten turvautumisena sukulaisiin, ystäviin ja työtovereihin (emt). Yleisemmällä tasolla suomalaiset luottavat enemmän tuntemattomiin ihmisiin kuin venäläiset (emt). Samankaltaisia tuloksia on saatu vertailtaessa suomalaisten ja eteläafrikkalaisten sosiaalista pääomaa keskenään. Eteläafrikkalaisten sitovan sosiaalisen pääoman määrä on suurempi kuin suomalaisten (Rantanen 2007). Lisäksi eteläafrikkalaiset hakevat sosiaalista tukea laajemmalta sosiaaliselta piiriltä kuin suomalaiset (emt). Näihin tuloksiin on arveltu olevan osaltaan syynä eteläafrikkalaisten laajempi käsitys perheestä sekä Etelä-Afrikan infrastruktuurin kehittämättömyys: tällöin lähipiirin tarjoama tuki kompensoi osaltaan julkisten sosiaalisten palveluiden puutetta (emt). Vastaavasti suomalaisilla on käytettävissä laajemmat julkiset palvelut ja tämän on arveltu vähentävän suomalaisten sosiaalisista verkostoista haettavan tuen määrää (emt).

Kansainväliset tutkimukset ovat antaneet mielenkiintoista tietoa eri sosiaalisen pääomamuotojen keskinäisistä suhteista. Nämä suuntalinjat toimivat hyvin myös Suomessa. Tutkimuksissa on havaittu, että sitova ja siltaava sosiaalinen pääoma ovat negatiivisessa korrelaatioissa keskenään eli suuri määrä sitovaa sosiaalista pääomaa tarkoittaa yleensä vähäisempää siltaavaa sosiaalista pääomaa, ja päinvastoin. Samankaltainen yhteys on havaittu myös sitovan sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen välillä eli suuri määrä sitovaa sosiaalista pääomaa on yhteydessä vähäisempään määrään sosiaalista tukea. Vastaavasti sosiaalisen tuen ja yleistetyn luottamuksen määrät ovat positiivisessa korrelaatioissa siltaavan sosiaalisen pääoman määrän kanssa. (Kääriäinen & Lehtonen 2006.)

Sosiaalinen pääoma ei jakaannu Suomessa tasaisesti vaan asuinpaikkakunta, äidinkieli, ikä, sukupuoli ja koulutustaso ovat yhteydessä niin sosiaalisen pääoman laatuun kuin määrään. Länsi- ja Etelä-Suomessa sekä ruotsinkielisillä rannikkoseuduilla on muuta maata enemmän sosiaalista pääomaa (Niemelä 2004). Ihmiset lisäksi luottavat omalla alueellaan asuviin ihmisiin enemmän

maaseudulla ja pienissä kunnissa kuin kaupungeissa ja isoissa kunnissa (Tilastokeskus 2006, 28–29). Vastaavasti eri sosiaalisen pääoman muodoilla on suurta alueellista vaihtelua. Esimerkiksi Uudellamaalla asuvat kokevat Suomen mittakaavalla poikkeuksellisen suurta turvattomuuden tunnetta asumisen, liikkumisen ja työssäkäynnin suhteen, mutta vastaavasti Uudellamaalla ihmiset kokevat, että kunnan sisällä harjoitetaan poikkeuksellisen laajaa yhteistoimintaa ja että maakunnalla on poikkeuksellisen suurta sosiaalista ja inhimillistä elinvoimaisuutta (Niemelä 2004).

Pohjanmaalla ruotsinkielisillä suomalaisilla on enemmän sosiaalista pääomaa kuin suomenkielisillä suomalaisilla (Hyyppä & Mäki 2003). Tämä ilmenee ruotsinkielisten laajempina ystäväverkostoina, aktiivisempänä kirkollisena ja vapaa-ajan toimintana sekä vähäisempänä alkoholin kulutuksena. Sosiaalinen pääoma on lisäksi ikäriippuvainen (Wlasoff 2005; Tilastokeskus 2006). Iän lisääntyminen on yhteydessä suomalaisten vähentyvään luottamukseen toisia ihmisiä kohtaan aina ikävuoteen 65 asti, jonka jälkeen luottamus alkaa jälleen lisääntyä (Tilastokeskus 2006, 27). Luottamus instituutioihin noudattaa samaa trendiä kuitenkin siten, että luottamus ei ala kasvamaan edes suurella iällä vaan jatkaa laskuaan (emt). Myös avun tarjoamisen suhteen nuoremmilla ikäluokilla on enemmän sosiaalista pääomaa kuin vanhemmilla ikäluokilla, sillä aktiivisimpia avun tarjoajia ovat 20–34-vuotiaat suomalaiset ja omalle kumppanilleen apua tarjoavat eniten 20–44-vuotiaat suomalaiset (em. 49–51). Yhdistystoiminnan suhteen aktiivisinta ryhmää ovat erityisesti nuoret 10–14-vuotiaat suomalaiset, mutta järjestöaktiivisuus hiipuu hitaasti iän karttuessa (em. 35–36). Vastaavasti vapaaehtoistöihin osallistuvat aktiivisimmin 35–54-vuotiaat korkeasti koulutetut, työssäkäyvät tai opiskelevat suomalaiset (em. 47). Ikääntyvien yli 50 vuotiaiden suomalaisten tapauksessa sosiaalisen pääoman on havaittu olevan yhteydessä itsearvioituun terveydentilaan (Nummela & Sulander & Rahkonen & Karisto & Uutela 2008). Vastaavasti sosiaalisen tuen saaminen alenee iän lisääntyessä siten, että ikävuoteen 70 asti naiset saavat tukea enemmän kuin miehet, mutta yli 70-vuotiailla tukea saavat enemmän miehet kuin naiset (Tilastokeskus 2006, 59–59).

Sosiaalinen pääoma on myös muilta komponenteiltaan sukupuolittunut Suomessa. Yleisesti ottaen naiset luottavat toisiin ihmisiin enemmän kuin miehet vaikkakin luottamus instituutioihin, kuten valtioon, ei ole sukupuolittunut (Tilastokeskus 2006 27–32). Sukupuolittuminen näkyy myös naisten jossakin määrin aktiivisempänä osallistumisena kulttuuritoimintaan (em. 37) sekä aktiivisempänä avun tarjoamisena naapureille (em. 49).

Koulutustaso on yhteydessä suomalaisten luottamukseen. Toisiin ihmisiin luottavat erityisesti vähemmän koulutetut suomalaiset kun taas alhaisin luottamus toisiin ihmisiin on erityisesti korkeasti koulutetuilla suomalaisilla (Tilastokeskus 2006, 26–32). Sen sijaan korkeasti koulutettu suomalaiset luottavat instituutioihin enemmän kuin matalasti koulutetut (emt).

Sosiaalisen pääoman yhteyttä suomalaisten terveyteen on tutkittu jonkin verran. Ruotsinkielisillä suomalaisilla on sosiaalista pääomaa keskimäärin enemmän kuin suomenkielisillä suomalaisilla. Tämä heijastuu ruotsinkielisten parempaan hyvinvointiin, terveyteen, parempaan toimintakykyyn ja pidempään elin-ikään (Hyyppä & Mäki 2003; Nyqvista & Finnäs & Jakobsson & Koskinen 2008). Sosiaalisen pääoman monilla eri muodolla on havaittu olevan myös suuri merkitys itsekoettuun terveyteen. Sosiaalisen tuen suuri määrä, suuri sosiaalinen aktiivisuus ja suuri luottamus toisiin ihmisiin ovat kaikki yhteydessä hyvään itsearvioituun terveydentilaan (Tilastokeskus 2006, 56–61). Kognitiivisella sosiaalisella pääomalla (esim. luottamus ja turvallisuuden tunne) on voimakas yhteys hyvinvointikokemukseen kun taas strukturalistisella sosiaalisen pääoman (esim. sosiaalisten verkostojen laajuus) yhteys hyvinvointikokemukseen on vähäisempi (Nyqvista & Finnäs & Jakobsson & Koskinen 2008). Lisäksi sosiaalisen pääoman vaikutus mielenterveyteen on sukupuolittunut siten, että turvattomuuden tunne on yhteydessä sekä miesten että naisten psyykkiseen terveyteen kun taas turvattomuuden tunne on ainoastaan miesten tapauksessa yhteydessä itsearvioituun terveyteen (emt). Sosiaalisella pääomalla on Suomessa lisäksi yhteys kuolleisuuteen. Erityisesti sosiaalisella vapaa-ajantoiminnalla on havaittu olevan yhteys miesten alhaisempaan kuolleisuuteen (Hyyppä & Mäki & Impivaara & Aromaa 2007). Naisten tapauksessa erityisesti ihmistenvälinen luottamus ja aktiivinen vapaa-ajan toiminta ovat yhteydessä alhaisempaan kuolleisuuteen (emt).

7. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksessa keskeisimpänä tavoitteena oli löytää tekijöitä, jotka ovat yhteydessä kauhajokelaisten koulusurmien jälkeiseen mielialaan masennusoireilun muodossa. Näin ollen tutkimuskysymys on muotoa: Mitkä tekijät ovat yhteydessä kauhajokelaisten koulusurmien jälkeiseen masennusoireiluun?

Tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan käytettävissä olevan aineiston tarjoamissa rajoissa. Aineisto koostuu lomakeaineistosta, jossa tutkimukseen osallistuneilta kauhajokelaisilta on kysytty mm. sosiaaliseen pääomaan kiinnittyviä kysymyksiä, kuten luottamusta viranomaisiin ja toisiin ihmisiin sekä vastavuoroisuuden normistoon kiinnittyviä liittyviä kysymyksiä, kuten tutkittavien käsitystä tuen saamisesta muilta ihmisiltä tarvittaessa. Näin ollen tässä tutkimuksessa halutaan testata toimiiko sosiaalinen pääoma psyykkistä hyvinvointia suojaavana ja ylläpitävänä tekijänä ja onko sosiaalisesta pääomasta löydettävissä jokin erityinen komponentti, joka on erityisen vahvasti yhteydessä masennusoireiluun tai oireilun vähäisyyteen.

Tässä tutkimuksessa pyritään lisäksi vastaamaan päätutkimuskysymystä sivuaviin kysymyksiin, kuten onko masennusoireilu muuttunut kauhajokelaisten keskuudessa verrattaessa tuloksia 6 kk ja 18 kk kouluampumistapauksen jälkeen ja ovatko muut mahdollisesti masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät muuttuneet tällä aikavälillä. Lisäksi tutkimuksessa pyritään löytämään myös muita masennusoireiluun yhteydessä olevia tekijöitä. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia masennusoireiluun mahdollisesti yhteydessä olevia muita tekijöitä ovat mm. ikä, sukupuoli, asuinympäristö, omakohtaiset väkivaltakokemukset sekä erilaisten yhteiskunnallisten riskitekijöiden tunnistaminen uhkiksi. Tutkimuksen tavoitteena oli lisäksi luoda regressiomalli, joka selittää kauhajokelaisten masennusoireilun määrää.

8. Aineisto

Tämän tutkimuksen aineistona käytettiin Pekka Räsänen ja Atte Oksanen tutkimusryhmien Kauhajoelta koulusurmien jälkeen keräämää lomakeaineistoa. Kysely suoritettiin kahteen kertaan siten, että kummallakin kyselykierroksella arvottiin 700 kauhajokelaista, joille kysely postitettiin. Kyselyyn valikoitiin 18–74 vuotiaat kauhajokelaiset. Näin ollen tämän tutkimuksen aineisto muodostui kahdesta poikkileikkausaineistosta.

Ensimmäinen lomakekysely suoritettiin maaliskuu- ja huhtikuussa 2009 noin kuusi kuukautta Kauhajoen koulusurmien jälkeen kyselyn vastausosuuden ollessa noin 46 % (n = 319). Toinen osa-aineisto kerättiin puolestaan maaliskuu- ja huhtikuussa 2010 eli noin 18 kuukautta koulusurmien jälkeen. Jälkimmäisellä aineistonkeruukerralla lomakekyselyn vastausosuus oli 48 % (n = 338). Molemmissa osa-aineistoissa käytettiin identtisiä kyselylomakkeita. Käytännössä molempien aineistojen on havaittu edustavan hyvin kauhajokelaisten populaatiota. Merkittävin ero aineiston ja väestötilastojen välillä on havaittu olevan sukupuoli- ja ikäjakaumissa, sillä lomakeaineistossa miehet ovat hieman aliedustettuina (väestötilastojen mukaan kauhajokelaisista on miehiä noin 52 % ja aineistoissa miesten osuus on noin 45 %) ja myös alle 30 vuotiaiden kauhajokelaisten osuus kyselytutkimuksessa on hiukan aliedustettu. (Hawdon & Oksanen & Räsänen & Ryan 2012, 15–16.)

Kyselylomakkeen kysymykset olivat ryhmiteltyinä lomakkeeseen teemoittain. Aluksi kyselyssä kysyttiin osallistujien perustietoja, kuten sukupuolta, syntymäaikaa, perhe- ja asuinmuotoa, koulutusta, työssäkäyntiä ja asemaa töissä sekä taloudellisia tuloja. Kyselyn seuraava osio oli otsikoitu nimikkeellä ”arki-elämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet”. Tämä osio sisälsi kysymyksiä, jotka kiinnittyvät sosiaaliseen pääoman teorioihin. Kysymysosiossa kartoitettiin mm. tutkimukseen osallistuneiden sosiaalista aktiivisuutta, luottamusta erilaisiin ihmisryhmiin ja viranomaisiin sekä yhteisöllisyyden ja sosiaalisen tuen kokemista.

Lomakkeen ”pelko- ja riskikokemukset”-osiossa selvitettiin tutkimukseen osallistuneiden huolestuneisuutta erilaisia väkivaltaan kiinnittyviä riskikokemuksia kohtaan. Osiossa tiedusteltiin tutkimukseen osallistuneiden huolestuneisuutta mm. kodin ryöstöä, väkivallan kohteeksi joutumista ja sukupuolista ahdistelua kohtaan. Lisäksi osiossa kysyttiin, miten huolissaan osallistujat ovat koulusurmien toistumisen mahdollisuudesta. Osio sisälsi myös kysymyksiä tutkimukseen

osallistuneiden ahdistelu- ja väkivaltakokemuksista viimeisen viiden vuoden ajalta, arviointia eri viranomaistahojen ja median toiminnasta Kauhajoen koulusurmien yhteydessä, tutkimukseen osallistuneiden arvioita koulusurmatapausten syistä sekä koulusurmien estettävyydestä etukäteen. Osion viimeisessä kysymyksessä tutkittavilta kysyttiin myös kuoliko joku heidän tuttavansa tai läheisensä Kauhajoen koulusurmien yhteydessä.

Kyselyn ”mielialat ja tunteet”-osion muodosti 14 kysymyksen kysymyssarja, jonka avulla arvioitiin vastaajien mieliala sekä erilaisten masennusoireiden määrä. Tämän osion 13 ensimmäistä kysymystä muodostivat RBDI-mielialamittarin. Lisäksi kysymyssarjan viimeisessä kysymyksessä tutkimukseen osallistuneilta kysyttiin heidän mahdollisesta ahdistuneisuudesta ja jännittyneisyydestä.

Tutkimuslomakkeen viimeisessä kysymyssarjan otsikkona oli ”yhteiskunnallinen epävarmuus”. Yhteensä 18 kysymyksen avulla kartoitettiin, miten suurina riskeinä tai epävarmuuden lähteinä tutkimukseen osallistuneet kokivat erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten työttömyyttä, ydinvoiman lisärakentamista, prostituutiota, rikollisuutta tai ympäristöongelmia.

Tutkimuksessa käytetty tutkimuslomake on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 1.

9. Menetelmät

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen tutkimus. Tutkimusaineistoa tarkasteltiin käyttämällä tilastolliseen analyysiin kehitettyä SPSS-ohjelmaa. Tilastoanalyysit suoritettiin SPSS-versioilla 19 ja 21.

Kaikissa tilastollisissa tarkasteluissa käytettiin taulukossa 3 esitettyä merkintätapaa kuvaamaan tilastollista merkitsevyyttä.

Taulukko 3. Tilastollisen merkitsevyyden esittäminen tuloksissa.

Tilastollinen merkitsevyys	merkintätapa	tilastollisen merkitsevyyden aste
$p < 0,05$	$p < 0,05^*$ tai *	melkein merkitsevä
$p < 0,01$	$p < 0,01^{**}$ tai **	merkitsevä
$p < 0,001$	$p < 0,001^{***}$ tai ***	erittäin merkitsevä

Tilastomatemaattisessa analyysissä käytettiin monia SPSS-ohjelman tarjoamia laskennallisia menetelmiä. Välimatka-asteikollisten muuttujien normaalijakautuneisuus tarkistettiin käyttäen Shapiro–Wilk-testiä. Normaalisuustarkastelut suoritettiin 6 kk ja 18 kk aineistolle erikseen. Testin nollihypoteesina on, että muuttujajakauma noudattaa normaalijakaumaa kun nollihypoteesi jää voimaan testien p-arvon ollessa suurempi kuin 0,05. Kaikkien välimatka-asteikollisten muuttujien jakaumamuoto poikkesi normaalijakaumasta ($p < 0,001^{***}$). Näin ollen tässä tutkimuksessa hyödynnetään ainoastaan ei-normaalijakautuneille muuttujille soveltuvia epäparametrisiä analyysimenetelmiä.

9.1. Pearsonin χ^2 -riippumattomuustesti, Mann–Whitneyn U-testi ja Kruskal–Wallis-testi

Laatuerottelu- ja järjestysasteikollisten muuttujien tapauksessa muuttujavertailussa käytettiin Pearsonin χ^2 -riippumattomuustestiä. Välimatka-asteikollisten kahden luokitellun muuttujan keskiarvovertailussa käytettiin ei-parametrisille muuttujille soveltuvaa Mann–Whitneyn U-testiä. Eri osa-aineistojen keskiarvovertailua voidaan pitää suuntaa-antavana: On mahdollista, että samoja

koehenkilöitä on osallistunut molempiin lomakekyselyihin, joten 6 kk ja 18 kk aineisto-otoksien riippumattomuus ei välttämättä toteudu vaikkakin tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden todennäköisyys osallistua molemmille kyselykiirroksille oli alhainen.

Kruskall–Wallis-testiä käytettiin keskiarvovertailuun kun riippumattomana muuttujana toimi useampi kuin kaksiluokkainen kategorinen muuttuja. Tällöin riippuvana muuttujana toimi välimatka-asteikollisen muuttuja. Testin nollahypoteesina on, että kaksi järjestyslukujakaumaa ovat identtiset ja vaihtoehtoisena hypoteesina on, että jakaumien mediaanit poikkeavat toisistaan (Nummenmaa 2008, 255).

9.2. Faktorianalyysi

Perimmäisenä faktorianalyysien tavoitteena oli tunnistaa aineistossa olevat latentit muuttujat. Faktorianalyysien yhteydessä suoritettiin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)-testi ja Bartlettin testi (engl. Bartlett's test of sphericity). KMO-testillä testattiin, että tarkasteltavista muuttujista ei löydy muuttujapareja, jotka korreloivat keskenään, mutta eivät muiden muuttujien kanssa. KMO-testin tuli luotettavan faktorianalyysin onnistumiseksi saada arvo, joka on suurempi kuin 0,6. Bartlettin testillä testattiin muuttujien keskinäisiä korrelaatioita, jolloin korrelaatioiden pitää faktorianalyysin onnistumiseksi olla suurempia kuin 0,3. Tämä kriteeri täyttyy Bartlettin testin tilastollisen merkitsevyyden ollessa vähintään $p < 0,05^*$.

Tämän lisäksi faktorianalyysiin mukaan otettujen muuttujien keskinäiset korrelaatiot tarkistettiin. Faktorianalyysissä äärimmäistä muuttujien välistä multikollineaarisuutta tulee välttää, joten faktorianalyysistä luovuttiin, mikäli korrelaatiomatriisista löytyi muuttujapareja, joiden keskinäinen korrelaatio oli suurempi kuin 0,9. Toisaalta, korrelaatiomatriisin tulee myös sisältää riittävän voimakkaita muuttujien välisiä korrelaatioita faktorianalyysin onnistumiseksi ($r > 0,3$). Ekstraktointimenetelmänä käytettiin GLS-menetelmää (eng. generalized least squares). Tämä ekstraktointimenetelmä on ainoa SPSS-ohjelman tarjoamista menetelmistä, joka soveltuu muuttujille, joiden jakauma ei ole normaalijakauman muotoinen (Nummenmaa 2008, 344–345).

Pääkomponenttien rotaatiomenetelmänä käytettiin Varimax-menetelmää, jossa faktoreiden suunnat pyritään määrittämään siten, että faktorit ovat toisistaan riippumattomia. Tavoitteena oli löytää

faktoreita siten, että yksittäinen muuttuja latautuu selkeästi ainoastaan yhdelle faktorille. Faktorianalyysimallin toimivuutta arvioitiin goodness-of-fit-testillä, jolloin $p > 0,05$ tarkoittaa, että faktorimalli sopii tarkasteltavaan dataan. Lisäksi faktorianalyyseja suorittaessa huomioitiin seuraavat vaatimukset (Nummenmaa 2008, 342):

- 1) tutkittavia pitää olla vähintään kaksi kertaa niin paljon kuin faktorianalyysiin mukaan otettavia muuttujia.
- 2) tutkittavia pitää olla vähintään 20 kertaa niin paljon kuin faktorianalyysin esiin nostamia faktoreita.

Kukin faktorianalyysi suoritettiin erikseen 6 kk ja 18 kk aineistoille. Kriteerinä muuttujan latautumiselle tietylle faktorille käytettiin faktorilatausta, joka on suurempi tai yhtä suuri kuin 0,5. Mikäli molemmille aineistoille suoritettujen identtisten faktorianalyysien latausarvot olivat samat muuttujat samoille faktoreille, niin ainoastaan tällöin tulkittiin muuttujien lataantuvan samalle yksikäsitteiselle ja latentille muuttujalle.

9.3. Korrelaatiotarkastelut

Eri välimatka-asteikollisten muuttujien välisiä korrelaatioita tarkasteltiin laskemalla Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin muuttujaparien välille. Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin kertoo kahden muuttujan välisestä monotonisesta yhteydestä, joten muuttujien välisen korrelaation ei tarvitse olla lineaarinen.

9.4. Kolinearisuustarkastelut

Eri muuttujien kolinearisuutta tarkasteltiin tekemällä lineaarinen malli, jossa kolinearisuustarkasteluissa mukana olevat muuttujat määriteltiin riippuviksi muuttujiksi. SPSS-ohjelman asetuksista valittiin tilastollisiin tarkasteluihin kolinearisuusdiagnostiikka, jolloin SPSS-ohjelma laski kolinearisuutta mittaavat toleranssi- ja VIF-arvot (engl. variance inflation factor).

Mallissa olevien riippuvien muuttujien tulkittiin olevan kolineaarisia, mikäli VIF-arvo oli yli 5. Kolineaarisuustarkasteluita käytettiin varmistamaan, etteivät logistisiin regressioanalyysiin mukaan otetut riippuvat muuttajat olleet kolineaarisia keskenään.

9.5 Logistinen regressioanalyysi

Regressioanalyysit suoritettiin käyttämällä logistista regressioanalyysiä. Logistisessa regressioanalyysimallissa riippuvana muuttujana käytettiin aina kategorista kaksiluokkaista muuttujaa. Regressiomalleihin otettiin mukaan ainoastaan sellaisia riippumattomia välimatka-asteikollisia muuttujia, joiden keskinäinen kolineaarisuus oli alhainen. Näin ollen regressiomalleihin ei otettu mukaan riippumattomia muuttujia, joiden kolineaarisuustarkasteluissa VIF-arvo oli suurempi kuin 5. Regressiomallien toimivuudet arvioitiin käyttämällä χ^2 -testiä sekä Hosmer–Lemeshown goodness-of-fit -testiä. Regressiomallien selityksasteen mittaamisessa hyödynnettiin Nagelkerke pseudo R^2 -arvoa. Regressiomalli todettiin toimivaksi, mikäli χ^2 -testissä saatu $p < 0,05$ ja Hosmer-Lemeshown goodness-of-fit -testin $p > 0,05$.

10. Aineistoanalyysi

Aineistoanalyysi käynnistettiin tarkastelemalla kummankin osa-aineiston kaikkien muuttujien jakaumia sekä tekemällä karkea katoanalyysi kunkin muuttujan osalta. Tässä vaiheessa aineistoja ei vielä varsinaisesti analysoitu tilastomatemattisin keinoin vaan otettiin ainoastaan tuntumaa aineiston eri muuttujiin.

Tämän jälkeen 6 ja 18 kk aineistoja vertailtiin toisiinsa käyttäen hyväksi U- ja χ^2 -testejä. Tavoitteena oli löytää lomakekysymykset, joihin kauhajokelaiset vastasivat eri lomakekyselykierroksilla eritavoin.

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa aineistoista pyrittiin löytämään latentit muuttajat faktorianalyysia käyttäen. Faktorianalyysit suoritettiin aluksi käyttäen varsin eksploratiivista lähestymistapaa. Ensimmäiset faktorianalyysit suoritettiin kummallekin aineistolle erikseen siten, että kumpaankin analyysiajoon otettiin mukaan mahdollisimmat monet kyselylomakkeessa käytetyt välimatka-asteikolliset muuttujat. Tällä menettelytavalla aineistolle annettiin mahdollisuus yllättää sekä tutkija että käytetyt taustateoriat. Tämän jälkeen faktorianalyysit suoritettiin kunkin lomakekysymysryhmän muuttujille erikseen.

Faktorianalyysien pohjalta luotiin uusia latentteja muuttujia. Uudet muuttujat skaalattiin siten, että muuttujien vaihteluväli pysyi samana kuin alkuperäisillä komponenttimuuttujilla. Kategoriset muuttujat luokiteltiin uudelleen siten, että kunkin luokan frekvenssi oli tilastoanalyysien kannalta riittävän suuri. Lisäksi mielialaa mittaava RBDI-muuttuja laskettiin käyttäen hyväksi kysymyslomakkeen kolmeatoista mielialaa mittaavaa muuttujaa.

Seuraavassa vaiheessa tarkasteltiin uusien latenttien muuttujien ominaisuuksia sekä suoritettiin latenttien muuttujien vertailu eri aineistojen välillä. Tämän jälkeen tarkastelun keskiöön otettiin RBDI-pisteytyksen ja eri muuttujien välisten korrelaatioiden tutkiminen. Lopuksi pyrin luomaan regressiomallit, jotka pystyisivät luotettavasti ennustamaan eri muuttujien tilastollisia yhteyksiä RBDI-pistemäärään. Aineistoanalyysin viimeisessä osassa tarkastelin vielä tutkimuksen kannalta keskeisien muuttujien korrelaatioita RBDI-pisteytyksen kanssa jakamalla tutkimuksen osallistuneet eri masennusasteiden perusteella.

10.1. Yleishavaintoja raakamuuttujista

Aineistoanalyysi aloitettiin tarkastelemalla molempia osa-aineistoja (6 kk ja 18 kk aineistot) erikseen. Ensimmäisessä vaiheessa tarkastelin tutkimuksessa käytettävien raakamuuttujien frekvenssijakaumia sekä tunnistin eri muuttujien mitta-asteikot ja muuttujien jakaumamuodot (normaalijakauma ja ei-normaalijakauma).

Tutkimukseen osallistuneet olivat vastanneet lomakkeen kysymyksiin varsin kiitettävästi siten, että puuttuneiden vastausten määrä kunkin kysymyksen osalta oli tyypillisesti vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Poikkeuksina tähän sääntöön kuuluivat kysymykset, joissa vastaajilta kysyttiin lasten määrää kotitalouksissa. Näiden kysymysten osalta vastausprosentti oli alle 20 %. Vastausten määrä oli lisäksi alhainen kysymykseen ”millä tavoin kerroit huolistasi ja murheistasi?”. 6 kk aineiston tapauksessa kato oli 27 % ja 18 kk aineiston tapauksessa 34 %. Kyseinen kysymys toimi jatkokysymyksenä kysymykselle ”oletko kertonut huolistasi ja murheistasi ystävillesi tai läheisillesi viimeisen viikon aikana?”. Alhaisen vastausprosentin vuoksi kyseisiin kysymyksiin kiinnittyviä muuttujia ei käytetty myöhemmissä aineistoanalyysissä. Poikkeuksellisen suurta katoa havaittiin lisäksi kysyttäessä henkilökohtaisten tai kotitalouden bruttoansioiden määrää sekä kysyttäessä tutkimukseen osallistuneiden luottamusta netissä tavattuja ihmisiä kohtaan. Näiden kysymyksien osalta kato oli noin 9–15 % luokkaa.

Yhdenkään tutkimuksessa käytetyn välimatka-asteikollisen muuttujan jakauma ei ollut muodoltaan normaalijakautunut (Kolmogorov–Smirnov- ja Shapiro–Wilk-testien $p < 0,001^{***}$). Tämä havainto ohjasi tutkimusta siten, että aineiston analyysimenetelminä käytettiin ainoastaan ei-parametrisille muuttujille soveltuvia tilastomenetelmiä.

Yksittäisten muuttujien silmäily paljasti, että hyvin monien kysymyslomakkeen kysymysten osalta tutkimukseen osallistuneet olivat vastanneet molemmilla kyselykierroksilla varsin samankaltaisesti eikä suuria vastaushajontoja muodostunut. Ensimmäinen silmiin pistänyt havainto oli kauhajokelaisten yksinhuoltajien suuri määrä. Aineiston perusteella tutkimukseen osallistuneista tunnustautui yksinhuoltajiksi molempien aineistojen tapauksessa varsin monet eli noin 40 % vastanneista. Erityisen yllättävää oli, että sekä 6 kk ja 18 kk aineistojen perusteella

yksinhuoltajamiehiä oli suhteessa enemmän (6 kk: 42 % ja 18 kk: 45 % miehistä) kuin yksinhuoltajanaisia (6 kk : 35 % ja 18 kk: 37 % naisista) vaikkakin eroavaisuudet yksihuoltajuuden sukupuolittumisessa ei ollut tilastollisesti merkitsevä (6 kk: $\chi^2(5) = 8,86$, $p = 0,12$ ja 18 kk: $\chi^2(5) = 9,31$, $p = 0,10$). Todennäköinen syy ”yksinhuoltajuuden” poikkeuksellisen suureen esiintyvyyteen paljastui tarkastelemalla iän yhteyttä yksinhuoltajuuteen. Luokittelemalla kyselyihin vastanneet neljään samankokoiseen luokkaan syntymävuoden mukaisesti (ennen vuotta 1948 syntyneisiin, vuosina 1948 - 1958 syntyneisiin, vuosina 1959 - 1972 syntyneisiin ja vuoden 1973 jälkeen syntyneisiin) paljastui, että ennen vuotta 1948 syntyneiden joukossa oli poikkeuksellisen paljon itsensä yksinhuoltajiksi tulkitsevia (6 kk aineiston tapauksessa 65 % ja 18 kk aineiston tapauksessa 68 % kaikista ennen vuotta 1948 syntyneistä). Syntymävuoden yhteys yksinhuoltajuuden esiintyvyyteen oli tilastollisesti erittäin merkitsevä molempien aineistojen tapauksessa (6 kk: $\chi^2(15) = 116,5$, $p < 0,001^{***}$ ja 18 kk: $\chi^2(15) = 128,8$, $p < 0,001^{***}$). Aineistoanalyysi viittaa vahvasti siihen, että monet tutkimukseen osallistuneet olivat tulkinneet lomakekysymyksen väärin eli tulkiten itsensä yksinhuoltajaksi, vaikka virallinen huoltajuussuhde omiin lapsiin oli jo päättynyt. Tästä johtuen vastaajan siviilisäätyä ei käytetty tarkastelumuuttujana tässä tutkimuksessa.

Merkittäviä aineiston esille nostamia ”normivastauksia” oli lukuisia. ”Normivastauksella” tarkoitan tässä yhteydessä kysymyksiä, joihin useimmat tutkimukseen osallistuneet (yli 50 % vastaajista) vastasivat samalla tavalla. Omakotitalossa asui yli 70 % vastaajista (6 kk aineiston tapauksessa 76 % ja 18 kk aineiston tapauksessa 78 % vastaajista). Lisäksi useimmat kauhajokelaiset olivat asuneet jo pitkään Kauhajoella, sillä molemmilla vastauskerroilla noin 60 % vastaajista ilmoitti asuneensa Kauhajoella jo yli 10 vuotta. Omia perheenjäseniään kauhajokelaiset tapasivat usein, sillä yli 50 % vastaajista ilmoitti tapaavansa perheenjäseniään päivittäin. Sen sijaan uskonnollisissa tilaisuuksissa kauhajokelaiset eivät käyneet kovinkaan aktiivisesti. Molempien vastauskierrosten mukaan uskonnollisissa tilaisuuksissa kävi harvemmin kuin kerran viikossa noin 85 % kyselyihin vastanneista. Myös kauhajokelaisten ravintoloissa ja muissa paikallisissa tilaisuuksissa käyminen oli verrattain vähäistä: yli 70 % vastaajista ilmoitti käyvänsä kyseisissä tilaisuuksissa harvemmin kuin kerran viikossa. Kauhajokelaiset suosivat kuitenkin paikallisissa kaupoissa käyntiä, sillä noin 62 % vastaajista ilmoitti käyvänsä paikallisissa kaupoissa useita kertoja viikossa.

Kauhajokelaisten luottamus omiin perheenjäseniinsä oli erittäin korkea. Molemmilla kyselykierroksilla yli 80 % kyselyyn vastanneista ilmoitti kykenevänsä luottamaan täysin perheenjäseniinsä. Myös luottamus hyviin ystäviin oli korkea, sillä vastaajista 53 % ilmoitti

kykenevänsä luottamaan täysin ystäviinsä. Luottamus Internetissä tavattuihin ihmisiin, joita tutkittavat eivät olleet tavanneet kasvotusten, oli sen sijaan alhainen: kysymykseen vastaajista peräti yli 70 % oli sitä mieltä, että he eivät voi olla liian varovaisia Internetissä tavattuja henkilöitä kohtaan. Kauhajokelaiset viihtyivät erittäin hyvin omalla asuinalueellaan, sillä molemmilla vastauskerroilla noin 55 % oli täysin samaa mieltä, että oma asuinalue on hyvä paikka asua. Lisäksi molemmilla vastauskierroksilla yli 70 % vastaajista oli sitä mieltä, että heillä oli ainakin yksi ihminen, jolle voi puhua ajatuksista ja tunteista. Yli 70 % ensimmäisen kyselykierroksen ja yli 61 % toisen kyselykierroksen vastaajista olikin kertonut huolista ja murheistaan ystävilleen tai läheisilleen viimeisen viikon aikana aineiston keräämisajankohdasta. Käsitys kauhajokelaisten vahvasta yhteisöllisyyden tunteesta vahvistui lisäksi havainto, että tutkittavista yli 50 % oli täysin samaa mieltä, että he saavat apua tarvittaessa muilta ihmisiltä.

Tämän lisäksi tutkimukseen osallistuneet kokivat molemmilla vastauskierroksilla perhe- ja työympäristönsä varsin turvallisiksi, sillä yli 80 % tutkimukseen osallistuneista ei ollut lainkaan huolissaan siitä, että joku perheenjäsen olisi väkivaltainen ja yli 50 % vastaajista ei ollut lainkaan huolissaan väkivallan kohteeksi joutumisesta työtehtävissä. Lisäksi yli 65 % vastaajista koki, että he eivät ole lainkaan huolissaan sukupuolisen ahdistelun kohteeksi joutumisesta. Huoli sukupuolisesta ahdistelusta oli sukupuolittunut: molempien aineistojen tapauksessa noin 85 % miehistä koki, että sukupuolinen ahdistelu ei ollut huolenaihe kun taas naisten tapauksessa tätä mieltä oli ainoastaan noin 49 % vastaajista (6 kk: $\chi^2(4) = 45,9$ $p < 0,001^{***}$ ja 18 kk: $(4) = 42,0$ $p < 0,001^{***}$). Kyselyyn vastanneilla oli väkivaltakokemuksia viimeiseltä viideltä vuodelta varsin vähän, sillä ensimmäisellä kyselykierroksella yli 80 % vastaajista ei ollut väkivaltakokemuksia tuolta ajalta ja toisella kyselykierroksella peräti yli 90 % vastasi, että heillä ei ollut väkivaltakokemuksia. Väkivaltakokemukset olivat jossain määrin sukupuolittuneet 6 kuukauden aineistossa käsiksi käymisen ja koskettelun osalta (naisista 19,8 % ja miehistä 10,9 % oli kokenut käsiksi käymistä tai koskettelua viimeisen viiden vuoden ajalla ($\chi^2(1) = 4,5$ $p < 0,05^*$)). 18 kuukauden aineistossa kauhajokelaisten vastaavat väkivaltakokemukset eivät sen sijaan olleet sukupuolittuneet.

Niistä ensimmäiseen kyselykierrokseen osallistuneista, jotka vastasivat arvioon Internetin vaikutuksista koulusurmiin, noin 50 % oli erittäin selkeästi sitä mieltä, että koulusurmat johtuivat Internetin ja tietoverkkojen käytön lisääntymisestä. Lisäksi yli 70 % vastaajista oli sitä mieltä, että Kauhajoen koulusurmat eivät olleet yksittäinen tapahtuma. Yli 80 % tutkimukseen osallistuneista ilmoitti ensimmäisellä kyselykierroksella, että heidän läheisiään tai tuttaviaan ei ollut kuollut

Kauhajoen kouluammunnassa. Toisella kyselykierroksella kauhajokelaisten vastaukset olivat hieman muuttuneet, sillä tällöin enää 38 % vastaajista oli sitä mieltä, että syynä koulusurmiin oli Internet ja vain 61 % vastaajista kannatti ajatusta koulusurmista ei-yksittäisenä tapahtumana. Toisella kyselykierroksella 88 % vastaajista oli sitä mieltä, että heidän läheisiään ei kuollut Kauhajoen koulusurmien yhteydessä.

Mielialakysely antoi varsin positiivisen kuvan kauhajokelaisten mielialasta. Yli 90 % vastaajista ilmoitti, että heidän mielialansa on melko valoisa ja hyvä, suhtautuvansa positiivisesti tulevaisuuteen, tuntevansa itsensä melko hyväksi, ja olevan ilman itsemurha-ajatuksia sekä omaavansa normaalin ruokahalun. Lisäksi yli 80 % vastaajista ilmoitti onnistuneensa elämässään huomattavan usein, olevansa varsin tyytyväinen elämäänsä, olevansa tyytyväinen itseensä ja suorituksiinsa, pitävänsä toisten ihmisten tapaamisesta ja juttelemisesta, kokevansa päätöksien tekemisen helpoksi sekä olevansa melko tyytyväinen olemukseensa ja ulkonäköönsä.

Mielialaa mittaavista indikaattoreista eniten vastaushajontaa oli nukkumista ja väsymyksen tunnetta kartoittavien kysymyksien kohdalla. Molemmilla kyselykierroksilla 74 % tutkimukseen osallistuneista ilmoitti, että heillä ei ole nukkumisen kanssa mitään ongelmia ja noin 60 % vastaajista ilmoitti, että väsyminen ei ole heille ongelma.

Myös yhteiskunnallisia epävarmuustekijöitä kartoittanut kyselylomakkeen viimeinen kysymyssarja nosti esiin norminomaisen vastauksen. Ensimmäisellä kyselykierroksella lähes 65 % vastaajista koki, että huumekauppa on erittäin suuri riskitekijä tai epävarmuuden lähde yhteiskunnassa. Toisella kyselykierroksella huumekaupan kokeminen riskitekijänä oli hiukan vähentynyt, sillä tällöin enää 60 % koki huumekaupan erittäin suurena riskitekijänä.

10.2. Aineistovertilu: 6 ja 18 kuukautta koulusurmien jälkeen

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa 6 ja 18 kuukauden aineistoja vertailtiin keskenään. Tavoitteena oli tunnistaa ne kyselylomakkeiden kysymykset, joihin tutkimukseen osallistuneet kauhajokelaiset vastasivat selkeästi eritavoin eri kyselykierroksilla.

Välimatka-asteikollisten muuttujien tapauksessa saadut tulokset olivat varsin yllättäviä: oli harvinaista, että 6 kk 18 kuukauden aineistojen muuttujissa oli tilastollisesti merkitseviä keskiarvoeroja. Tilastollisesti merkitseviä eroja oli ainoastaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden paikallisissa ravintoloissa käymisessä ($U = 43748$, $p = 0,023^*$), huolestuneisuudessa kotiin murtautumisesta ($U = 46956$, $p = 0,011^*$), huolestuneisuudessa Kauhajoen tapahtumien uusiutumisesta ($U = 40977$, $p = 0,001^{***}$), arvioissa viranomaistoiminnasta Kauhajoella ($U = 48055$, $p = 0,037^*$), arvioissa median toiminnasta Kauhajoella ($U = 47362$, $p = 0,044^*$) sekä arvioissa koulusurmien johtumisesta Internetin ja tietoverkkojen käytöstä ($U = 47249$, $p = 0,014^*$). Lisäksi mielialakyselyssä ilmeni tilastollisesti merkitsevä muutos ihmisten arvioidessa omaa ulkoista olemustaan ($U = 49900$, $p = 0,038^*$). Kyselyn yhteiskunnallista epävarmuuskokemuksia mittaava osio viittasi lisäksi, että kauhajokelaisten kokema epävarmuudentunne oli muuttunut prostituutiota ($U = 44933$, $p = 0,003^{**}$), tartuntatauteja ($U = 46475$, $p = 0,014^*$) ja ympäristöongelmia ($U = 47054$, $p = 0,026^*$) kohtaan.

Kauhajokelaisten ravintoloissa käyminen oli vähentynyt 6 kk ja 18 kk aineistonkeruukertojen välillä vähän, mutta kuitenkin tilastollisesti merkittävästi (vastauskeskiarvot 6 kk ja 18 kk aineistoilla olivat 3,8 ja 3,9). Lisäksi huolestuneisuus kotiin murtautumisesta (vastauskeskiarvot 3,5 ja 3,7) ja Kauhajoen tapahtumien uusiutumisesta (vastauskeskiarvot 2,3 ja 2,8) vähenivät. Kauhajokelaiset arvioivat viranomaistyöskentelyn Kauhajoen koulusurmien yhteydessä (keskiarvot 1,9 ja 2,0) hiukan heikommaksi, mutta vastaavasti median työskentelyn paremmaksi (aineistokeskiarvot 2,7 ja 2,6) 18 kk aineiston tapauksessa verrattuna 6 kk aineistoon. Lisäksi kauhajokelaisten arvio Internetin merkityksestä koulusurmiin pieneni ajan kuluessa (6 ja 18 kuukauden aineistojen vastauskeskiarvot olivat 1,9 ja 2,1). Ulkoista olemustaan kauhajokelaiset arvioivat jonkin verran positiivisemmin 18 kk aineiston tapauksessa verrattuna 6 kk aineistoon (aineistokeskiarvot 0,2 ja 0,1). Epävarmuuden tunne prostituutiota (aineistokeskiarvot 2,4 ja 2,6), tartuntatauteja (2,3 ja 2,6) ja ympäristöongelmia (aineistokeskiarvot 2,3 ja 2,5) kohtaan olivat vähäisemmät 18 kk kuin 6 kk aineiston tapauksessa. Vastauskeskiarvojen erot olivat kaiken kaikkiaan varsin pienet.

Myös laatuerottelu- ja järjestysasteikollisten muuttujien tapauksessa aineistojen vertailussa nousi esiin muutamia muuttujia, joissa havaintojen jakautuminen eri luokkiin oli muuttunut verrattaessa aineistoja keskenään. Kysymykseen ”oletko kertonut huolista tai murheistasi ystävillesi tai läheisillesi viimeisen viikon aikana” kyllä-vastausten määrä oli suurempi 6 kk (71 % vastauksista) kuin 18 kk (63 % vastauksista) ($\chi^2(1) = 6,4$, $p = 0,01^{**}$). Lisäksi kysymyksen ”onko joku viimeisen

viiden vuoden aikana käynyt käsiksi tai kosketellut sinua niin, että se on tuntunut sinusta loukkaavalta” kyllä-vastausten määrä (16 %) oli 6 kk aineistossa selvästi suurempi kuin 18 kk aineiston tapauksessa (9 %) ($\chi^2(1) = 6,4$, $p = 0,01^{**}$). Sen sijaan kauhajokelaisten muut omakohtaiset väkivaltakokemukset eivät olleet muuttuneet 6 kk ja 18 kk aineistojen välillä tilastollisesti merkitsevästi (kokemukset kimppuun käymisistä tai uhkailuista). Kauhajokelaiset hahmottivat myös Kauhajoella tapahtuneen koulusurmatapauksen hiukan eri tavoin 6 kk ja 18 kk koulusurmien jälkeen. 6 kk koulusurmien jälkeen 71 % vastaajista oli sitä mieltä, että Kauhajoen ampumatapaus ei ollut yksittäinen tapahtuma kun taas 18 kuukautta koulusurmista enää 62 % oli tätä mieltä ($\chi^2(1) = 6,7$, $p=0,01^{**}$). Hämmäntävin eroavaisuus eri aineistojen laatueroasteikollisissa muuttujissa oli, kuinka kauhajokelaiset vastasivat kysymykseen ”kuoliko joku läheisesi tai tuttavasi Kauhajoen kouluammunnassa”. Kun koulusurmista oli kulunut 6 kk niin kyselyyn osallistuneista kauhajokelaisista 18 % vastasi myöntävästi tähän kysymykseen. 18 kk kuluttua koulusurmista enää 12 % antoi myöntävän vastauksen ($\chi^2(1) = 4,2$, $p=0,04^*$).

10.3. Faktorianalyysit ja latenttien muuttujien luominen

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa kummallekin aineistolle suoritettiin faktorianalyysijä latenttien muuttujien löytämiseksi. Aluksi faktorianalyysi suoritettiin siten, että lähes kaikki aineiston tarjoamat välimatka-asteikolliset muuttujat otettiin analyysiin mukaan. Pois analyysistä jätettiin kuitenkin ne kyselylomakkeen muuttujat, joihin tutkimukseen osallistuneet vastasivat hyvin yhdenmukaisesti. Näin ollen faktorianalyysin ulkopuolelle jätettiin ne välimatka-asteikolliset muuttujat, joiden yleisin esiintyvä luku eli moodi edusti yli 50 % vastauksista. Lisäksi tästä faktorianalyysistä jätettiin pois muuttujat, jotka olivat osa RBDI-mielialamittaria. Kaiken kaikkiaan faktorianalyysi suoritettiin varsin eksploraatiivisella otteella antaen aineistolle mahdollisuuden yllättää tutkija yli teoriarajojen. Sekä 6 ja 188 kk aineistoille suoritettussa faktorianalyysissä toteutui KMO- ja Bartlettin testien asettamat ehdot (molempien aineistojen tapauksessa faktorianalyyseissä KMO-arvo $> 0,75$ ja Bartlettin testin $p < 0,001^{***}$) ja muuttujien välillä ei havaittu merkittävää multikollineaarisuutta. Kaikkien faktorimallissa olevien muuttujien kommunaliteettiarvot olivat varsin suuret eli suurempia kuin 0,5 ja tyypillisesti jopa suurempia kuin 0,8, joten faktoriratkaisu selitti varsin tyydyttävästi muuttujien vaihtelua. Tunteuttomasta syystä SPSS-ohjelma ei laskenut tälle faktorimallille goodness-of-fit-arvoa lainkaan.

6 kk aineiston tapauksessa faktorianalyysin tuloksena löytyi 15 faktoria ja 18 kk aineiston tapauksessa 16 faktoria. Faktorien määrä on täpärästi liian suuri 18 kk aineiston tapauksessa, sillä aineiston koon tulisi olla suurempi kuin faktorien määrän kerrottuna luvulla 20. Faktorianalyysien tulokset ovat esitettyinä tiivistetyssä muodossa liitteen 2 taulukoissa 1–2. Faktorianalyysien perusteella yksikäsitteisiä faktoreita ovat syntymävuosi (faktori 1), tulotaso (faktori 2), läheisten ystävien tapaaminen (faktori 3), yleinen luottamus ihmisiin (faktori 4), luottamus viranomaisiin (faktori 5 ja 6), yhteisöllisyys (faktori 7), ihmisten verbaalinen vuorovaikutus (faktori 8), huoli väkivallan uhriksi joutumisesta (faktori 9), arvio viranomaistoiminnasta (faktori 10), arviot koulusurmien syistä (faktori 11), väkivalta, prostituutio ja pornografia yhteiskunnallisina uhkakuvina (faktori 12), arkielämän kaupallistuminen yhteiskunnallisena uhkakuvana (faktori 13) sekä terrorismi uhkakuvana (faktori 14). Faktorianalyysien esille nostamat faktorit noudattivat kyselylomakkeen kysymyssarjoja. Näin ollen yksikään esille noussut faktori ei sisältänyt ristiin eri kysymyssarjojen muuttujia. Erityisen huonosti yksikäsitteisiä faktoreita löytyi yhteiskunnallista epävarmuuden kokemusta sekä eri ihmisryhmien tapaamistiheyttä mittaavista muuttujaryhmistä.

Edellä esitettyjä karkeita faktorianalyysejä tarkennettiin suorittamalla uudet faktorianalyysit yksittäisille kyselylomakkeen kysymysryhmien mukaisille muuttujaryhmille. Myös tässä tapauksessa faktorianalyysit suoritettiin 6 kk ja 18 kk aineistoille erikseen. Faktorianalyysiin ei otettu mukaan syntymäaikaa, vastaajien kuukausituloja eikä kotitalouden henkilömäärää mittaavia muuttujia. Lisäksi faktorianalyysiin ei otettu niitä välimatka-asteikollisia muuttujia, joiden yleisin esiintyvä luku eli moodi edusti yli 50 % vastauksista.

Ensimmäinen faktorianalyysi sisälsi muuttujat kysymyssarjasta ”arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet”. Molempien aineistojen faktorianalyysien tulokset ovat esitettyinä liitteen 2 taulukossa 3. Erillisiä faktoreita löytyi yhteensä 6 kappaletta, joista yksikäsitteisiksi osoittautui ainoastaan 4 faktoria. SPSS-ohjelma ei listannut kommunaliteettiarvoja kummankaan aineiston muuttujille, koska molempien aineistojen tapauksessa SPSS-ohjelma ilmoitti ainakin yhden muuttujan kommunaliteettiarvon olevan suuremman kuin 1. Näin ollen kommunaliteettilaskennassa oli ongelmia, sillä kyseisten arvojen tulisi olla aina välillä 0–1. Faktorianalyysien goodness-of-fit-arvot olivat 6 ja 18 kk aineistoille $p < 0,001^{***}$ ja $p < 0,017^*$. Faktori 1 pitää sisällään vastaajien luottamuksen viranomaisiin, mutta faktoriin latautuu selvästi myös luottamusta työtovereihin, muihin tuttaviiin sekä naapureihin mittaavat muuttujat. Faktorin 1 muuttujille laskettiin seuraavaksi Crohnbachin alfa-arvo siten, että mukaan otettiin myös luottamusta työtovereihin ja naapureihin

mittaavat muuttajat. Molempien aineistojen tapauksessa luottamusta naapureita kohtaan mittaavan muuttujan jättäminen pois lisäsi Cronbachin alfa- arvoa. Työtovereihin kohdistuvaa luottamusta mittaavan muuttujan poisjättäminen alensi Cronbachin alfaa 6 kk aineiston tapauksessa, mutta kasvatti hiukan alfaa 18 kk aineistolla muutoksen ollessa kuitenkin mitätön (ilman muuttujaa alfa = 0,875 ja muuttujan kanssa alfa = 0,864). Viranomaisluottamusta kuvaava faktori pitää näin ollen sisällään muuttajat, jotka mittaavat vastaajien luottamusta opettajiin, poliisiin, sosiaaliviranomaisiin, kunnallisviranomaisiin sekä terveysviranomaisiin. Näiden muuttujien Cronbachin alfa sai molempien aineistojen tapauksessa arvon 0,9. Kyseisistä muuttujista muodostettiin vastaajien viranomaisluottamusta kuvaava latentti muuttuja laskemalla edellä esitettyjen muuttujien keskiarvo. Taulukkoon 3 on koottu viranomaisluottamusta mittaavat kysymyslomakkeen kysymykset.

Taulukko 3. Viranomaisluottamusta mittaavat kysymyslomakkeen kysymykset.

Vastaajien viranomaisluottamusta mittaavat kysymykset. Missä määrin asuinalueesi viranomaisten toimintaan voi mielestäsi luottaa?
Opettajat ja muu opetushenkilökunta
Poliisi
Sosiaaliviranomaiset
Kunnallisviranomaiset
Terveysviranomaiset

Faktori 2 piti sisällään muuttujia, jotka mittaavat vastaajien yhteisöllisyyden kokemista. Tämän faktorin ulkopuolelle jätettiin kuitenkin väittämä ”Asuinalueeni on hyvä paikka asua”, sillä tämä kysymys ei sisällynyt faktorianalyysiin ja kysymyksen sisällyttäminen aiheutti 18 kk aineiston tapauksessa Cronbachin alfan selkeää pienemistä. Taulukkoon 4 on koottu yhteisöllisyyden tunnetta mittaavat muuttajat. Cronbachin alfa muuttujille oli suurempi kuin 0,86 molempien aineistojen tapauksessa. Yhteisöllisyyden tunnetta mittaavista muuttujista muodostettiin keskiarvomuttuja, joka nimettiin yhteisöllisyyden tunne -muuttujaksi.

Taulukko 4. Yhteisöllisyyden tunnetta mittaavat kysymyslomakkeen kysymykset.

Yhteisöllisyyden tunnetta mittaavat väittämät
Olen ylpeä asuinalueeni jäsenyydestä
Luotan naapureihini
Tunnen kuuluvani paikallisyhteisöön
Jaan naapureideni kanssa samat arvot
Ihmiset tekevät paljon yhteistyötä asuinalueellani

Faktori 3 sisälsi muuttujat, joilla mitattiin vastaajien yleistä luottamusta muihin ihmisiin. Taulukossa 5 on esitetty faktoriin 3 liittyvät kysymyslomakeväittämät. Väittämiin kiinnittyvien muuttujien Cronbachin alfa oli molempien aineistojen tapauksessa suurempi kuin 0,8. Muuttujista muodostettiin keskiarvomuuttuja, joka nimettiin luottamus ihmisiin -muuttujaksi.

Taulukko 5. Luottamusta ihmisiin mittaavat kysymyslomakeväittämät.

Luottamusta mittaavat kysymykset. Voiko seuraaviin ihmisiin mielestäsi luottaa, vai onko niin, ettei heidän suhteensa voi olla liian varovainen?
Ihmiset yleensä
Työtoverit
Muut tuttavat
Kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset

Faktorin 4 muuttujilla mitattiin vastaajien kokemaa sosiaalista tukea. Faktorin 4 muuttujat sisältyvät Inventory of social support (ISS) -patteristoon (Hogan and Schmidt 2002). Faktorimuuttujia vastaavat kysymyssarjan väittämät ovat esiteltynä taulukossa 6. Alkuperäinen ISS-mittari pitää sisällään yhteensä viisi kysymystä kun taas edellä esitettyyn faktorianalyysin sisältyi ainoastaan kolme kysymyspatteristoon liittyvää muuttujaa. Cronbachin alfa- arvo näille kolmelle väittämille oli molempien aineistojen osalta 0,8. Väittämistä muodostettiin sosiaalinen tuki -niminen keskiarvomuuttuja. Faktorit 5 ja 6 esiintyivät erikseen 6 ja 18 kk aineistoista, joten näistä faktoreista ei ollut mahdollista muodostaa yksikäsitteisiä latentteja muuttujia.

Taulukko 6. Sosiaalista tukea mittaavat kysymyslomakeväittämät.

Sosiaalista tukea mittaavat väittämät
Ihmisillä on aikaa kuunnella kuinka voin
Voin ilmaista kriisiä koskevat tunteeni avoimesti ja rehellisesti
Minua auttaa puhuminen jollekin, joka ei arvostele tapaani selviytyä

Seuraavaksi faktorianalyysit suoritettiin muuttujille, jotka kiinnittyvät kyselylomakkeen riski- ja pelkokokemuksia mittaaviin kysymyksiin. Molemmille aineistoille suoritettussa faktorianalyysissä toteutui KMO- ja Bartlettin testien asettamat ehdot (molempien aineistojen faktorianalyysissä KMO-arvo $> 0,73$ ja Bartlettin testin $p < 0,001^{***}$) ja muuttujien välillä ei havaittu merkittävää multikollinearisuutta. Faktorianalyysi nosti esille kolme erillistä faktoria. Liitteen 2 Taulukossa 4 on esitetty faktorianalyysin tulokset.

Faktori 1 sisälsi muuttujat, jotka sisälsivät vastaajien arvioita koulusurmien syistä. Faktori 2 taas sisälsi vastaajien arviot viranomaisten toiminnasta Kauhajoella. Faktori 3 mittasi vastaajien huolestuneisuutta mahdollisen väkivaltatilanteen kohtaamisesta arkielämässään. Tarkasteltavat muuttujat latautuivat selkeästi vain yhdelle faktorille. Poikkeuksen tähän sääntöön teki muuttuja, jolla mitattiin vastaajien huolestuneisuutta Jokelan tai Kauhajoen koulusurmien tai Myyrmannin pommiräjähdyksen kaltaisen tapahtuman uusiutumisesta. Kyseinen muuttuja latautui varsin loogisesti faktorille 1 (arviot koulusurmien syistä) sekä faktorille 3 (vastaajien huolestuneisuus väkivaltatilanteen kohtaamisesta). Faktorin 1 muuttujien Crohnbachin alfa sai arvokseen 0,74 molemmille aineistoille. Faktorin 1 muuttujista muodostettiin keskiarvomuuttuja, joka nimettiin ”arviot koulusurmien syistä” -muuttujaksi. Taulukossa 7 on esitetty keskiarvomuuttujaan sisältyvien muuttujien kiinnittyvät lomakekysymys.

Taulukko 7. Vastaajien arvioita koulusurmien ulkoisista syistä mittaavat kysymyslomakkeen väittämät.

Väittämät, jotka mittaavat arvioita koulusurmien syistä
Tapahtumat johtuivat yhteiskunnan eriarvoistumisesta
Tapahtumat johtuivat terveyspalveluiden karsimisesta
Tapahtumat johtuivat perinteisen yhteisöllisyyden heikkenemisestä
Tapahtumat johtuivat maamme kansallisesta väkivaltaperinteestä
Tapahtumat johtuivat viranomaiskontrollin heikentymisestä

Faktorin 2 muuttujille laskettu Cronbachin alfa sai molempien aineistojen tapauksessa arvon 0,76. Faktorin 2 muuttujista muodostettiin keskiarvomuuttuja, jolle annettiin nimi ”arvio viranomaistoiminnasta”. Taulukkoon 8 on koottu kysymyslomakkeen väittämät, jotka kiinnittyvät viranomaistoiminnan arvioimista mittaaviin muuttujiin.

Taulukko 8. Viranomaistoiminnan arviointia mittaavat väittämät.

Väittämät, jotka mittaavat arviota viranomaistoiminnasta. Miten arvioit seuraavia Kauhajoen kouluammuntaan liittyviä kysymyksiä?
Miten poliisi hoiti mielestäsi Kauhajoen kriisin ratkaisun?
Miten muut viranomaiset toimivat mielestäsi kriisin ratkaisussa?

Faktorin 3 muuttujien Cronbachin alfa oli molempien aineistojen tapauksessa 0,72. Faktorin 3 muuttujista muodostettiin keskiarvomuuttuja, joka sai nimekseen ”huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta”. Taulukkoon 9 on koottu vastaajien huolestuneisuutta väkivallan kohtaamisesta mittaavat väittämät.

Taulukko 9. Huolestuneisuutta väkivallan kohtaamisesta mittaavat väittämät.

Väittämät, jotka mittaavat pelko- ja riskikokemuksia. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?
Miten huolissasi olet, että kotiisi murtaudutaan ja sieltä varastetaan jotakin?
Miten huolissasi olet väkivallan kohteeksi joutumisesta iltaisin kodin ulkopuolella?

Faktorianalyysi suoritettiin myös muuttujille, jotka mittasivat vastaajien arvioita erilaisista yhteiskunnallisista epävarmuustekijöistä. Molemmille aineistoille suoritettussa faktorianalyysissä toteutui KMO- ja Bartlettin testien asettamat ehdot (molempien aineistojen faktorianalyyseissä KMO-arvo = 0,85 ja Bartlettin testin $p < 0,001$) ja muuttujien välillä ei havaittu merkittävää multikollinearisuutta. Lisäksi Goodness-of-fit-testi sai molempien aineistojen tapauksessa arvon, joka oli $p < 0,001^{***}$. ”Yhteiskunnallinen epävarmuus”-kysymyssarjan kysymyksille saatu faktoriratkaisu on esitetty liitteen 2 taulukossa 5.

Faktorianalyysin tulokset eivät olleet yhtä yksiselitteiset kuin muiden faktorianalyysien tapauksessa. Kaiken kaikkiaan faktorianalyysi paljasti yhteensä kuusi faktoria siten, että osa faktoreista esiintyi ainoastaan toisessa osa-aineistossa. Selkein faktori oli sukupuolimoraaliin ja väkivaltaviitteeseen

kiinnittyvä faktori 1. Tämä faktori esiintyi sekä 6 kk että 18 kk aineistoissa ja faktori latautui ainoastaan epävarmuustekijöistä, jotka liittyivät väkivaltaan tai sukupuolimoraaliin (viihdeväkivalta, pornografia ja prostituutio). Faktorin 2 nimeäminen tuotti ongelmia, sillä faktori piti sisällään niinkin erilaisia epävarmuustekijöitä kuin arkielämän kaupallistumisen, väestön ikääntymisen, ympäristöongelmat sekä muuttuvat arvot ja asenteet. Faktori 2 ei myöskään latautunut yksikäsitteisesti tietyillä muuttujilla vaan 18 kk aineiston tapauksessa muuttuvia arvoja ja asenteita epävarmuustekijöinä mittaava muuttuja on erkautunut erilliseksi faktoriksi. Lisäksi muuttuja, joka mittasi työttömyyttä koettuna epävarmuustekijänä latautui merkittävästi tähän faktoriin 18 kk aineiston tapauksessa. Yhteistä faktorissa 2 mukana oleville muuttujille on, että ne mittaavat yhteiskunnallisiin muutoksiin liittyviä epävarmuustekijöitä. Lisäksi kaikkien faktorissa 2 mukana olevien epävarmuustekijöiden on julkisessa keskustelussa arvioitu lisääntyvän tulevaisuudessa. Faktori 3 kiinnittyy epävarmuustekijöihin, jotka liittyvät globaaleihin, pääosin Suomen rajojen ulkopuolelle sijoittuviin epävarmuustekijöihin pitäen sisällään itärikollisuuden, terrorismin ja väestönkasvun. Faktori 4 esiintyi ainoastaan 6 kk aineiston tapauksessa sisältäen ainoastaan tartuntataudit yhteiskunnallisena epävarmuustekijänä. Yllättäen tartuntataudit eivät kiinnittyneet ulkoisia uhkakuvia kuvaavaan faktoriin (faktori 3). Faktori 5 puolestaan esiintyi ainoastaan 18 kk aineistossa pitäen sisällään muuttuvat arvot ja asenteet yhteiskunnallisena epävarmuustekijänä kun taas kansainvälistymistä uhkakuvana kuvaava faktori 6 esiintyi ainoastaan 18 kk aineiston tapauksessa. Faktorianalyysi paljasti myös suuren joukon muuttujia, jotka eivät latautuneet selkeästi millekään faktorille. Tämänkaltaisiin muuttujiin lukeutui ydinvoiman lisärakentamista, työttömyyttä, äänestämättä jättämistä ja rikosten alhaista rangaistustasoa yhteiskunnallisina epävarmuustekijöinä mittaavat muuttujat. Kaiken kaikkiaan ainoastaan faktorit 1, 2 ja 3 näyttäytyivät potentiaalisina faktoreina, joista voisi olla mahdollista muodostaa summamuuttujia.

Faktorin 1 muuttujille laskettu Cronbachin alfat saivat 6 ja 18 kk aineistoissa arvot 0,83 ja 0,84. Faktorin 1 muuttujista muodostettiin keskiarvomuuuttuja, joka kuvaa sukupuolimoraaliin ja väkivaltaviihdeeseen liittyviä yhteiskunnallisia epävarmuustekijöitä. Uusi keskiarvomuuuttuja sai nimekseen ”sukupuolimoraali ja väkivaltaviihde epävarmuustekijöinä”. Taulukkoon 10 on koottu kysymyslomakkeen väittämät, jotka kiinnittyvät sukupuolimoraalia ja väkivaltaviihdettä yhteiskunnallisina epävarmuustekijöinä mittaavaan muuttujaan.

Taulukko 10. Sukupuolimoraali ja väkivaltaviihde yhteiskunnallisina epävarmuustekijöinä. Kysymyslomakeväittämät.

Väittämät, jotka mittaavat vastaajien asennetta sukupuolimoraaliin ja viihdeväkivaltaan yhteiskunnallisina uhkakuvina. Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?
televisio- ja muu viihdeväkivalta
pornografia
prostituutio

Faktorin 2 muuttujien (muuttuvat arvot ja asenteet, ympäristöongelmat, väestön ikääntyminen ja arkielämän kaupallistuminen) Cronbachin alfa 6 ja 18 kk aineistoille sai arvokseen 0,70 ja 0,64. Cronbachin arvot olivat lähellä pienintä sallittua arvoa (0,6) latentin muuttujan muodostamiseksi, joten latenttia muuttujaa ei lopulta muodostettu. Faktorin 3 muuttujien Cronbachin alfa olivat 6 ja 18 kk aineistoille 0,70 ja 0,63. Cronbachin alfa-arvo oli 18 kk aineiston tapauksessa lähellä arvoa 0,6. Tästä syystä muuttujien konsistenssi oli varsin heikko eikä faktorin 3 muuttujista näin ollen muodostettu latenttia muuttujaa.

Vastaajien omakohtaisten väkivaltakokemusten määrää mitattiin kysymällä vastaajilta erilaisista viimeaikaisista väkivaltakokemuksista. Vastausvaihtoehtoina olivat 1 (kyllä) – 2 (ei). Taulukossa 11 on esitelty omakohtaisia väkivaltakokemuksia mittaavat kysymykset.

Taulukko 11. Omakohtaisia väkivaltakokemuksia kartoittavat lomakekysymykset.

Omakohtaisia väkivaltakokemuksia mittaavat kysymykset
Onko joku viimeisen viiden vuoden aikana käynyt käsiksi tai kosketellut sinua niin, että se on tuntunut sinusta loukkaavalta?
Onko joku tuntematon ihminen viimeisen viiden vuoden aikana käynyt kimppuusi tai uhannut sinua niin, että todella pelästyit?
Onko joku tuntemasi ihminen viimeisen viiden vuoden aikana käynyt kimppuusi tai uhannut sinua niin, että todella pelästyit?

Tämän kysymyspatteriston Cronbachin alfa oli suurempi kuin 0,7 molempien aineistojen tapauksessa. Kysymyksistä luotiin uusi summamuuttuja, joka skaalattiin saamaan arvot 0 (ei omia väkivaltakokemuksia) – 3 (paljon väkivaltakokemuksia).

10.4. Kategoristen muuttujien luominen ja uudelleen kategorisointi

Tiettyjen kategoristen muuttujien luokkia piti yhdistellä, jotta yksittäisten luokkien frekvenssit olisivat riittävän suuret luotettavien tilastollisten analyysien suorittamiseen. Myös tietyistä välimatka-asteikollisista muuttujista luotiin uusia kategorisia muuttujia. Kategorisointi suoritettiin mm. syntymäaika ja kotitalouden bruttoansioita mittaaville muuttujille, sillä oli täysin mahdollista, että kyseisten muuttujien yhteys RBDI-pistetykseen voisi olla lineaarisesta tai monotonisesti muuttuvasta yhteydestä poikkeava. Taulukossa 12 on esitetty tässä tutkimuksessa käytetyt kategoriset muuttujat.

Taulukko 12. Tutkimuksessa käytetyt kategorisoidut muuttujat. Eri luokkien prosenttiosuudet ovat yhdistetystä 6 ja 18 kk aineistoista.

muuttuja	luokat	luokkien %-osuudet
sukupuoli	mies	44,8
	nainen	55,2
syntymäaika	ennen vuotta 1953	35,2
	1953–1967	32,0
	1968 tai myöhemmin	32,8
koulutus	perusaste (korkeintaan peruskoulu)	25,9
	keskiaste (ammattikoulu, tekninen koulu, kauppakoulu, ylioppilas, luki)	45,1
	korkea-aste (opisto, ammatti-korkeakoulu, yliopisto, tiedekorkeakoulu)	29,0
Asumismuoto	omakotiasuminen	76,7
	muu asumismuoto	23,3
talouskoko	1 henkeä	16,4
	2 henkeä	44,1
	yli 2 henkeä	39,6
kotitalouden bruttoansiot	0–2500 eur	36,6
	2501–4100 eur	30,3
	yli 4100 eur	33,1
Oletko kertonut huolistasi muille viimeisen viikon aikana	kyllä	67,1
	ei	32,9
onko joku käynyt käsiksi tai kosketellut?	ei	87,6
	kyllä	12,4
onko tuntematon käynyt kimppuun	ei	91,6
	kyllä	8,4
onko joku tuttu käynyt kimppuun	ei	90,0
	kyllä	10,0
oliko Kauhajoki yksittäinen tragedia	ei	66,3
	kyllä	33,7
kuoliko läheisesi Kauhajoella	ei	85,0
	kyllä	15,0

10.5. RBDI-mielialamittari

Psyykkistä hyvinvointia mitattiin tässä tutkimuksessa Raimo Raitasalon kehittämällä RBDI-mielialakyselyllä (Raitasalo's modification of the short form of the Beck Depression Inventory). Kunkin kysymyksen kohdalla vastausvaihtoehdot 1 ja 2 pisteytettiin nollan arvoisiksi kun taas vastausvaihtoehto 3 pisteytettiin arvoksi 1, vastausvaihtoehto 4 arvoksi 2 ja vastausvaihtoehto 5 arvoksi 3. Tutkimusaineisto pisteytettiin siten, että mielialaa ja tuntemuksia mittaavien kysymysten 1–13 vastaukset summattiin yhteen ja saatu summa jaettiin osioissa vastattujen kysymysten määrällä. Lopuksi saatu tulos kerrottiin luvulla 13 (kaikkien kysymysten määrällä), jolloin saatiin korjattu summapistemäärä. (Raitasalo 2007.)

Masentuneisuuden vaikeusaste määritellään korjatun summapistemäärän avulla seuraavasti:

0–4 pistettä = ei masentuneisuutta tai erittäin lievä masennus

5–7 pistettä = lievä masennus

8–15 pistettä = keskivaikea masennus

16–39 pistettä = vaikea masennus

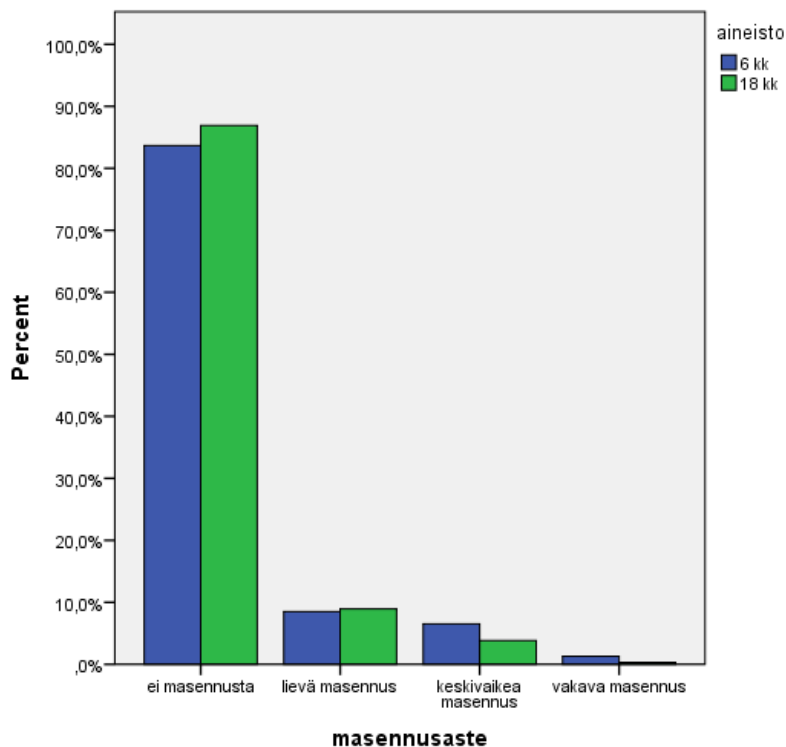
Tätä summapistemäärää kutsutaan jatkossa RBDI-pistemääräksi. RBDI-pistemäärässä mukana olevien muuttujien Cronbachin alfa oli suurempi kuin 0,7 molempien aineistojen tapauksessa.

10.6. Latenttien muuttujien ominaisuuksia ja aineistovertailuja

Seuraavaksi tutkimuksessa tarkasteltiin edellä määriteltyjen latenttien muuttujien ominaisuuksia. Normaalisuustestit paljastivat, ettei yksikään latenteista muuttujista noudattanut normaalijakaumaa kummankaan aineiston tapauksessa (Kolmogorov–Smirnov- ja Shapiro–Wilk-testien $p < 0,05$). Myös latenttien muuttujien tapauksessa löytyi useita muuttujia, joiden yleisin arvo eli moodi kattoi erittäin suuren osuuden kyselyyn osallistuneiden vastauksista.

Mielialakyselyn tapauksessa suurin osa vastaajista koki, että heillä ei ollut masennusoireita lainkaan. 6 kk ja 18 kk aineistojen tapauksessa 48 ja 50 % vastaajista saivat RBDI-pistemäärän 0 eli heillä ei ollut lainkaan masennukseen viittaavia oireita. Toisaalta, lievään tai keskivaikeaan

masennukseen viittaavia oireita oli noin 14 % kyselyihin vastanneista. Esimerkiksi vuonna 2011 tehdyn terveys selvityksen mukaan suomalaisista noin 5–6 % oli sairastanut masennushäiriöjakson viimeisen vuoden aikana (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 96–99). Vastaavasti eri suomalaisten tutkimusten mukaan noin 5–9 % suomalaisista on kärsinyt masennustilasta kutakin tutkimusta edeltäneen vuoden aikana (Metsäkylä 2009, 167–168). Masennusoireilu oli näin ollen Kauhajoella yleisempää kuin Suomessa keskimäärin. Toisaalta, kauhajokelaisten masennusoireilun ei tässä tutkimuksessa havaittu olevan sukupuolittunut tai ikäriippuvainen. Muissa tutkimuksissa sen sijaan on havaittu, että masennushäiriöt ovat selvästi yleisempiä suomalaisilla naisilla kuin miehillä masennushäiriöiden ollessa yleisimpiä 30–44-vuotiailla (emt). Kuvassa 2 on esitetty eri masennusoireiluasteiden esiintyvyyssuodet tähän tutkimukseen osallistuneiden kauhajokelaisten keskuudessa.

Kuva 2. Eri masennusoireiluasteiden esiintyvyyssuodet 6 ja 18 kuukautta koulusurmien jälkeen.

Kauhajokelaisilla oli vain vähän omakohtaisia väkivaltakokemuksia, sillä 6 ja 18 kk aineistojen tapauksessa noin 78 % ja 84 % vastaajista ilmoitti, ettei heillä ollut lainkaan omakohtaisia väkivaltakokemuksia viimeisen viiden vuoden ajalta.

Latenttien muuttujien keskiarvovertailu U-testillä 6 kk ja 18 kk aineistojen välillä nosti esiin mielenkiintoisia tuloksia. RBDI-pisteytyksissä ei 6 ja 18 kk aineistojen välillä ollut tilastollisia eroja ($U = 45947$, $p = 0,35$). Lisäksi kyselyihin osallistuneiden 6 ja 18 kk aineistojen vastauksissa ei ollut keskiarvoeroja viranomaisluottamuksen ($U = 52258$, $p = 0,73$), muihin ihmiseen kohdistuvan luottamuksen ($U = 51958$, $p = 0,74$), yhteisöllisyyden tunteen ($U = 51599$, $p = 0,59$), sosiaalisen tuen kokemisen ($U = 50530$, $p = 0,50$), koulusurmien syiden arvioinnin ($U = 47864$, $p = 0,06$) ja omakohtaisten väkivaltakokemusten määrän ($U = 49958$, $p = 0,06$) osalta. Sen sijaan arvioissa viranomaistoiminnasta ($U = 48336$, $p = 0,05^*$) ja huolestuneisuudessa väkivallan kohtaamisesta tapahtui pieni, mutta tilastollisesti merkitsevä muutos ($U = 48437$, $p = 0,04^*$). Keskiarvomutokset olivat kuitenkin erittäin pieniä. Kauhajokelaiset arviot viranomaistoiminnasta laskivat hieman verrattaessa 6 ja 18 kk aineistojen vastauskeskiarvoja keskenään (keskiarvot olivat 6 kk ja 18 kk aineistoille 1,9 ja 2,1) kun taas huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta hieman väheni ajan kuluessa (6 kk ja 18 kk aineistoille vastauskeskiarvot olivat 3,6 ja 3,8).

10.7. Eri muuttujien korrelaatiot RBDI-pisteytyksen kanssa

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa tarkasteltiin, miten eri muuttujat korreloivat RBDI-pisteytyksen kanssa. Välimatka-asteikollisten muuttujien tapauksessa korrelaatiotarkasteluissa käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiota ja korrelaatiotarkastelut suoritettiin erikseen 6 ja 18 kk aineistoille. Liitteen 3 taulukoissa 1–5 on esitetty välimatka-asteikolliset muuttujat, joiden korrelaatiot RBDI-pisteytyksen kanssa olivat tilastollisesti merkitseviä. Korrelaatiokertoimia katsellessa lukijan kannattaa kiinnittää erityistä huomiota muuttujien suuntaan. Muuttujat ovat suoraan kysymyslomakkeen pisteytysten mukaisesti, joten esimerkiksi kysymys luottamuksesta poliiseihin on pisteytetty siten, että suuri pistemäärä indikoi vähäistä luottamusta. Eri muuttujien suunnat voi tarkastaa liitteestä 1, josta löytyy tässä tutkimuksessa käytetty kysymyslomake. Korrelaatiotarkasteluissa saadut tulokset voidaan tiivistää seuraaviin havaintoihin:

- 1) 6 kk aineiston tapauksessa suurempi määrä muuttujia oli tilastollisesti merkitsevässä korrelatiivisessa yhteydessä RBDI-pisteytyksen kanssa kuin 18 kk aineiston tapauksessa.

6 kk aineiston tapauksessa yhteensä 52 välimatka-asteikollista muuttujaa korreloi tilastollisesti merkitsevästi RBDI-pisteytyksen kanssa kun taas 18 kk aineiston kohdalla RBDI-pisteytyksen kanssa korreloivia muuttujia oli enää 33 kappaletta. Merkittäviä muuttujia ja muuttujaryhmiä, jotka korreloivat 6 kk aineistossa, mutta vähemmän 18 kk aineistossa olivat mm. kotitalouden henkilömäärä, huolestuneisuus mahdollisista pelko- ja riskikokemuksista sekä arviot yhteiskunnallisista riskeistä sekä kouluampumisen syistä.

2) Monet sosiaalisia tekijöitä mittaavat muuttujat korreloivat RBDI-pisteytyksen kanssa.

Molempien aineistojen tapauksessa lukuisat sosiaalisia tekijöitä mittaavat muuttujat korreloivat tilastollisesti merkitsevästi RBDI-pisteytyksen kanssa. Kotitalouden suuri henkilömäärä (vain 6 kuukauden aineisto), yksilön suuri sosiaalinen aktiivisuus (esim. paikallisissa tilaisuuksissa käymistiheys ja perhejäsenten, ystävien ja naapureiden tapaamistiheys), suuri luottamus ihmisiin ja viranomaisiin, suuri yhteisöllisyyden tunne sekä suuri koetun tuen määrä olivat yhteydessä alhaisiin RBDI-pisteisiin ja näin ollen vähäiseen masennusoireiluun.

3) Sosiaalisten tekijöiden yhteydet RBDI-pisteisiin muuttuivat verrattaessa 6 ja 18 kk aineistoja keskenään.

Korrelaatiot RBDI-pisteiden kanssa olivat voimakkaammat 6 kk aineistossa seuraavien muuttujien osalta: luottamus hyviin ystäviin, ylpeys asuinalueen jäsenyydestä, kokemus ihmisten tekemästä yhteistyöstä, vapaus ilmaista kriisiä koskevia tunteita, kokemus, että on ainakin yksi ihminen jolle voi puhua, yksilön kokema avun saaminen tarvittaessa sekä huoli perheenjäsenen väkivaltaisuudesta. Latenteista muuttujista erityisesti sosiaalisen tuen määrä korreloi RBDI-pisteytyksen kanssa voimakkaammin 6 kuin 18 kk aineistossa.

Vastaavasti seuraavien muuttujien korrelaatiot RBDI-pisteytyksen kanssa olivat voimakkaampia 18 kuin 6 kk aineistossa: luottamus työtovereihin, luottamus muihin tuttaviiin, luottamus poliiseihin, luottamus sosiaaliviranomaisiin, luottamus terveysviranomaisiin sekä kokemus arvojen jakamisesta naapureiden kanssa.

Kategoristen muuttujien yhteyttä RBDI-pisteytykseen tarkasteltiin käyttämällä kaksikategoristen muuttujien tapauksessa U-testiä ja useampikategoristen muuttujien ollessa kyseessä Kruskal–Wallis-testiä. Saadut tulokset ovat koottuna liitteen 3 taulukoihin 6 ja 7. Tilastotarkasteluiden

valossa sukupuoli, huolista kertominen, Kauhajoen koulusurmien kokeminen yksittäisenä tapahtumana, vastaajan syntymävuosi, koulutustaso ja kotitalouden kokonaisansiot eivät olleet tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä RBDI-pisteytykseen. Sen sijaan kotitalouden henkilömäärä oli yhteydessä masennusoireiluun siten, että masennusoireilu oli voimakkainta yhden hengen kotitalouksissa molempien aineistojen tapauksessa. Omakotiasuminen oli yhteydessä alhaisiin RBDI-pisteisiin 6 kk aineistossa, mutta ei enää 18 kk aineiston tapauksessa. Omakohtaisista väkivaltakokemuksista erityisesti tutun ihmisen tuottama väkivalta oli yhteydessä voimakkaampaan masennusoireiluun vaikutuksen näkyessä molemmissa aineistoissa. Läheisen ihmisen kuolema Kauhajoen koulusurmissa sen sijaan oli tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä masennusoireilun kanssa ainoastaan 6 kk aineiston tapauksessa.

10.8. Logistiset regressioanalyysit

Tässä tutkimuksessa regressioanalyysit suoritettiin käyttämällä logistista regressioanalyysiä menetelmän monipuolisuuden vuoksi: logistinen regressioanalyysi soveltuu ei-parametrisille muuttujille ja lisäksi analyysissä on mahdollista käyttää laatueroittelu-, järjestys- ja välimatka-asteikollisia riippumattomia muuttujia. Analyysin heikkoutena taas on, että välimatka-asteikollinen riippuva muuttuja on muutettava kaksikategoriseksi muuttujaksi. Logistisen regressioanalyysit suoritettiin 6 kk ja 18 kk aineistoille erikseen.

Riippuvina muuttujina käytettiin dikotomisoituja RBDI-pisteytyksiä. Lukuisat testimielessä tehdyt regressiomallit osoittivat kuitenkin, että logistinen analyysi ei onnistunut kovinkaan hyvin käytettävissä olevalla aineistolla. Regressiomallit toimivat hyvin χ^2 - sekä Hosmer–Lemeshow goodnes-of-fit –testien valossa. RBDI-pisteytykset jakaminen kahteen kategoriaan tuotti kuitenkin poikkeuksetta tuloksena regressiomallin, joka kyllä ennusti hyvin matalan RBDI-pisteytyksen kategorian (vähäinen masennusoireilu), mutta vastaavasti erittäin heikosti voimakkaampaa masennusoireilua kuvaavan korkean RBDI-pisteytyksen kategorian. Taulukossa 13 on esitetty esimerkki epäonnistuneesta regressioanalyysistä.

Taulukko 13. Esimerkki epäonnistuneesta regressioanalyysistä. Riippuvana muuttujana on dikotomisoitu RBDI-pisteytys (RBDI: ei masennusoireilua ja RBDI: masennusoireilua (lievä, keskivaikea, vaikea)). Regressiomalli ennustaa 98,6 % oikein masennusoireettomuuden, mutta ainoastaan 10 % varmuudella vähintään lievää masennusta indikoivan RBDI-pisteytyksen. Nagelkerke $R^2 = 0,15$. 6 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
yhteisöllisyyden tunne	0,003**	1,99	1,36	2,90
huolestuneisuus väkivallasta	0,039*	0,70	0,50	0,98
tuttu on käynyt fyysisesti kimppuun ei kyllä	0,034*	1 2,78	1,08	7,17
vakio	,011*	0,11		

On ainakin kolme mahdollista syytä, minkä vuoksi regressiomallit eivät toimineet:

- 1) Kyselyyn vastanneiden RBDI-pisteytykset olivat pääsääntöisesti erittäin alhaiset. Molempien aineiston tapauksessa yli 80 % vastaajista sai niin alhaisen RBDI-pistemäärän, että heillä ei käytännössä ollut masennusta. RBDI-pisteytyksen muuttaminen kaksikategoriseksi muuttujaksi johti näin ollen siihen, että alhaista RBDI-pistetystä kuvaavassa kategoriassa oli huomattavasti enemmän havaintopisteitä kuin suurempaa RBDI-pisteytystä kuvaavassa kategoriassa. Regressioanalyysin kannalta tämä tarkoittaa käytännössä, että regressiomallissa painottuu poikkeuksetta alhaisen RBDI-pisteyksen ryhmä, sillä tällä ryhmällä on suurempi painoarvo koko mallin toimivuuden kannalta.
- 2) Riippumattomat muuttujat korreloivat keskenään. Tällöin ainoastaan parhaiten selitettävän muuttujan kanssa korreloiva selittävä muuttuja lisätään regressiomalliin.
- 3) Riippumattomat muuttujat selittävät alhaista RBDI-pistetystä paremmin kuin suurta RBDI-pisteytystä. Näin ollen on täysin mahdollista, että esimerkiksi jokin sosiaaliseen pääomaan kiinnittyvä tekijä (vaikkapa luottamus toisiin ihmisiin) on yhteydessä alhaiseen masennusoireiluun (eli alhaiseen RBDI-pisteisiin), mutta vastaavasti kyseisellä muuttujalla ei olekaan yhteyttä runsaaseen masennusoireiluun.

Logististen mallien toimivuuteen johtavaa mahdollista syytä numero yksi ei tämän tutkimuksen puitteissa lähdetty tarkemmin tutkimaan. Sen sijaan ongelman syytä numero kaksi tarkasteltiin

lähemmin tutkimalla tutkimuksessa keskeisten riippumattomien muuttujien välisiä keskinäisiä korrelaatioita. Taulukossa 14 on esitelty muutamien regressioanalyysissä käytettyjen riippuvien muuttujien väliset korrelaatiokertoimet.

Taulukko 14. Joidenkin logistisissa regressioanalyysissä käytettyjen muuttujien väliset Spearmanin korrelaatiokertoimet. LP = luottamus perheenjäseniin, VL = viranomaisluottamus, YT = yhteisöllisyyden tunne, LI = luottamus muihin ihmisiin, ST = sosiaalinen tuki ja VM = väkivaltakokemusten määrä. Muuttujilla ei ole regressioanalyysin estävää keskinäistä kolinearisuutta. VIF-arvot olivat kaikkien muuttujien tapauksessa pienempiä kuin 1,8.

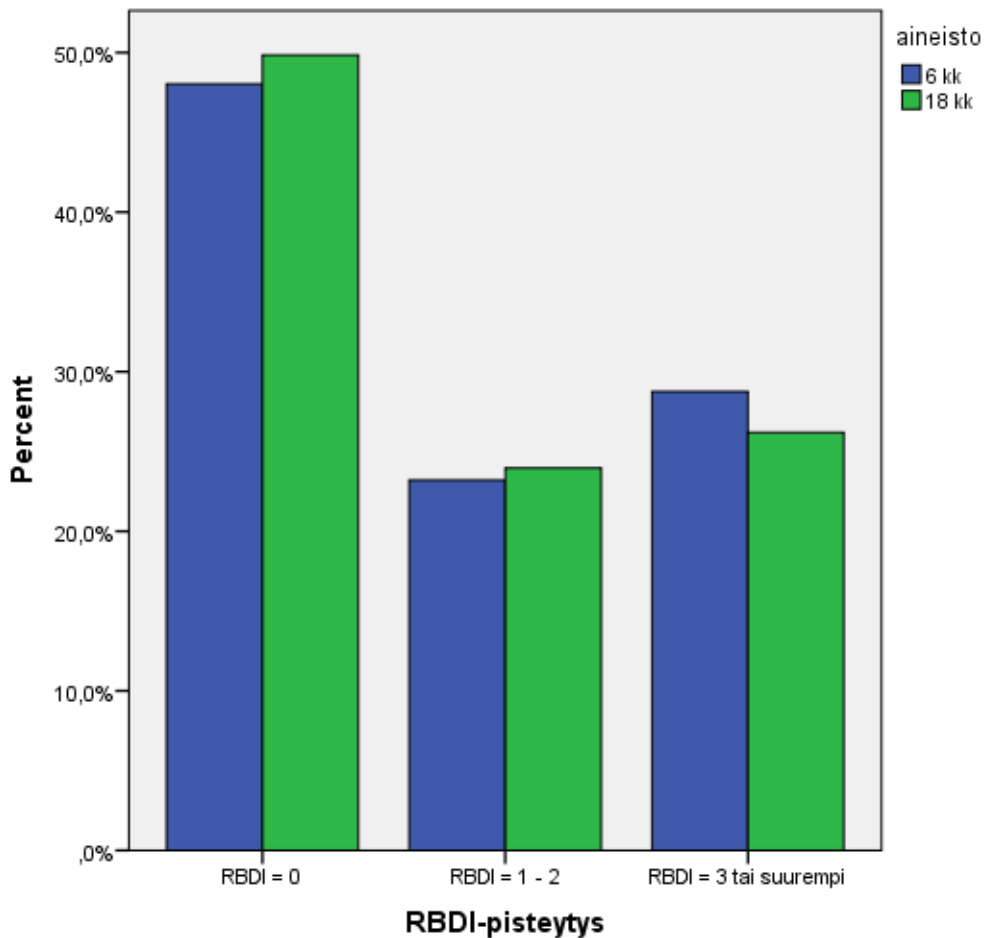
	VL	YT	LI	ST	VM
LP	0,284** (6 kk) 0,346** (18 kk)	0,300** (6 kk) 0,287** (18 kk)	0,433** (6 kk) 0,453** (18 kk)	0,295** (6 kk) 0,232** (18 kk)	0,205** (6 kk) 0,063 (18 kk)
VL		0,478** (6 kk) 0,513** (18 kk)	0,477** (6 kk) 0,458** (18 kk)	0,347** (6 kk) 0,360** (18 kk)	0,205** (6 kk) 0,201** (18 kk)
YT			0,430** (6 kk) 0,430** (18 kk)	0,353** (6 kk) 0,335** (18 kk)	0,169** (6 kk) 0,237** (18 kk)
LI				0,303** (6 kk) 0,283** (18 kk)	0,100 (6kk) 0,182** (18 kk)
ST					0,022 (6 kk) 0,097 (18 kk)

Muuttujat korreloivat selvästi keskenään, vaikkakin kolinearisuustarkastelut osoittivat, että muuttujien VIF-arvot olivat riittävän alhaiset ($VIF < 5$) regressioanalyysien suorittamiseen. Näin ollen riippuvien muuttujien kolinearisuus ei ollut syynä regressiomallien toimimattomuuteen. Korrelaatiotarkastelut nostivat hyvin esille, kuinka eri sosiaaliset tekijät, kuten luottamus, koettu sosiaalinen tuki ja yhteisöllisyyden tunne, ovat kuitenkin keskinäisessä korrelatiivisessa yhteydessä toistensa kanssa.

Seuraavaksi regressioanalyysien mahdollinen ongelma numero kolme otettiin tutkimuskohteeksi siten, että RBDI-pisteytys jaettiin kolmeen eri luokkaan: RBDI = 0 (ei yhtään masennusoireilua), RBDI = 1–2 (vähäinen määrä masennusoireilua) sekä RBDI > 2 (suuri määrä masennusoireilua). Luokkarajat valittiin siten, että kunkin luokan havaintopisteiden määrä olisi mahdollisimman saman suuruinen. Tämä ei kuitenkaan täysin onnistunut RBDI-pisteytysten painottuessa voimakkaasti vähäisiä masennusoireita indikoiviin alhaisiin RBDI-pisteisiin. Regressioanalyysissä riippuva muuttuja muodostui aina kahdesta vierekkäisestä RBDI-pistekategoriasta. Näin ollen logistiset regressioanalyysit suoritettiin kahdesti siten, että ensimmäisessä analyysissä vertailtiin RBDI = 0 - ja RBDI = 1–2 -ryhmiä keskenään. Toisessa analyysissä taas vertailtavina olivat RBDI = 1–2 - ja RBDI > 2 -ryhmät. Tavoitteena oli löytää regressiomallit, jotka selittävät masennusoireettomuutta

sekä vähäistä sekä voimakasta masennusoireilua. Kolmas vaihtoehto eli regressioanalyysi käyttäen vertailtavina RBDI-pisteytysluokkina $RBDI = 0$ ja $RBDI > 2$ johti poikkeuksetta jo tutuksi tulleeseen tulokseen, jossa regressiomalli arvio luotettavasti alhaisen RBDI-pisteytyksen omaavaan luokan ($RBDI = 0$), mutta erittäin epäluotettavasti korkean RBDI-pisteytyksen luokan ($RBDI > 2$).

Eri masennusasteluokkien prosenttiosuusjakaumat ovat esitettyinä kuvassa 3.

Kuva 3. Eri masennusasteluokkien prosenttiosuusjakaumat.

Varsinaiset regressioanalyysit tehtiin käyttämällä kahta erilaista mallia: sosiaalisen pääoman mallia sekä ns. ryhmänormimallia. Sosiaalisen pääoman mallissa käytettiin erityisesti latenteja muuttujia, jotka ovat yhteydessä sosiaalisen pääoman teorioihin. Ryhmänormimallissa taas malliin otettiin mukaan erityisesti muuttujia, joiden frekvenssijakauma oli painottunut jompaankumpaan

muuttujajakauman ääripäähän. Malliin mukaan otetut muuttujat dikotomisoitiin siten, että muuttujan suurempi luokka edusti sosiaalista normia, kun taas pienempi luokka edusti poikkeamaa normista. Sosiaalisen pääoman mallissa käytettiin riippuvana muuttujana edellä kuvailtua kolmiluokkaista RBDI-pisteytystä, jossa RBDI-pisteiden luokkajaot olivat: $RBDI = 0$ (ei yhtään masennusoireilua), $RBDI = 1-2$ (vähäinen määrä masennusoireilua) sekä $RBDI > 2$ (suuri määrä masennusoireilua). Regressioajat suoritettiin vertailemalla vierekkäin olevia luokkia toisiinsa. Ryhmänormimallissa riippuvana muuttujana käytettiin dikotomisoitua RBDI-pisteytystä siten, että kategorioina olivat $RBDI = 0$ (ei lainkaan masennusoireilua) ja $RBDI > 0$ (ainakin hieman masennusoireilua).

Sosiaalisen pääoman mallissa testattavana hypoteesina oli ajatus, jonka mukaan sosiaalinen pääoman määrä on monelta osin yhteydessä yksilön mielenterveyteen ja erityisesti tämän tutkimuksen tapauksessa yksilön masennusoireilun määrään. Mallissa nollahypoteesina taas on, että sosiaalisella pääomalla ei ole yhteyttä yksilön masennusoireilun määrään.

Sosiaalisen pääoman mallissa käytettiin taustamuuttujina asumismuotoa, vastaajan syntymävuotta sekä kotitalouden henkilömäärää. Sosiaaliseen pääomaan kiinnittyvistä muuttujista logistiseen regressioanalyysiin otettiin mukaan ne muuttujat, jotka korreloivat voimakkaimmin RBDI-pisteytyksen kanssa siten, että muuttujavalinnassa suosittiin latentteja muuttujia. Sosiaaliseen pääomaan kiinnittyvät muuttujat ovat listattuna taulukossa 15. Lisäksi taulukossa on esitetty myös muut regressioanalyysiin mukaan otetut välimatka-asteikolliset muuttujat.

Taulukko 15. Sosiaalisen pääoman malliin mukaan otetut välimatka-asteikolliset muuttujat.

Sosiaaliseen pääomaan kiinnittyvät muuttujat
luottamus ihmisiin (latentti muuttuja)
viranomaisluottamus (latentti muuttuja)
yhteisöllisyyden tunne (latentti muuttuja)
sosiaalinen tuki (latentti muuttuja)
läheisten ystävien tapaamistiheys
perheenjäsenien tapaamistiheys
naapureiden tapaamistiheys
paikallisissa tilaisuuksissa käymistiheys
muut muuttujat
koulusurmien syyt (latentti muuttuja)
huolestuneisuus väkivallasta (latentti muuttuja)

Ryhmänormimalli luotiin kilpailevaksi malliksi sosiaalisen pääoman mallille. Ryhmänormimallissa testattavana hypoteesina oli ajatus, jonka mukaan sosiaaliset normit määrittävät pitkälti yksilöiden psyykkisen hyvinvoinnin. Hypoteesissa myös ajatellaan, että psyykkinen hyvinvointi itsessään on normi ja näin ollen masennus tai muu psyykkinen häiriö on eräänlainen sosiaalinen normirikkomus. Mallissa hyödynnettiin riippumattomina muuttujina niitä muuttujia, joiden frekvenssijakauma on painottunut johonkin yksittäiseen lukuun tai kategoriaan. Muuttujat dikotomisoitiin siten, että muuttujan toinen kategoria edusti suurifrekvenssistä normia kun taas frekvenssiltään pienempi kategoria edusti poikkeamaa normista. Yhteensä analyysiin otettiin mukaan 14 riippumatonta muuttujaa. Taulukossa 16 on listattuna analyysiin mukaan otetut muuttujat ja eri muuttujaluokkien frekvenssiosuudet. Asumismuotoa mittaava muuttuja esiintyy myös taustamuuttujien joukossa.

Koska kuhunkin regressioanalyysiin mukaan otettujen riippumattomien muuttujien määrä oli varsin suuri suhteessa aineiston kokoon, niin regressioanalyysit suoritettiin käyttäen eteenpäin askeltavaa menetelmää. Tällöin regressiomalliin otetaan mukaan aluksi parhaiten riippuvan muuttujan kanssa korreloiva riippumaton muuttuja. Tämän jälkeen regressiomalliin lisätään riippumattomia muuttujia siten, että ainoastaan korrelaation jäännöstermin kanssa parhaiten korreloiva riippumaton muuttuja lisätään malliin. Muuttujien malliin lisääminen päättyy kun viimeisimpänä malliin lisätty riippuva muuttuja ei ole enää tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä riippuvan muuttujan kanssa. Regressioanalyysit suoritettiin aina erikseen 6 ja 18 kk aineistoille.

Taulukko 16. Ryhmänormimallin testaamiseen käytetyt muuttujat.

muuttuja	kategoriat	frekvenssiosuudet %	
		6 kk	18 kk
asumismuoto	omakoti	75,8	77,5
	jokin muu	24,2	22,5
uskonnollissa tilaisuuksissa käymistiheys	harvemmin kuin kerran viikossa	85,2	85,4
	useimmin kuin kerran viikossa	14,8	14,6
paikallisissa ravintoloissa käymistiheys	harvemmin kuin kerran viikossa	84,5	90,6
	useimmin kuin kerran viikossa	15,5	9,4
paikallisissa tilaisuuksissa käymistiheys	harvemmin kuin kerran viikossa	73,9	74,3
	useimmin kuin kerran viikossa	26,1	25,7
luottamus perheenjäseniin	suuri luottamus (lomakevastaus 1)	80,1	80,9
	alhaisempi luottamus (lomakevastaus 2–5)	19,9	19,1
luottamus netissä tavattuihin ihmisiin	alhainen luottamus (lomakevastaus 5)	75,3	72,6
	suurempi luottamus (lomakevastaus 1–4)	24,7	27,4
on ainakin yksi ihminen, jolle voin puhua	kuvaa hyvin minua (lomakevastaus 1)	70,9	72,2
	kuvaa heikommin minua (lomakevastaus 2–5)	29,1	27,8
olen kertonut huolistani ystävilleni tai läheisilleni	kyllä	71,9	62,6
	en	28,1	37,4
huoli perheenjäsenen väkivaltaisuudesta	ei lainkaan	82,2	85,0
	ainakin hiukan	17,8	15,0
onko joku käynyt käsiksi tai kosketellut	ei	89,7	90,8
	kyllä	10,3	9,2
onko tuntematon käynyt kimpuusi	ei	89,7	93,5
	kyllä	10,3	6,5
onko joku tuttu käynyt kimpuusi	ei	89,2	90,8
	kyllä	10,8	9,2
oliko Kauhajoki yksittäinen tragedia	ei	71,3	61,6
	kyllä	28,7	38,4
kuoliko läheisesi Kauhajoella	ei	82,0	87,8
	kyllä	18,0	12,2

Taulukossa 17 on esitettyä eri logististen regressioanalyysimallien ominaisuuksia. Erityisen ongelmallisia olivat regressioajat, joissa oli mukana riippuvan muuttujan luokka RBDI = 0, sillä tällöin regressiomalli ennusti luotettavasti ainoastaan tätä luokkaa. Yhteenvedot regressiomalleista ovat esitettyä taulukoissa 18–19. Yksityiskohtaisemmat logististen regressioanalyysien tulokset ovat taulukoituina liitteen 4 taulukoissa 1–6.

Taulukko 17. Regressiomallien ominaisuuksia.

malli	sosiaalisen pääoman malli			
aineisto	6 kk		18 kk	
riippuva muuttuja	RBDI (0 ja 1–2)	RBDI (1–2 ja >2)	RBDI (0 ja 1–2)	RBDI (1–2 ja >2)
N	180	127	193	127
Nagelkerke R ²	0,10	0,11	0,08	0,18
mallin ennuste-luotettavuus	RBDI = 0: 91 % RBDI = 1–2: 21% yhteensä 68 %	RBDI = 1–2: 59 % RBDI > 2: 61% yhteensä 60 %	RBDI = 0: 95 % RBDI = 1–2: 20% yhteensä 71 %	RBDI = 1–2: 59 % RBDI > 2: 61% yhteensä 60 %
malli	ryhmänormimalli			
aineisto	6 kk		18 kk	
riippuva muuttuja	RBDI (0 ja >0)		RBDI (0 ja >0)	
N	236		251	
Nagelkerke R ²	0,14		0,10	
mallin ennuste-luotettavuus	RBDI = 0: 74,6 % RBDI > 0: 53,3 % yhteensä: 63,6 %		RBDI = 0: 86,2 % RBDI > 0: 38,8 % yhteensä: 63,3 %	

Taulukko 18. Yhteenveto logistisista regressioanalyysistä. Sosiaalisen pääoman malli. Eri masennusasteluokkiin yhteydessä olevat muuttujat.

malli	sosiaalisen pääoman malli, 6 kk		
RBDI-pistemäärä	RBDI = 0	RBDI = 1–2	RBDI > 2
RBDI-pistemäärää selittävät muuttujat	suuri sosiaalinen tuki suuri perheenjäsenien tapaamistiheys	suuri määrä ulkoisia selityksiä koulusurmille omakotiasuminen	suuri määrä ulkoisia selityksiä koulusurmille muu kuin omakoti-asuminen
malli	sosiaalisen pääoman malli, 18 kk		
RBDI-pistemäärä	RBDI = 0	RBDI = 1–2	RBDI > 2
RBDI-pistemäärää selittävät muuttujat	suuri viranomais-luottamus suuri naapureiden tapaamistiheys	suuri perheenjäsenien tapaamistiheys perheenjäsen ei ole käynyt kimppuun	alhainen perheenjäsenien tapaamistiheys perheenjäsen on käynyt kimppuun

Taulukko 19. Yhteenvedo logistisista regressioanalyysistä. Ryhmänormimalli. Eri masennusasteluokkiin yhteydessä olevat muuttujat.

malli		ryhmänormimalli, 6 kk	
RBDI-pistemäärä	RBDI = 0	RBDI > 0	
selittävät muuttujat	omakotiasuminen paikallisissa tilaisuuksissa käyminen useammin kuin kerran viikossa ainakin yksi suruja ja murheita kuunteleva ihminen huolen puuttuminen perheenjäsenen väkivaltaisuudesta		
malli		ryhmänormimalli, 18 kk	
RBDI-pistemäärä	RBDI = 0	RBDI > 0	
selittävät muuttuja	suuri luottamus perheenjäseniin tuttu ihminen ei ole käynyt kimppuun		

Kaiken kaikkiaan logistisella regressioanalyysillä saadut tulokset olivat varsin ristiriitaisia. Regressiomallit eivät kyenneet selittämään suuriin RBDI-pisteisiin kytköksissä olevaa voimakasta masennusoireilua. Lisäksi sosiaalisen pääoman mallien ja ryhmänormimallien suurena heikkoutena olivat mallien varsin alhaiset selitysasteet. Mallien selitysasteet olivat tyypillisesti vain noin 10 % luokkaa. Alhaiset selitysasteet olivat osittain seurausta lopullisissa regressiomalleissa olevien riippumattomien muuttujien alhaisesta määrästä.

Logististen regressioanalyysien avulla ei ollut mahdollista luoda malleja, jotka selittäisivät eri tekijöiden yhteyttä masennusoireettomuuteen sekä vähäiseen ja voimakkaaseen masennusoireiluun. Seuraavaksi kappaleessa tarkastelen tarkemmin eri tekijöiden korrelatiivisia yhteyksiä kauhajokelaisten masennusoireiluun eri masennusasteluokissa.

10.9. RBDI-pisteisiin yhteydessä olevat tekijät eri masennusasteluokissa

Edellisessä kappaleessa viittasin mahdollisuuteen, että eri yksilöiden masentuneisuuden aste voisi olla yhteydessä niihin tekijöihin, jotka lopulta vaikuttavat eri muuttujien korrelatiiviseen kytkeytymiseen RBDI-pisteiden kanssa. Niinpä seuraavaksi tarkastelen tarkemmin eri tekijöiden yhteyksiä RBDI-pisteisiin eri masennusasteluokissa. Taulukossa 20 on esitettyä tutkimuksessa keskeisten riippumattomien muuttujien korrelaatiot RBDI-pisteytyksen kanssa koko 6 kk ja 18 kk aineistoille ryhmiteltyinä masennusasteen mukaisiin luokkiin. Taulukosta käy ilmi, että koko aineistosta määritellyt korrelaatiot ovat tyypillisesti lähellä ei-masentuneista vastaajista muodostuneesta osa-aineistosta laskettuja korrelaatioita. Lisäksi korrelaatiokertoimien tilastollisessa merkitsevyydessä on selviä eroja eri masennusasteluokissa. Esimerkiksi huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta on tilastollisesti merkitsevä ei-masentuneiden luokassa ($r = -,213^{**}$). Korrelaatio on ainoastaan tilastollisesti melkein merkitsevä, kun masennusoireet vastasivat vähintään keskivaikeaa masennusta ($r = -,490^{*}$). Tilastollisiin merkitsevyyseroihin ovat syynä eri ryhmien erilaiset koot: ei-masentuneiden ryhmä on populaatioltaan selkeästi suurempi kuin vähintään keskivaikeasti masentuneiden ryhmä. Tässä tutkimuksessa havainnollistui näin yksi tilastollisten tarkastelujen ”luonnonlaki”: Suuressa otoksessa pienetkin korrelaatiot voivat olla tilastollisesti merkitseviä kun taas pienessä populaatiossa myös suuret korrelaatiot voivat olla tilastollisessa mielessä merkitsemättömiä (Nummenmaa 2008, 278–279).

Eri muuttujien yhteys masennusoireiluun on riippuvainen masennusasteesta. Esimerkiksi 6 kk aineiston tapauksessa paikallisissa tilaisuuksissa käymisellä on tilastollisesti merkitsevä yhteys masennusoireiluun vain, kun masennusoireilu on erittäin vähäistä. Sen sijaan paikallisissa tilaisuuksissa käymisellä ei ole yhteyttä masennusoireiluun, kun masennusoireilu vastaa vähintään lievää masennusta. Tämä havainto on mielenkiintoinen, sillä hyvin usein masennusoireilua samoin kuin muitakin mielenterveyden ongelmia tarkastellaan ikään kuin samat tekijät tai tekijöiden puuttuminen olisivat yhteydessä niin hyvään kuin huonoon mielenterveyteen.

Taulukko 20. Eri välimatka-asteikollisten muuttujien ja RBDI-pistemäärien väliset Spearmanin korrelaatiokerroimet eri masennusasteryhmien mukaan jaoteltuina. Punainen merkintä = positiivinen korrelaatio. Sininen merkintä = negatiivinen korrelaatio. Tilastollisesti merkitsevät korrelaatiot ja korrelaatiot, joiden itsearvo on suurempi kuin 0,2, ovat värikorostettuja.

muuttuja	aineisto luokiteltuna masennusasteittain			
	koko aineisto	ei masennusta	lievä masennus	vähintään keskivaikea masennus
perheenjäsenien tapaamistiheys	,236** (6 kk) ,112 (18 kk)	,213** (6 kk) -,036 (18 kk)	,095 (6 kk) ,153 (18 kk)	,065 (6 kk) ,406 (18 kk)
läheisten ystävien tapaamistiheys	,123* (6 kk) ,158** (18 kk)	,121 (6 kk) ,076 (18 kk)	,031 (6 kk) -,305 (18 kk)	,040 (6 kk) -,369 (18 kk)
naapureiden tapaamistiheys	,086 (6 kk) ,194** (18 kk)	,019 (6 kk) ,194* (18 kk)	,089 (6 kk) -,049 (18 kk)	-,164 (6 kk) ,300 (18 kk)
työ- tai opiskelukavereiden tapaamistiheys	,089 (6 kk) ,100 (18 kk)	,150* (6 kk) ,099 (18 kk)	-,122 (6 kk) -,009 (18 kk)	,124 (6 kk) ,349 (18 kk)
paikallisissa tilaisuuksissa käymistiheys	,155** (6 kk) ,145* (18 kk)	,159* (6 kk) ,098 (18 kk)	-,029 (6 kk) -,130 (18 kk)	-,045 (6 kk) -,18 (18 kk)
luottamus muihin ihmisiin	,255** (6 kk) ,239** (18 kk)	,190** (6 kk) ,139* (18 kk)	,148 (6 kk) ,149 (18 kk)	,050 (6 kk) -,004 (18 kk)
viranomaisluottamus	,210** (6 kk) ,260** (18 kk)	,124* (6 kk) ,219** (18 kk)	,294 (6 kk) -,035 (18 kk)	,259 (6 kk) -,430 (18 kk)
yhteisöllisyyden tunne	,246** (6 kk) ,241** (18 kk)	,105 (6 kk) ,155* (18 kk)	,231 (6 kk) -,079 (18 kk)	,062 (6 kk) -,319 (18 kk)
sosiaalinen tuki	,256** (6 kk) ,152** (18 kk)	,179** (6 kk) ,088 (18 kk)	,233 (6 kk) -,140 (18 kk)	-,198 (6 kk) ,029 (18 kk)
arviot koulusurmien syistä	-,242** (6 kk) -,076 (18 kk)	-,221** (6 kk) -,026 (18 kk)	-,081 (6 kk) ,073 (18 kk)	-,438* (6 kk) -,108 (18 kk)
huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta	-,213** (6 kk) -,047 (18 kk)	-,174* (6 kk) -,033 (18 kk)	-,139 (6 kk) -,049 (18 kk)	-,490* (6 kk) -,002 (18 kk)

Taulukossa 20 esitetyt tulokset voidaan tiivistää seuraaviin havaintoihin. Ei-masentuneiden ryhmässä sekä sosiaaliset että kognitiiviset tekijät ovat korrelatiivisessa yhteydessä RBDI-pisteisiin. Suuri sosiaalinen aktiivisuus, luottamus ja koetun sosiaalisen tuen määrä ovat yhteydessä alhaisempiin RBDI-pisteisiin. Sen sijaan arviot koulusurmien ulkoisista syistä sekä huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta ovat yhteydessä masennusoireiden suurempaan esiintyvyyteen.

Tilanne muuttuu, kun RBDI-pisteet vastaavat lievää masennusta. Sosiaalisen aktiivisuuden yhteys RBDI-pisteisiin katoaa. 18 kk aineiston tapauksessa läheisten ystävien suuri tapaamistiheys on jopa yhteydessä voimakkaamman masennusoireilun kanssa. Viranomaisluottamuksen, yhteisöllisyyden tunteen ja sosiaalisen tuen yhteys vähäisempään masennusoireiluun taas korostuu 6 kk aineiston tapauksessa. Arvioilla koulusurmien ulkoisista syistä sekä huolestuneisuudella väkivallan kohtaamisesta ei ole selvää yhteyttä RBDI-pisteisiin.

Korrelatiiviset yhteydet muuttuvat jälleen masennusoireiden vastatessa vähintään keskivaikeaa masennusta. Korkea sosiaalinen aktiivisuus on yhteydessä vähäisempään masennusoireiluun, mutta ainoastaan 18 kk aineiston tapauksessa. Sen sijaan 6 kk aineistossa sosiaalisella aktiivisuudella ei ole yhteyttä RBDI-pisteisiin. Poikkeuksen muodostaa myös läheisten ystävien tapaamistiheys: suuri tapaamistiheys on yhteydessä voimakkaamman masennusoireilun kanssa (18 kk aineisto). Myös korkea viranomaisluottamus on yhteydessä alhaisempiin RBDI-pisteisiin 6 kk aineiston tapauksessa. Korrelaation merkki kuitenkin muuttuu, kun koulusurmista on kulunut 18 kk. Suuri yhteisöllisyyden tunne on yhteydessä voimakkaampaan masennusoireiluun (18 kk aineisto). 6 kk aineiston tapauksessa arviot koulusurmien syistä sekä huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta korreloivat voimakkaasti RBDI-pisteiden kanssa: suuri huolestuneisuuden määrä on yhteydessä voimakkaampaan masennusoireiluun. Huolestuvuustekijöiden yhteys masennusoireiluun kuitenkin häviää kun koulusurmista on kulunut 18 kk. Edellä esiteltyihin tuloksiin on syytä suhtautua varauksellisesti. Masennusoireiden vastatessa lievää ja vähintään keskivaikeaa masennusta luokkien ryhmäkoot olivat niin alhaiset etteivät edes varsin suuret korrelaatiot olleet tilastollisesti merkitseviä.

Myös monien eri muuttujien keskiarvot poikkesivat toisistaan eri masennusasteluokissa. Taulukossa 21 on esitetty tämän tutkimuksen keskeisimpien muuttujien keskiarvot eri masennusasteluokkiin jaoteltuina. Taulukkoon on otettu mukaan ainoastaan muuttujat, joiden muuttujakeskiarvoissa oli tilastollisesti merkitseviä eroja. Taulukosta käy hyvin ilmi, että keskiarvoerot ovat eri masennusasteluokissa tyypillisesti varsin pienet vaikka muuttujajakaumissa olisikin tilastollisesti merkitseviä eroja.

Taulukko 21. Eri muuttujien keskiarvot luokiteltuina eri masennusasteen mukaan.

muuttuja	aineisto luokiteltuna masennusasteittain				tilastollinen merkitsevyys
	koko aineisto N ~ 310–330	ei masennusta n ~ 230–260	lievä masennus n ~ 25–28	vähintään keskivaikea masennus n ~ 12–24	
Kotitalouden bruttoansiot/kk	3410 (6 kk) 3750 (18 kk)	3450 (6 kk) 3950 (18 kk)	3940 (6 kk) 2960 (18 kk)	2490 (6 kk) 2900 (18 kk)	$\chi^2(2) = 6,5$ p < 0,05*
läheisten ystävien tapaamistiheys	2,5 (6 kk) 2,6 (18 kk)	2,5 (6 kk) 2,6 (18 kk)	2,4 (6 kk) 3,0 (18 kk)	2,9 (6 kk) 3,2 (18 kk)	$\chi^2(2) = 9,4$ p < 0,01**
perheenjäsenien tapaamistiheys	1,8 (6 kk) 1,7 (18 kk)	1,7 (6 kk) 1,6 (18 kk)	1,8 (6 kk) 2,3 (18 kk)	2,4 (6 kk) 2,2 (18 kk)	$\chi^2(2) = 8,7$ p < 0,05* $\chi^2(2) = 14,2$ p < 0,001***
työ- tai opiskelukavereiden tapaamistiheys	2,7 (6 kk) 2,8 (18 kk)	2,7 (6 kk) 2,8 (18 kk)	2,6 (6 kk) 2,5 (18 kk)	2,7 (6 kk) 3,8 (18 kk)	$\chi^2(2) = 10,3$ p < 0,01**
viranomaisluottamus	2,2 (6 kk) 2,2 (18 kk)	2,1 (6 kk) 2,1 (18 kk)	2,2 (6 kk) 2,6 (18 kk)	2,8 (6 kk) 2,6 (18 kk)	$\chi^2(2) = 13,6$ p < 0,001*** $\chi^2(2) = 9,0$ p < 0,01**
yhteisöllisyyden tunne	2,5 (6 kk) 2,4 (18 kk)	2,3 (6 kk) 2,4 (18 kk)	3,0 (6 kk) 3,0 (18 kk)	3,1 (6 kk) 3,0 (18 kk)	$\chi^2(2) = 19,4$ p < 0,001*** $\chi^2(2) = 14,6$ p < 0,001***
luottamus muihin ihmisiin	3,1 (6 kk) 3,0 (18 kk)	3,0 (6 kk) 3,0 (18 kk)	3,3 (6 kk) 3,4 (18 kk)	3,5 (6 kk) 3,9 (18 kk)	$\chi^2(2) = 10,5$ p < 0,01** $\chi^2(2) = 18,5$ p < 0,001***
sosiaalinen tuki	2,3 (6 kk) 2,2 (18 kk)	2,2 (6 kk) 2,2 (18 kk)	2,5 (6 kk) 2,5 (18 kk)	2,8 (6 kk) 2,8 (18 kk)	$\chi^2(2) = 13,2$ p < 0,001*** $\chi^2(2) = 7,4$ p < 0,05*
arviot koulusurmien syistä	2,9 (6 kk) 3,0 (18 kk)	2,9 (6 kk) 3,1 (18 kk)	2,8 (6 kk) 2,9 (18 kk)	2,5 (6 kk) 2,9 (18 kk)	$\chi^2(2) = 5,9$ p < 0,05*
huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta	3,6 (6 kk) 3,8 (18 kk)	3,6 (6 kk) 3,8 (18 kk)	3,5 (6 kk) 3,8 (18 kk)	2,9 (6 kk) 3,6 (18 kk)	$\chi^2(2) = 7,4$ p < 0,05*
väkivaltakokemusten määrä	0,4 (6 kk) 0,3 (18 kk)	0,3 (6 kk) 0,2 (18 kk)	0,2 (6 kk) 0,6 (18 kk)	1,1 (6 kk) 0,3 (18 kk)	$\chi^2(2) = 19,1$ p < 0,001*** $\chi^2(2) = 6,8$ p < 0,05*

Tilastotarkastelut nostivat lisäksi esille muutamia kategorisia muuttujia, joiden luokkafrekvenssit poikkesivat eri masennusasteluokissa. Nämä muuttujat ovat esitettyinä taulukoissa 22 ja 23.

Taulukko 22. Kategoriset muuttujat, joiden luokkajakaumilla oli yhteys masennusasteeseen. Taulukossa on esitetty lisäksi eri luokkien prosenttiosuudet. 6 kk aineisto.

Muuttuja	masennusaste			tilastollinen merkitsevyys
	ei masennusta	lievä masennus	vähintään keskivaikea masennus	
asumismuoto omakotitalo (n = 231) jokin muu (n = 74)	88 % 70 %	7 % 14 %	5% 16 %	$\chi^2(2) = 13,6 p < 0,001^{***}$
joku oli käynyt käsiksi tai kosketellut kyllä (n = 256) ei (n = 49)	71 % 86 %	8 % 9 %	20 % 6 %	$\chi^2(2) = 12,7 p < 0,002^{**}$
tuntematon oli käynyt kimppuun kyllä (n = 32) ei (n = 274)	78 % 84 %	3 % 9 %	19 % 7 %	$\chi^2(2) = 6,8 p < 0,05^*$
tuttu oli käynyt kimppuun kyllä (n = 33) ei (n = 270)	64 % 86 %	3 % 9 %	33 % 4 %	$\chi^2(2) = 35,5 p < 0,001^{***}$

Taulukko 23. Kategoriset muuttujat, joiden luokkajakaumilla oli yhteys masennusasteeseen. Taulukossa on esitetty lisäksi eri luokkien prosenttiosuudet. 18 kk aineisto.

Muuttuja	masennusaste			tilastollinen merkitsevyys
	ei masennusta	lievä masennus	vähintään keskivaikea masennus	
kotitalouden henkilömäärä 1 (n = 44) 2 (n = 138) >2 (n = 125)	66 % 91 % 89 %	25 % 7 % 6 %	9 % 6 % 5 %	$\chi^2(2) = 20,7 p < 0,001^{***}$
joku on käynyt käsiksi tai kosketellut kyllä (n = 30) ei (n = 281)	73 % 89 %	23 % 8 %	3 % 4 %	$\chi^2(2) = 8,3 p < 0,05^*$
tuttu oli käynyt kimppuun kyllä (n = 29) ei (n = 282)	69 % 89 %	24 % 7 %	7 % 4 %	$\chi^2(2) = 10,1 p < 0,01^{**}$

Tässä kappaleessa esitetyistä tuloksista on mahdollista muodostaa karkea ”muotokuva” tyypillisestä ei-masentuneesta ja masentuneesta kauhajokelaisesta 6 ja 18 kk Kauhajoen koulusurmien jälkeen.

10.10. Tyypillinen ei-masentunut ja masennusoireinen kauhajokelainen

Olen koonnut taulukoiden 21–23 pohjalta taulukon 24, jossa esittelen keskeisimmät erot ei-masentuneiden ja selvistä masennusoireista kärsivien kauhajokelaisten välillä. Lukuisat sosiaaliset (esim. luottamus ja läheisten ihmisten tapaamistiheys), kognitiiviset (esim. huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta) ja kontekstuaaliset tekijät (esim. asumismuoto ja omakohtaiset väkivaltakokemukset) erottelevat kauhajokelaisia. Taulukkoa 24 silmäillessä on syytä muistuttaa, että taulukossa esitetyt masentuneiden ja ei-masentuneiden ihmisten luokat eivät ole mitenkään selvärajaisia eikä taulukossa esitetyt tekijät kohtalonomaisesti määrittele kauhajokelaisten masentuneisuutta. Esimerkiksi viranomaisiin tai muihin ihmisiin luottavia kauhajokelaisia löytyy niin ei-masentuneiden kuin masennusoireisten kauhajokelaistenryhmästä.

Asumismuodon yhteys masennusoireiluun vaikutti aluksi hieman omituiselta tulokselta. Tarkempi tilastoanalyysi kuitenkin osoitti, että asumismuoto oli voimakkaassa yhteydessä omakohtaisiin väkivaltakokemuksiin: väkivaltakokemukset olivat selvästi harvinaisempia omakotiasujien kuin muulla tavoin asuvien keskuudessa. Tilastollisesti merkitseviä eroja löytyi käsiksi käymisen ja koskettelun sekä tuntemattoman ja tutun ihmisen kimppuun käymisen muodossa. Lisäksi asumismuoto oli yhteydessä varsin moneen masennusasteeseen yhteydessä olevaan muuttujaan, kuten kotitalouden henkilömäärään, perheenjäsenien sekä työ- tai opiskelutovereiden tapaamistiheyteen, ihmisiin ja viranomaisiin luottamiseen, yhteisöllisyyden tunteeseen, huolestuneisuuteen väkivallasta sekä kotitalouden bruttoansioihin. Suurin osa omakotitaloissa asuvista kauhajokelaisista oli asunut paikkakunnalla pitkään; tyypillisesti yli 10 vuotta. Sen sijaan muulla tavoin asuvista kauhajokelaisista ainoastaan noin 30 % oli asunut Kauhajoella yli kymmenen vuoden ajan. Näin ollen asumismuoto näyttäytyi kontekstuaalisena tekijänä, jolla oli selvä yhteys masennusoireiluun yhteydessä oleviin tekijöihin. Liitteen 5 taulukkoihin 1 ja 2 on koottuina muuttujat, joihin asumismuoto on tilastollisessa yhteydessä ja jotka ovat yhteydessä kauhajokelaisten masennusasteeseen.

Kaiken kaikkiaan keskiarvo- ja korrelaatiotarkastelut nostivat lukuisia niin sosiaalisia, kognitiivisia kuin kontekstuaalisia tekijöitä, jotka ovat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa. Seuraavaksi onkin syytä pohtia, mitä tässä tutkimuksessa saadut tulokset oikeastaan tarkoittavat.

Taulukko 24. Tyypillinen ei-masennusoireinen ja masennusoireinen kauhajokelainen.

aineisto	masennusaste		tilastollinen merkitsevyys
	ei masennusoireita	masennusoireita	
6 kk	tapaa perheenjäseniä usein	tapaa perheenjäseniä harvemmin (vähintään keskivaikea masennus)	*
	luottaa paljon viranomaisiin	luottaa viranomaisiin vähemmän (vähintään keskivaikea masennus)	***
	kokee voimakasta yhteisöllisyyden tunnetta	ei koe niin voimakasta yhteisöllisyyden tunnetta	***
	luottaa jossakin määrin muihin ihmisiin	luottaa vähemmän muihin ihmisiin	**
	kokee saavansa sosiaalista tukea tarvittaessa	ei koe saavansa sosiaalista tukea tarvittaessa	***
	löytää vähän ulkoisia syitä Kauhajoen koulusurmille	löytää enemmän ulkoisia syitä Kauhajoen koulusurmille (vähintään keskivaikea masennus)	*
	ei ole huolestunut mahdollisesta väkivallan kohtaamisesta	on huolestunut väkivallan mahdollisesta kohtaamisesta (vähintään keskivaikea masennus)	*
	ei omakohtaisia väkivaltakokemuksia	omakohtaisia väkivaltakokemuksia (vähintään keskivaikea masennus)	***
	asuminen omakotitalossa	ei asumista omakotitalossa	***
18 kk	kotitalouden tulot ovat suuret (keskiarvo 3750 eur/kk)	kotitalouden tulot ovat pienet (keskiarvo 2900 eur/kk) (vähintään keskivaikea masennus)	*
	asuminen vähintään toisen ihmisen kanssa	asuminen yksin	***
	tapaa perheenjäseniä usein	tapaa perheenjäseniä harvemmin	***
	tapaa läheisiä ystäviä aika usein	tapaa läheisiä ihmisiä harvemmin	**
	tapaa välillä työ- tai opiskelukavereita	tapaa työ- tai opiskelukavereita harvoin (vähintään keskivaikea masennus)	**
	luottaa paljon viranomaisiin	ei luota viranomaisiin	**
	kokee voimakasta yhteisöllisyyden tunnetta	ei koe voimakasta yhteisöllisyyden tunnetta	***
	luottaa ainakin jossakin määrin muihin ihmisiin	luottaa vähemmän muihin ihmisiin	***
	kokee saavansa sosiaalista tukea tarvittaessa	ei koe saavansa sosiaalista tukea tarvittaessa	*
	ei omakohtaisia väkivaltakokemuksia	omakohtaisia väkivaltakokemuksia	*

11. Pohdintaa

Aikaisemmissa kappeleissa olen lähinnä esitellyt tutkimustulokset ilman suurempia sosiaalipsykologisia tarkasteluita. Tämän kappaleen pääasialliseksi sisällöksi nousee näin ollen havainnoida ja tulkita tämän tutkimuksen tuloksia tarkemmin: mitä tulokset kertovat niistä tekijöistä, jotka ovat yhteydessä kauhajokelaisten psyykkiseen hyvinvointikokemukseen koulusurmien jälkeen ja kuinka tulokset ovat ymmärrettävissä sosiaalipsykologisten teorioiden ja tutkimustulosten valossa.

Olen jakanut pohdintakappaleen kappaleessa ”7. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys” esiteltyjen tutkimuksen tavoitteiden mukaisiin teemoihin. Aluksi pohdin tutkimusta ja tutkimustuloksia varsin yleisellä tasolla. Tämän jälkeen suuntaan huomioni tulosten tulkintaan hyödyntäen sosiaalisen pääoman teorioita. Pohdin samalla sosiaalisen pääoman teorioiden soveltamiseen liittyvää ongelmatiikkaa. Nostan myös pohdinnassa esille vaihtoehdoisen tavan ymmärtää tutkimustuloksia sosiaalipsykologisesti.

Kappaleen lopussa keskityn niihin analyyttisiin ongelmiin, joihin törmäsin tämän tutkimuksen aikana. Pohdin tässä tutkimuksessa esiin tulleita ongelmia aluksi positivistisesta näkökulmasta käsin. Tällöin tarkastelen saatuja tutkimustuloksia keskittyen lähinnä sosiaalisten ilmiöiden mittaamisen ongelmatiikkaan ja mahdollisiin mittausteknisiin ongelmiin. Tämän jälkeen suuntaan huomioni vaihtoehtoon, jonka mukaan mittaamisessa ei tapahtunut virheitä vaan osin yllättävätkin tutkimustulokset kertovat sosiaalisten ilmiöiden monimuotoisuudesta.

11.1. Tutkimusstrategiasta

Tässä tutkimuksessa perimmäisenä tavoitteena oli selvittää, kuinka erilaiset sosiaaliset tekijät ovat yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun Kauhajoen koulusurmien jälkeisenä aikana. Päätin tulkita tuloksia erityisesti sosiaalisen pääoman teorioiden näkökulmasta käsin. Kappaleessa 2.6. Mieliä ja masennus esitettyjen teorioiden valossa mieliä, masennus ja masennusoireilu näyttävät monitahoisina ilmiöinä. Tämä tutkimus nostikin esille lukuisia kognitiivisia, sosiaalisia ja kontekstuaalisia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä yksilön mielialakokemukseen. Tutkimuksen

rajaaminen pelkästään sosiaalisen pääoman teorioiden mukaisten ilmiöiden tarkasteluun tuntui hyvän tutkimusaineiston haaskamiselta: Tässä tutkimuksessa hyödynnetyssä lomakekyselyssä kauhajokelaisilta kysyttiin varsin laaja-alaisesti mm. heidän sosiaalisista vuorovaikutussuhteista, luottamuksesta, yhteisöllisyyden tunteesta sekä koetusta sosiaalisesta avusta. Lisäksi tutkittavilta kysyttiin monia kognitiivisen psykologian ja sosiaalipsykologian välimaastoon kuuluvia kysymyksiä esimerkiksi tutkimukseen osallistuneiden kauhajokelaisten pelko- ja riskikokemuksista sekä suhtautumisesta erilaisiin yhteiskunnallisiin epävarmuustekijöihin. Tämän gradun tekijä päättikin erinomaisen aineiston houkuttelemana tarkastella kauhajokelaisten mielialakokemuksia hyödyntäen koko käytettävissä olevaa aineistoa.

Mielenkiintoisina masennusoireiluun yhteydessä olevina kontekstuaalisina tekijöinä aineistosta nousi Kauhajoen koulusurmista kulunut aika, kauhajokelaisten omakohtaiset väkivaltakokemukset sekä mm. tutkimukseen osallistuneiden kauhajokelaisten asumismuoto. Tämän lisäksi tutkimus antoi viitteitä, että masennusaste toimi myös itse tietynlaisena kontekstina masennukselle: eri sosiaalisten, kognitiivisten ja kontekstuaalisten tekijöiden yhteydet masennusoireiluun olivat riippuvaisia masennusoireilun voimakkuudesta.

Tutkimuksen edetessä kävi ilmeiseksi, että jaottelu sosiaalisiin, kognitiivisiin ja kontekstuaalisiin tekijöihin oli enemmän tai vähemmän keinotekoinen. Esimerkiksi kappaleen 10.8 Logistiset regressioanalyysit taulukosta 14 käy ilmi, miten kontekstuaalinen tekijä (koettujen väkivaltakokemusten määrä) on tilastollisessa yhteydessä monien sosiaalisten tekijöiden (esim. luottamus ja yhteisöllisyyden tunne) kanssa. Lisäksi tutkimuksen keskeisin kontekstuaalinen tekijä, ajallinen etäisyys Kauhajoen koulusurmista, oli selvästi yhteydessä siihen, miten mm. kauhajokelaisten omakohtaisesti koettujen väkivaltakokemusten määrä ja luottamus perheenjäseniin kytkeytyivät toisiinsa. Myös kauhajokelaisten kokemus läheisen ihmisen kuolemasta koulusurmien yhteydessä muuttui ajan kuluessa: 6 kk koulusurmien jälkeen useampi kauhajokelainen koki läheisensä kuolleen koulusurmista kuin 18 kk koulusurmien jälkeen. Näin ollen tutkimustuloksista käy varsin hyvin ilmi miten sosiaaliset, kognitiiviset ja kontekstuaaliset tekijät kietoutuvat enemmän tai vähemmän toisiinsa. Tässä mielessä tutkimusstrategiaksi muotoutunut varsin laaja-alainen tilastoanalyysi näyttäytyi varsin onnistuneeksi valinnaksi. Ilman laaja-alaista tilastoanalyysiä tässä tutkimuksessa oli nähty ainoastaan sosiaaliseen pääomaan kytköksissä olevien tekijöiden yhteydet kauhajokelaisten masennusoireiluun.

Teoria- ja empiriatasolla lukuisat sosiaalipsykologit ovat päätyneet samoihin johtopäätöksiin yksilöpsykologisen kognition sekä sosiaalisten ja kontekstuaalisten tekijöiden yhteenkietoutumisesta. Esimerkiksi Lev Vygotski osoitti omissa tutkimuksissaan, miten kukin yksilö oppii asioita sosiaalisesti toisilta ihmisiltä sekä omaksuu opitut ajattelun työvälineet osaksi omia kognitiivisia ajattelurakenteita (Hänninen 2009, 79–103). Näin ollen yksilöiden välinen sosiaalinen vuorovaikutus ja yksilön kognitio kiinnittyvät toisiinsa kiinteästi. Samankaltaisiin tuloksiin päätyi myös Georg Herbert Mead, jonka mukaan kognition piiriin kuuluva yksilön kyky reflektoida omaa toimintaa on myös sosiaalista toimintaa. Meadin mukaan itsereflektiossa yksilö tarkkailee itseään ikään kuin ulkopuolisen silmin ja näin kunkin yksilön minuudessa on kaksi puolta: minuuden aktiivinen puoli eli subjektiminä sekä tarkkailun kohteena oleva objektiminä (Mead 1962, 173–200). Kurt Lewinin kenttäteoriassa on myös piirteitä kognition, sosiaalisuuden ja kontekstuaalisuuden yhteisvaikutuksesta. Lewinin kenttäteoriassa yksilön toimijuus ja valinnat (kognitiivinen toiminta) ovat riippuvaisia niistä elämänkentän sosiaalisista ja muista voimista, jotka kullakin ajanhetkellä ovat vaikuttamassa yksilöön (Ahokas 2009, 113–117). Lewinin kenttäteoriassa kunkin yksilön elämänkenttä näyttäytyy yksilön kokemusmaailmana pitäen sisällään kontekstuaalisia, kognitiivisia ja sosiaalisia tekijöitä. Rom Harré taas on formuloinut ns. psykologisen avaruuden nelikenttämallin, jonka akseleina ovat yksilöllinen–kollektiivinen- sekä yksityinen–julkisen. Mallissa yksilön psykologinen avaruus pitää sisällään ensisijaisesti sosiaalisesti jaettuja prosesseja julkis–kollektiivisessä kentässä, mutta myös täysin yksilön sisäisiä ilmiöitä yksityis–yksilöllisessä kentässä (Harré 1983, 258). Harré hahmottaa Vygotskin tapaan yksilön oppimisen ensisijaisesti sosiaalisesti ilmiöksi, mutta tämän lisäksi oppiminen pitää sisällään opitun tiedon yksilöllisen muuntumisen. Tämän jälkeen yksilö voi julkaista yksilöllisesti muunnetun tietonsa ja yhteisö voi omaksua uuden tiedon osaksi koko yhteisön kollektiivista tietämystä. Näin myös Harrén mallissa sosiaalinen ja kognitiivinen oppiminen ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Keskeistä Harrén mallissa on myös yksilöllis–yksityinen kenttä: tämä kenttä pitää sisällään yksilön omat, henkilökohtaiset, sosiaalisesti jakamattomat kokemukset ja ajattelutavat. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhtenä suurena kysymyksenä on, kuinka yksilöllis–yhteisöllinen kenttä on mahdollista tavoittaa tutkimuksen keinoin. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytetty kyselytutkimus on tuomittu operoimaan ainoastaan sosiaalisesti jaetussa julkis–kollektiivisessä kentässä.

Huomionarvoista on myös, että tässä yhteydessä sosiaalisten ilmiöiden piiriin kuuluu myös yhteiskunnan ja kulttuurin taso, pitäen sisällään mm. jaetut arvot, normit, asenteet, kielen sekä

sosiaaliset representaatiot ja konstruktioit. Tämä taso on läsnä kaikkialla ja kaiken aikaa. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytettyjen lomakekysymysten ymmärtäminen vaatii toisaalta suomen kielen hallintaa, mutta sen lisäksi myös ymmärtämystä vallitsevan kulttuurin sosiaalisista konstruktioista. Näin ollen niinkin itsestään selvältä kuulostava kysymys kuin ”Kuinka usein tapaat läheisiä ystäviäsi” ei ole niin yksiselitteinen kuin miltä se aluksi kuulostaa. Kysymykseen vastaaminen nimittäin vaatii sosiaalisesti jaettua näkemystä mm. siitä, kuka tulkitaan läheiseksi ystäväksi ja minkä tyyppinen kohtaaminen tulkitaan tapaamiseksi.

11.2. Yleishavaintoja aineistosta

Kuten tutkielmani alkupäässä jo mainitsin, tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto on ainutlaatuinen: koskaan aikaisemmin ei Suomessa ole kerätty lomakeaineistoa, jonka avulla oli ollut mahdollista tarkastella koulusurmien tai vastaavien massamurhien vaikutuksia surmapaikkakunnan asukkaisiin. Syynä tähän on massa- ja koulusurmatapausten harvinaisuus. Laajamittaisia koulusurmatapauksia on Suomessa ollut ainoastaan kaksi: Jokelan koulusurmat vuonna 2007 sekä Kauhajoen koulusurmat vuonna 2008. Jokelan ja Kauhajoen koulusurma-aineistojen vertailu on jo aikaisemmin suoritettu (Lindström & Nurmi & Oksanen & Räsänen 2010; Vuori & Oksanen & Räsänen 2012; Oksanen & Räsänen & Nurmi & Lindström 2010) ja näissä tutkimuksissa saadut tulokset ovat jo soveltuvien osin esitelty tässä tutkielmassa. Näin ollen en vertaile Jokelan ja Kauhajoen koulusurma-aineistoja keskenään. Sen sijaan tarkastelen tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia varsin yleisellä tasolla.

Aivan ensimmäiseksi tässä tutkimuksessa kiinnitti huomiota lomakevastausten suuri kato, joka oli molempien aineistojen tapauksessa noin 50 % luokkaa. Tämän lomakeaineiston kato ei ole nykymittapuun mukaan mitenkään poikkeuksellisen suuri, sillä postilomakekyselyiden tyypillinen kato on 30–60 % eikä nykyisin ole harvinaista, että postitettujen lomakkeiden vastausosuus jää alle 50 prosenttiin (Alastalo 2005, 144; Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2011). Vielä 50-luvun kvantitatiivisen tutkimuksen metodikirjallisuudessa kriittiseksi maksimikadoksi arvioitiin 40 % katoa ja jo 10 % kadon katsottiin aiheuttavan ongelmia tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa (Alastalo 2005, 141). Mitä kato sitten oikeastaan kertoo? Suuri kato on ainakin merkki siitä, että tutkittavat eivät koe lomaketutkimuksiin vastaamisen kovinkaan velvoittavaksi normiksi vaan he

voivat oman tahtonsa mukaisesti joko vastata tai olla vastaamatta kyselyihin. Näin ollen suuri vastauskadon voi tulkita olevan jonkinlainen merkki tutkittavien vapaasta toimijuudesta. Nykyisin varsin suuriin vastauslomakekatoihin on arveltu olevan myös syynä mm. ihmisten haluttomuus olla tutkimuksen kohteina sekä tutkijan ja tutkittavan välisen etäisyyden kasvu (Alastalo 2005, 245).

Toinen keskeinen yleishavainto on, että tässä tutkimuksessa vain hyvin harvat muuttujakeskiarvot muuttuivat merkittävästi tarkasteluajavälillä (6 ja 18 kk Kauhajoen koulusurmien jälkeen). Koska aineisto oli luonteeltaan poikkileikkausaineisto, niin lomakevastausmuutoksia oli mahdollista tarkastella ainoastaan yhteisötasolla. Yhteisötasolla Kauhajoella vallitsi näin ollen konservatismi periaate (Smith & Mackie 2007, 18): yhteisön arvot, asenteet, normit ja sosiaalinen toiminta sekä arkielämän ymmärtämisen tavat pysyivät pääosin muuttumattomina ja muutokset tapahtuivat hitaasti ja realisoituivat varsin lievinä muutoksina. Oli myös hämmäntävä huomata, kuinka yhdenmukaisesti kauhajokelaiset vastasivat moniin lomakekysymyksiin. Tästä johtuen kuvailin monia lomakemuuttujia eräänlaisina sosiaalisina ”normeina”. Tämän tutkimuksen valossa kauhajokelaisia ”normeja” olivat mm. omakotitaloasuminen, jo yli 10 vuoden kestänyt asuminen Kauhajoella, perheenjäsenien päivittäinen näkeminen sekä suuri luottamus omiin perheenjäseniin ja ystäviin. Lisäksi kauhajokelaiset eivät osallistuneet aktiivisesti uskonnollisiin tilaisuuksiin ja kauhajokelaiset suhtautuivat epäluuloisesti Internetissä kohdattuja ihmisiä kohtaan. Useimmilla kauhajokelaisilla oli myös läheinen ihminen, jolle saattoi puhua tarvittaessa ajatuksista ja tunteista. Kauhajokelaiset kokivat lisäksi Kauhajoen varsin turvallisena paikkana, sillä suurin osa tutkimukseen osallistuneista ei ollut lainkaan huolestunut väkivallan kohteeksi joutumisesta perheenjäsenen toimesta tai väkivallan kohteeksi joutumisesta työtehtävissä. Turvallisuuden tunnetta tuki myös havainto, jonka mukaan yli 80 % vastaajista ei ollut kokenut väkivaltaa viimeisen 5 vuoden aikana.

Kauhajokelaisten lomakevastaukset olivat monien lomakekysymysryhmien osalta siinä määrin yhdenmukaiset, että yksiselitteisten faktorien löytäminen aineistoista oli mahdollista. Samat faktorit oli yleensä mahdollista löytää sekä 6 että 18 kk aineistojen tapauksessa. Faktorianalyseissä löydetty faktorit noudattivat tutkimuslomakkeen kysymyskokonaisuuksia. Näin ollen kauhajokelaiset mitä ilmeisimmin vastasivat, kuten lomakkeen laatija oli ennakkoon olettanut ja toivonut tutkimukseen osallistuvien vastaavan. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä faktoreita ja faktoreista muodostettuja latenteja muuttujia olivat mm. yhteisöllisyys, luottamus sekä sosiaalinen tuki. Merkittäviä poikkeuksia olivat sosiaalista aktiivisuutta sekä yhteiskunnallisia epävarmuustekijöitä mittaavat kysymyssarjat, sillä näiden kysymyssarjojen kohdalla ei löytynyt

yksikäsitteisiä faktoreita. Faktoriansalyysit nostivat näin ollen esille muuttujaryhmiä, joille oli mahdollista löytää kunkin muuttujaryhmän sisäinen kattoilmiö. Faktoriansalyysit perustuvat korrelatiivisiin tarkasteluihin eli toisin sanoen ne muuttujat, jotka korreloivat voimakkaasti keskenään niputettiin keskenään samaksi käsitteelliseksi faktoriksi. Tällöin muuttujien välisen suuren korrelaation tulkittiin tarkoittavan, että korreloivilla muuttujilla oli hyvin samankaltainen merkityssisältö.

Oma mielenkiintoinen tutkimuksellinen yksityiskohta oli kauhajokelaisten yksinhuoltajien poikkeuksellisen suuri määrä. Tämän tutkimuksen tekijä tulkitsi tämän tutkimustuloksen johtuvan todennäköisesti väärinymmärryksestä: kauhajokelaiset olivat ymmärtäneet yksinhuoltajuuden eritavoin kuin tutkija oli tarkoittanut. Tämä tutkimustulos oli tärkeä muistutus siitä, että tutkijan kyselylomakkeessa virittämä ilmiöt ei välttämättä vastaa tutkittavien käsitystä samoista ilmiöistä. Tutkija ottaa näin ollen aina vähintäänkin pienen riskin olettaessaan, että tutkittavat ymmärtävät lomakekysymykset samalla tavalla kuin tutkija. Yksinhuoltajuuden tapauksessa ”outo” tulos nousi esille poikkeuksellisen suuren esiintyvyytensä ansiosta. Kvantitatiivisen tutkimuksen eräänä merkittävänä heikkoutena on kvantitatiivisten menetelmien heikko herkkyys havaita harvinaisia ja poikkeuksellisia havaintoja.

Tämän tutkimuksen yksi hämmäntävimmistä tuloksista oli, miten kauhajokelaiset hahmottivat läheisen ihmisen kuoleman Kauhajoen koulusurmien yhteydessä. 6 kk koulusurmien jälkeen 18 % tutkimukseen osallistuneista vastasi, että läheinen ihminen tai tuttava oli kuollut kouluampumisen yhteydessä kun 18 kk kouluampumisen jälkeen enää 12 % vastaajista oli tätä mieltä. Tämä havainto on selitettävissä varsin monella sosiaalipsykologisella ilmiöllä. Esimerkiksi on mahdollista, että lomakekyselykierrosten välisenä aikana suuri joukko kauhajokelaisia oli syystä tai toisesta muuttanut tulkintaansa siitä, ketkä ylipäätään ovat läheisiä ihmisiä. On näin ollen täysin mahdollista, että heti koulusurmatapausten jälkeen ainakin osa kauhajokelaisista koki poikkeuksellisen voimakasta keskinäisen solidaarisuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta siten, että jopa aikaisemmin puolittuiksi tulkitut ihmiset koettiin läheisiksi. Kaiken kaikkiaan tämä tulos korosti omalta osaltaan, kuinka yhteisölliset tulkinnat varsin yksikäsitteiseltä vaikuttavista ilmiöistä voivat muuttua kontekstin ja ajan muuttuessa. Mitä ilmeisimmin tässäkin tapauksessa sosiaalisesti jaetut konstruktiot, representaatiot, yksilöpsykologinen kognitio ja ympäristön havaitsemis- ja ymmärtämistavat sekä kontekstuaalisuus sekoittuvat keskenään muodostaen yhdessä kunkin yksilön tavan luoda, ylläpitää ja muuttaa merkityksiä. Valtaosa kunkin yksilön merkitysrakenteista ovat toki sosiaalisesti jaettuina: tämä tekee ylipäätään kvantitatiivisen tutkimuksen mielekkääksi.

Kyselyyn osallistuneet kauhajokelaiset oli mahdollista luokitella kappaleessa ”11.9 Tyypillinen ei-masentunut ja masentunut kauhajokelainen” ja taulukossa 24 esitettyihin ryhmiin (ei-masentuneet ja masentuneet). Tässä luokittelussa nousi hyvin esille, että sosiaalisilla tekijöillä, kuten sosiaalisella aktiivisuudella, luottamuksella, yhteisöllisyyden tunteella sekä sosiaalisen tuen kokemisella, on yhteys yksilön vähäiseen masennusoireiluun kun taas kognitiivisilla tekijöillä, kuten huolestuneisuudella väkivallan kohtaamisesta, on yhteys voimakkaampaan masennusoireiluun. Kontekstuaalisista tekijöistä keskeisiksi nousivat omakohtaisten väkivaltakokemusten määrä, asumismuoto, yksin asuminen, ajallinen etäisyys koulusurmista sekä masennusoireilun aste. Kauhajokelaisten tyypittely perustui ei-masennusoireisten ja masennusoireisten kauhajokelaisten tilastollisesti merkitseviin eroihin. Tilastollisesta merkitsevyydestä huolimatta ei-masennusoireisten ja masennusoireisten kauhajokelaisten eroavaisuudet olivat kuitenkin varsin pienet.

Yksikään edellä esitetyistä masennusoireiluun yhteydessä olevista muuttujista ei pystynyt yksin selittämään masennusoireilun määrää. Kaiken kaikkiaan eri muuttujien ja masennusoireilun voimakkuuden väliset korrelaatiot olivat varsin alhaiset. Tutkimuksessa suurin korrelaatio (-0,490) havaittiin kauhajokelaisten väkivallasta huolestuneisuuden ja masennusoireipisteiden välillä (Taulukko 20). Tämä korrelaatio on varsin suuri, mutta vastaa tästä huolimatta ainoastaan noin 25 prosentin selitystasetta. Lisäksi korrelaation käyttökelpoisuutta rajoittaa korrelaation rajoittuminen ainoastaan kauhajokelaisiin, joiden masennusoireilu vastasi vähintään keskivaikeaa masennusta.

1.3. Eri tekijöiden yhteys kauhajokelaisten masennusoireiluun

Tämän tutkimuksen keskeisin ”normi” oli kauhajokelaisten masennusoireilun vähäisyys: masennusoireita ei ollut lainkaan noin 50 % vastaajista ja ei-masentuneiksi voitiin tämän tutkimuksen pohjalta luokitella yli 80 % tutkimukseen osallistuneista. Kauhajokelaisten masennusoireilu oli kuitenkin jossain määrin yleisempää kuin suomalaisilla keskimäärin. Masennusoireilu ei kuitenkaan muuttunut 6 ja 18 kk koulusurmien jälkeen. Tämän tutkimuksen valossa on mahdotonta sanoa, johtuiko kauhajokelaisten masennusoireilu koulusurmatapauksesta vai onko masennusoireiluun syynä jotkin muut tekijät. Kauhajoen koulusurmat koskettivat suoraan vain harvoja kauhajokelaisia, sillä yli 80 % vastaajista ilmoitti, ettei heidän tuttaviaan tai läheisiään ei kuollut kouluampumistapausten yhteydessä. Lisäksi koulusurmaaja ei ollut kotoisin Kauhajoelta.

Nämä tekijät voivat omalta osaltaan olla selittämässä kauhajokelaisten varsin lieväksi jäänyttä masennusoireilua. On myös mahdollista, että kauhajokelaiset olivat toipuneet koulusurmien aiheuttamasta psykososiaalisesta kuormituksesta jo ennen tämän tutkimuksen ensimmäistä lomakekyselykierrosta. Kuten kappaleessa ”3. Kauhajoen koulusurmat 2008” -kappaleessa jo todettiin, kauhajokelaiset saivat intensiivistä psykososiaalista tukea jo heti koulusurmien jälkeen. Psykososiaalinen tuki on voinut omalta osaltaan merkittävästi helpottaa kauhajokelaisten mielialakokemusta. Toisaalta, on myös mahdollista, että Kauhajoen koulusurmat laukaisivat erilaisia suojaavia ja haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä, mutta nämä tekijät neutraloivat toisensa siten, yhteisön masennusoireilussa ei tapahtunut selvästi havaittavia muutoksia. Tätä ajatusta tuki havainto, jonka mukaan kauhajokelaisten kokemus erilaisten väkivaltaan kiinnittyvien uhkatekijöiden olemassaolosta oli yhteydessä lisääntyneeseen masennusoireiluun, mutta ainoastaan 6 kk koulusurmien jälkeen. Näin ollen tulosten valossa on mahdollista, että kauhajokelaisten uhkakuvaskenaariot toimivat haavoittuvuustekijöinä vielä 6 kk, mutta eivät enää 18 kk, koulusurmien jälkeen.

Kauhajokelaisten masennusoireilussa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia 6 ja 18 kk koulusurmien jälkeen, mutta tästä huolimatta on selvää, että koulusurmat vaikuttivat kauhajokelaisiin. Tässä tutkimuksessa koulusurmien vaikutus näkyi siten, että useiden muuttujien korrelatiiviset kytkeytyvät masennusoireiluun muuttuivat tarkasteluajavälillä. Näin ollen alhaiseen masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät voidaan karkeasti jakaa ajasta riippumattomiin ja riippuviin tekijöihin.

Toinen tapa jaotella masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät on jakaa tekijät erilaisiin ryhmiin. Sosiaalisiin tekijöihin sisällytän tekijät, joissa mukana ovat ihmisten väliset suorat vuorovaikutukset (esim. kotitaloudessa asuvien ihmisten määrä sekä sosiaalinen aktiivisuus) ja ryhmäjäsenyyteen liittyvät subjektiiviset tuntemukset (esim. yhteisöllisyyden tunne ja koetun sosiaalisen tuen määrä ja luottamus ihmisiin sekä viranomaisiin). Kognitiivisiin tekijöihin luokittelen kuuluvaksi mm. yksilön subjektiivisen huolestuneisuuden erilaisia väkivaltaan tai yhteiskunnallisiin riskitekijöihin kiinnittyvistä tekijöistä. Elämäkokemuksellisiin ja kontekstuaalisiin tekijöihin olen liittänyt tekijät, jotka kiinnittyvät yksilön omakohtaisiin kokemuksiin, kuten esimerkiksi yksilön omakohtaisten väkivaltakokemusten määrään sekä yksilön kokemukseen läheisen ihmisen kuolemasta Kauhajoen kouluampumistapausten seurauksena. Kontekstuaalisena tekijänä toimii myös ajallinen etäisyys Kauhajoen koulusurmista. Tässä yhteydessä on syytä jälleen korostaa, että kognitiiviset, sosiaaliset, elämäkokemukselliset ja kontekstuaaliset tekijät limittyvät toisiinsa siten, että esimerkiksi

kognitiiviset tekijät on mahdollista tulkita kuuluvan myös sosiaalisiin tekijöihin. Näin ollen jaottelutapani on enemmän tai vähemmän keinotekoinen.

Tilastollisesti luotettavia tuloksia oli mahdollista saada ainoastaan vähän tai ei lainkaan masennusoireita omaavalta kauhajokelaisten enemmistöltä. Näin ollen muotoilin taulukon muotoon ”vähäiseen masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät”. Jaotteluni mukaiset tulokset ovat esitettyinä taulukossa 25.

Taulukko 25. Vähäiseen masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät.

	sosiaaliset tekijät	kognitiiviset tekijät	kontekstuaaliset ja elämäkokemukselliset tekijät
ajasta riippumattomat tekijät	suuri sosiaalinen aktiivisuus suuri luottamus ihmisiin ja viranomaisiin suuri yhteisöllisyyden tunne suuri koetun sosiaalisen tuen määrä	viranomaistyöskentelyn arvioiminen hyväksi ainoastaan vähän yhteiskunnallisiksi riskeiksi koettuja tekijöitä	omakohtaiset väkivaltakokemukset puuttuivat
aikariippuvat tekijät	kotitalouden suuri henkilömäärä omakotitaloasuminen	vähäinen huolestuneisuus väkivallasta ainoastaan vähän koettuja yhteiskunnallisia syitä kouluampumiselle	läheinen ihminen ei kuollut Kauhajoen koulusurmien yhteydessä

Aikariippuvat tekijät esiintyivät ainoastaan 6 kk aineiston tapauksessa. Tutkimuksen esille tuomat havainnot sopivat hyvin stressi-haavoittuvuus-mallien yleisiin suuntaviivoihin. Stressi-haavoittuvuus-mallin mukaisesti yksilön masennusoireiluun vaikuttaa suuri joukko suojaavia tekijöitä ja haavoittuvuustekijöitä. Monet masennusoireiluun yhteydessä olevat tekijät olivat riippumattomia tarkasteluajankohdasta. Tutkimuksessa löytyi myös mahdollisia suojaavia tekijöitä ja haavoittuvuustekijöitä, jotka esiintyivät ainoastaan 6 kk aineiston tapauksessa. Stressi-haavoittuvuus-mallin ajatuksia käyttäen olisikin helppo ajatella, että Kauhajoen koulusurmien aiheuttama psykososiaalinen kuormitus oli aktivoituneena ainakin jossain määrin 6 kk koulusurmien jälkeen, mutta ei enää 18 kk koulusurmista. Tämä kuormitus laukaisi tiettyjä suojaavia (esim. kotitalouden suuren henkilömäärän yhteys vähäiseen masennusoireiluun) ja haavoittuvuutta lisääviä mekanismeja (esim. väkivallasta huolestuneisuuden yhteys kasvavaan

masennusoireiluun). Eri tekijät kompensoivat toisiaan siten, että masennusoireilussa ei havaittu eroja 6 ja 18 kk aineistojen välillä. Valitettavasti stressi–haavoittuvuus-mallien mukaista tulosten tulkintaa ei ole mahdollista tehdä. Stressi–haavoittuvuus-malleissa oletetaan, että stressitekijä (tässä tutkimuksessa koulusurmat) aktivoivat kausaalisesti haavoittuvuus- ja suojaavat tekijät (esim. yksilön kokemat väkivaltakokemukset, yksilön viranomaisluottamus) vaikuttaen puolestaan kausaalisesti yksilön psyykkiseen terveyteen (tässä tutkimuksessa yksilön masennusoireilun määrään). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ollut mahdollista tarkastella erilaisten ilmiöiden kausaalisuuntia, joten stressi–haavoittuvuus-mallien ennakko-oletusten paikkaansa pitävyyttä ei ollut mitenkään mahdollista tarkastella. Olisi kuitenkin varsin helppo tulkita tulokset niin, että monet sosiaaliset, kognitiiviset ja kontekstuaaliset tekijät vaikuttavat yksilön masennusoireiluun. Toisaalta, kausaalisuunta voi myös olla täysin päinvastainen. On mm. hyvin tiedossa, että masennus itsessään voi vaikuttaa yksilön tapaan havainnoida itseään, ympäristöään ja muita ihmisiä sekä omaa menneisyyttään ja tulevaisuuttaan (Karp 1996; Beck & Rush & Shaw & Emery 1979).

11.4. Masennusoireilu ja sosiaalinen pääoma

Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista tarkastella sosiaalisten verkostojen, verkostohierarkioiden ja sosiaalisissa verkostoissa olevien pullonkaulojen yhteyksiä kauhajokelaisten masennusoireiluun. Lisäksi kauhajokelaisten sosiaalista pääomaa ei ollut mahdollista vertailla muiden suomalaisten kuntien sosiaaliseen pääomaan. Näin ollen tässä tutkimuksessa oli mahdollista tarkastella sosiaalista pääomaa lähinnä James Colemanin sosiaalisen pääomaan teoriaan nojautuen.

Tutkimuksen valossa näytti aluksi varsin ilmeiseltä, että sosiaalinen pääoma olisi osaltaan yhteydessä kauhajokelaisten vähäiseen masennusoireiluun. Suuri sosiaalinen pääoman määrä toisin sanoen näytti toimivan suojaavana tekijänä masennusoireilua vastaan. Sosiaalisen pääoman lähteinä tai tuotoksina voidaan pitää erilaisia sosiaalisen aktiivisuuden muotoja, jotka myös indikoivat vastaavien sosiaalisten verkostojen olemassaoloa. Lisäksi sosiaalisen pääomaan sisältyy luottamus toisiin ihmisiin ja viranomaisiin, yhteisöllisyyden tunne sekä koetun sosiaalisen tuen määrä (Kääriäinen & Lehtonen 2006). Lisäksi esim. OECD on määrittänyt sosiaalisen pääoman neljäksi pääulottuvuudeksi 1) sosiaalisen osallistumisen organisoiduissa ryhmissä, 2) sosiaaliset verkostot ja sosiaalisen tuen, 3) vastavuoroisuuden ja luottamuksen sekä 4) osallistumisen kansalaistoimintaan

(esim. osallistuminen kansalaisjärjestö- tai puoluetoimintaan) (OECD 2003). Liitteessä 3 esitettyjen taulukoiden mukaan korkea sosiaalinen aktiivisuus, luottamus toisiin ihmisiin ja viranomaisiin, yhteisöllisyyden tunne sekä koetun sosiaalisen tuen määrä ovat kaikki yhteydessä alhaisten RBDI-pisteiden kanssa. Saadut tulokset ovat yhteneväisiä Tilastokeskuksen saamiin tuloksiin, joiden mukaan sosiaalisen tuen suuri määrä, suuri sosiaalinen aktiivisuus ja suuri luottamus toisiin ihmisiin ovat kaikki yhteydessä hyvään itsearvioituun terveydentilaan (Tilastokeskus 2006, 56–61).

Tarkempi tulosten ja sosiaalisen pääoman teorioiden analyysi kuitenkin nosti esille yksityiskohtia, joiden seurauksena sosiaalinen pääoma ei välttämättä ole lainkaan tai on ainoastaan hyvin heikosti yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa. Lisäksi sosiaalisen pääoman yhteys kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa voi olla kontekstisidonnaista. Ensinnäkin, sosiaaliseen pääomaan yhteydessä olevien muuttujien korrelaatiot masennusoireipisteiden kanssa olivat varsin alhaiset, vaikkakin muuttujien väliset korrelaatiot olivat tilastollisesti merkitseviä. Suurin korrelaatio havaittiin työtovereihin luottamisen ja RBDI-pisteiden välillä (6 kk aineisto, $r = 0,293$), mutta tämän korrelaation selitysaste oli ainoastaan noin 8,5 %. Näin ollen sosiaalinen pääoma selitti parhaimmillaankin ainoastaan pienen osan kauhajokelaisten masennusoireilusta.

Toiseksi, sosiaalista pääomaa mittaavien muuttujien ja masennusoireipisteiden väliset korrelaatiot olivat riippuvaisia myös masennusasteesta. Esimerkiksi sosiaalisen aktiivisuuden yhteys RBDI-pisteisiin katosi, kun kauhajokelaisten RBDI-pisteet vastasivat lievää masennusta. Vastaavasti suuri luottamus ihmisiin ja viranomaisiin oli yhteydessä voimakkaampaan masennusoireiluun kun RBDI-pisteet vastasivat vähintään keskivaikeaa masennusta. Monien muuttujien tapauksessa korrelaatioiden voimakasta muuttumista havaittiin myös 6 ja 18 kk aineistojen välillä eri masennusasteluokissa. Nämä tulokset viittaavat, että sosiaalisen pääoma ei ole mitenkään yksikäsitteisesti yhteydessä masennusoireiluun vaan sosiaalinen pääoman kytkeytyminen masennusoireipisteisiin oli riippuvainen yksilön masennusasteesta sekä ajallisesta etäisyydestä koulusurmatapahtumasta.

Sosiaalisen pääoman soveltamisen suurin ongelma liittyi kuitenkin sosiaalisen pääoman teorioihin. Teorioiden ennako-oletuksena oli usein, että yksilö tai yhteisö toimii rationaalisen valinnan teorian mukaisesti. Tällöin yksilön perimmäinen motiivi on ylläpitää tai kartuttaa omaa sosiaalista pääomaa. Tämä ennako-oletus pitää näin ollen sisällään vahvan oletuksen yksilön toimintamotiivista. Tutkimuksessa mukana olevien yksilöiden toimintamotiivia ei kuitenkaan ollut millään tavoin mahdollista todentaa. Näin ollen, tiukimman tulkinnan mukaan sosiaalisen pääoman

teorioita ei itseasiassa ole mahdollista edes hyödyntää tässä tutkimuksessa. Kaiken kaikkiaan sosiaalisen pääoman teorioita on hyödynnetty tutkimuskirjallisuudessa varsin leväperäisesti (De Silva 2006, 39–67): Erittäin harvoin sosiaalisen pääoman ennako-oletuksiin on tutkimuksissa kiinnitetty mitään huomiota. Lisäksi, kuten jo kappaleessa ”5. Sosiaalinen pääoma” mainitsin, sosiaalisen pääoman teorioiden eräänä keskeisenä ongelmana on niiden teoreettinen muodottomuus ja falsifivoinnin vaikeus. Lähes kaikki sosiaalisen elämän ilmiöt on mahdollista muotoilla siten, että ne ovat sovitettavissa sosiaalisen pääoman teorioihin. On kuitenkin mahdollista tarkastella sosiaalisen pääoman teorioita vertaamalla niitä muihin sosiaalipsykologian tarjoamiin teorioihin ja kokeellisen tutkimuksen tuloksiin. Tätä tutkielmaa tehdessä olikin hämmäntävää huomata, että tämän kaltaista vertailua ei ainakaan tämän tutkielman tekijän silmiin osunut tutkimusta tehdessä. Seuraavassa kappaleessa pohdinkin tarkemmin, miltä sosiaalisen pääoman teorioiden keskeinen oletus yksilöstä omaa etuaan ajavana rationaalisenä toimijana näyttää sosiaalipsykologisen tutkimuksen valossa.

11.5. Ihminen: instrumentaali vaiko ekspressiivinen toimija?

Monien sosiaalisen pääoman keskeisten teorioiden lähtöoletuksena on, että ihminen on omaa etuaan yksipuolisesti ajava rationaalinen toimija. Sosiaalipsykologisen tutkimuksen valossa tätä ennako-oletusta voidaan pitää vähintäänkin kyseenalaisena. Useimmissa sosiaalisen pääoman teorioissa ei ole millään tavoin huomioitu sosiaalipsykologian tarjoamaa tutkimustietoa ihmisten ryhmäkäyttäytymisestä. Ainoastaan Pierre Bourdieun teoriassa nousee selkeästi esille, että sosiaalinen pääoma voisi olla ihmisten ryhmätoimintaa: keskeisenä elementtinä on resurssien keräämisen lisäksi erottautuminen muista ryhmistä. Bourdieu kuvaili sosiaalista pääomaa lähinnä yhteiskunnallisen eliitin resurssiksi, mutta sosiaalipsykologisten tutkimusten valossa resurssien kerääminen ja erityisesti erottautuminen ja identiteetin muodostaminen ryhmään kuulumalla on itseasiassa kaikkien erilaisiin ryhmiin kuuluvien ihmisten perusominaisuus. Henri Tajfel muotoili havaintojensa pohjalta sosiaalisen identiteetin teorian (Tajfel 1981). Teoriassa on keskeisenä ajatuksena, että ihmiset määrittävät oman identiteettinsä pitkälti erilaisten ryhmäjäsennyksien varaan. Oman mielenkiintoisen näkemyksensä tuovat esille Rom Harré ja Paul Secord, joiden mukaan ihmisen toiminnalla on praktinen ja ekspressiivinen ulottuvuus. Praktisella ulottuvuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä toimintaa, joka suuntautuu kohti ihmisen materiaalisia ja biologisia

tarpeita. Ekspressiivinen ulottuvuus taas pitää sisällään ihmisen pyrkimyksen kohti itsekunnioitusta sekä itsensä esittämistä arvonannon arvoisena muille ihmisille. Näin ollen ekspressiivinen toiminta on aina sosiaalista toimintaa. Harrén näkemyksen mukaan toiminnan ekspressiivinen ulottuvuus on yleensä tärkeämpi kuin praktinen aspekti (Harré 1979). Lukuisat sosiaalipsykologiset tutkimukset tukevat Tajfelin ja Harrén teorioita (esim. Smith & Mackie 2007, 187–227; Hewstone & Stroebe 2001, 500–515). Erityisen mielenkiintoisia ovat tässä mielessä ns. minimalistisiin ryhmiin liittyvät empiiriset kokeet: Koehenkilöt ovat kokeiden aikana arvottuina erilaisiin ryhmiin siten, että koehenkilöt eivät tiedä oman tai vieraiden ryhmien jäseniä. Koehenkilöiden on tämän jälkeen jaettava erilaisia resursseja muille kokeeseen osallistuville henkilöille, tietäen ainoastaan ryhmän, johon kukin anonymi yksilö kuuluu. Kokeessa havaittiin, että koehenkilöt suosivat resurssien jaossa oman ryhmänsä jäseniä (Smith & Mackie 2007, 2004). Koehenkilöt eivät voineet mitenkään olettaa, että heidän oman ryhmänsä muut jäsenet olisivat palkinneet heitä oman ryhmän suosimisesta, sillä kaikki kokeeseen osallistujat olivat anonymieja. Koe näin ollen osoitti, että ihmisen toimintaa ohjaa (ainakin edellä esitetyissä koeolosuhteissa) jotkin muut(kin) tekijät kuin rationaalisen oman edun tavoittelu.

Miten sosiaalisen identiteetin teoria sekä Harrén ajatus ekspressiivisestä toiminnasta sopivat tässä tutkimuksessa saatuihin tuloksiin? Tutkimuksessa monin eri tavoin mitattu sosiaalinen aktiivisuus kertoo ainakin karkeasti keiden kanssa kauhajokelaiset olivat tekemisissä jokapäiväisessä elämässään. Näin ollen sosiaalinen aktiivisuus on ainakin jollakin tavoin yhteydessä kauhajokelaisten sosiaalisiin verkostoihin ja ryhmäjäsennyksiin. Tässä tutkimuksessa käytetty muuttuja ”yhteisöllisyyden tunne” kiinnittyi selkeämmin kauhajokelaisten paikallisyhteisöjäsenyyteen (esim. ylpeys asunalueen jäsenyydestä sekä tunne paikallisyhteisöön kuulumisesta). Luottamus viranomaisiin ja toisiin ihmisiin taas kertovat missä määrin kauhajokelaiset luottavat erilaisiin omien ryhmien ulkopuolella toimiviin ihmisiin. Lähes kaikki yksilön sosiaaliseen elämään kuuluvat ilmiöt voidaan toisaalta tulkita kuuluvan ekspressiivisen toiminnan piiriin ajatuksella, että kukin yksilö pyrkii erilaisilla ryhmäjäsennyksillä ja sosiaalisella toiminnalla ylläpitämään positiivista minäkuva. Näin ajatellen olisikin jälleen helppo sanoa, että tämän tutkimuksen tulokset tukevat sosiaalisen identiteetin ja ekspressiivisen toimijuuden teorioita. Tätä tutkimustulosten tulkintaa ei tämän tutkimuksen puitteissa voi kuitenkaan tehdä, sillä esteeksi muodostuu tässä tutkimuksessa käytetyn tutkimusmetodin metodologinen responsiivittomuus. Tässä tutkimuksessa metodologinen responsiivittomuus näyttäytyy siten, ettei aineiston pohjalta ole mahdollista tarkastella tarkemmin minkälaisia merkitysisältöjä kauhajokelaiset antoivat omalle

toiminnalleen. Näin ollen ei ole mahdollista todentaa, että kauhajokelaiset toimivat ekspressiivisen toiminnan teorian mukaisesti pyrkien toiminnallaan edistämään itsekunnioitusta sekä itsensä esittämistä arvonnannon arvoisena.

Ennen kuin pureudun tarkemmin metodologisen responsiivittomuuden tarkemmin niin pohdin sitä ennen tässäkin tutkimuksessa varsin selkeästi esille nousseita ongelmia ihmisen mittaamisessa tilastotieteellisin keinoin.

11.6. Ihminen on kaiken mitta, mutta mittaaminen on vaikeaa

Tilastoanalyytikon toiveena on, että aineistokato on mahdollisimman pieni, aineiston koko on riittävän suuri, tutkimukseen osallistuneet ovat ymmärtäneet lomakekysymykset tutkijan tarkoittamalla tavalla, tutkimuksessa hyödynnetyt muuttujat noudattavat normaalijakaumia ja tilastoanalyysissä saadut tulokset ovat yksikäsitteisiä ja loogisia. Tässä gradussa ei toteutunut aukottomasti mikään edellä esitetyistä ”toiveista”. Voidaankin leikkisästi sanoa, että tutkimukseen osallistuneet kauhajokelaiset eivät taipuneet kovin hyvin tilastoanalyttiseen maailmaan, vaan ”elivät omaa elämäänsä”.

Esimerkiksi tässä gradussa keskeisin muuttuja eli masennusoireilua mittaava RBDI-pisteytysmuuttuja ei noudattanut normaalijakaumaa vaan pisteytykset olivat painottuneet vain vähäistä masennusoireilua kuvaaviin alhaisiin RBDI-pisteisiin. Näin ollen tutkimukseen osallistui suuri joukko omasta mielestään varsin hyvässä psyykkisessä kunnossa olevia ihmisiä ja vain vähän niitä, joilla oli selviä merkkejä masennuksesta. Toisaalta, tilastomatemaattiset tarkastelut soveltuvat hyvin ainoastaan suurten havaintopistemassojen tutkimiseen. Näin ollen tässäkin tutkimuksessa äänensä saivat parhaiten esille he, jotka edustivat aineiston suurta, varsin vähäisistä masennusoireista kärsivää, enemmistöä. Pieni vähemmistö, esim. runsaista masennusoireista kärsineet, sen sijaan näyttäytyivät tutkimuksessa lähinnä tilastomatemaattisena ”kohinana”. Tämän ”kohinan” vaikutus kokonaisaineistoista saatuihin tuloksiin oli näin ollen vähäinen. Tässä tutkimuksessa näille ”äänettömille” haluttiin kuitenkin antaa jonkinlainen mahdollisuus tulla näkyviksi. Näin ollen tutkimuksen loppumetreillä tähän tutkielmaan lisättiin kappale ”10.9. RBDI-pisteisiin yhteydessä olevat tekijät eri masennusasteissa”. Kyseisessä kappaleessa käy hyvin esille, kuinka eri muuttujien korrelaatiot masennusoireipisteiden kanssa poikkeavat toisistaan ei-masentuneiden ja voimakkaasta masennusoireilusta kärsivien ryhmissä. Tämän tutkimuksen yhtenä

tavoitteena oli luoda masennusoireilua ja oireettomuutta kuvaava regressiomalli. Regressiomallin luominen ei kuitenkaan onnistunut sen vuoksi, että muuttujakorrelaatiot masennusoireettomien ja masennusoireellisten kauhajokelaisten ryhmissä poikkesivat toisistaan. Toisin sanoen eri muuttujien kytkeytyminen masennusoireiluun olisivat masennusasteriippuvaisia.

Positivistisessa mielessä tutkimuksen voi tulkita epäonnistuneen myös siinä, että vain hyvin harvan muuttujan kohdalla oli mahdollista havaita selviä ajallisia muutoksia. Tämän lisäksi masennuksen ja eri muuttujien väliset korrelaatiot olivat varsin alhaisia, vaikkakin usein tilastollisesti merkitseviä. Kaiken kaikkiaan kauhajokelaisten masennusoireilu oli liian vähäistä, jotta eri muuttujien yhteyksiä masennusoireiluun olisi ollut mahdollista tarkastella luotettavasti etenkin selkeästi masentuneiden ryhmässä.

Viimeistään tässä kohdin tutkimusta on syytä pysähtyä pohtimaan mikä tilastotarkastelussa oikein meni pieleen. Ehkäpä tutkimukseen oli valikoitunut se joukko kauhajokelaisia, joiden psyykinen hyvinvointi oli hyvä kun taas suuri joukko masentuneita ei jaksanut, viitsinyt tai halunnut osallistua tutkimukseen. Tällöin ongelmaksi muodostui epäonnistunut aineiston kerääminen. Ehkä tutkimuksessa mitattiinkin aivan väärää muuttujia. Jospa erilaiset persoonallisuutta mittavat mittarit, kuten yksilön persoonallisuutta mittaava ”big-5”, olisivat paljastaneet muuttujia, jotka korreloivat huomattavasti paremmin masennuspisteiden kanssa. Tämän tutkimuksen tuloksia on kuitenkin mielekkäämpää tarkastella olettaen, että havaitut tutkimukselliset ongelmat eivät aiheudu puutteellisesta tutkimusmetodista vaan tutkimustulokset kertovatkin itseasiassa hyvin realistisesti, tutkimusmetodin tarjoamissa puitteissa, kauhajokelaisten sosiaalisesta maailmasta. Tällöin tämän tutkimuksen voi tulkita luovan eräänlaista todellisuudenkuvaa tutkija-, tutkimuslomake-, tutkimusmetodi- sekä teorianodellisuuksien leikkauspisteissä.

11.7. Todellisuuksien leikkauspisteissä

Tässä tutkimuksessa perimmäisenä tavoitteena oli päästä käsiksi kauhajokelaisten koulusurmatapausten jälkeiseen sosiaaliseen todellisuuteen sekä löytää erilaisten sosiaalisten ilmiöiden yhteydet kauhajokelaisten masennusoireiluun. Tutkimuksen edetessä kävi kuitenkin selväksi, ettei tämä tutkimus tulisi antamaan kovinkaan selkeää kuvaa kauhajokelaisten masennusoireilun syistä tai seurauksista. Ongelmaksi muodostui toisaalta tutkimuslomakkeen,

tutkimusmetodin, tutkimuksessa hyödynnettyjen teorioiden, tutkijan heikko responsiivisuus tutkimukseen osallistuneiden kauhajokelaisten suuntaan. Mitä siis tarkoitan responsiivisuudella?

Responsiivisuus on Antti Eskolan käyttämä termi, jota hän käyttää kuvaamaan yksilön herkkyyttä tulkita oikein ja ymmärtää toista yksilöä (Eskola 1998, 83–85). Sosiaalitutkimuksessa pyrkimyksenä on tavoittaa tutkimuksiin osallistuvien ”maailma” sekä heidän erilaiset merkitysrakenteet. Tässä tutkimuksessa oli kuitenkin lukuisia erilaisia tasoja, jotka voivat omalta osaltaan sumentaa tai jopa vääristää kauhajokelaisten antamaa todellisuudenkuvaa. Näitä eri tasoja kutsun tässä yhteydessä erilaisten todellisuuksien ja merkitysten tasoiksi, sillä kukin taso virittää omalta osaltaan omat käsite- ja merkitysrakenteensa. Ensimmäisellä tasolla ovat kauhajokelaiset ja heidän tapansa ymmärtää ja jäsentää maailmaansa. Tämän tutkimuksen toisen tason muodostaa tutkija, joka laatiessaan tutkimuslomakkeen virittää omanlaisensa sosiaaliset merkitysrakenteen. Näiden lisäksi tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät ja teoriat muokkaavat omalta osaltaan kuvaa ja tulkintaa kauhajokelaisten maailmasta. Aivan lopuksi tutkija pyrkii ymmärtämään omaan kokemukseensa ja tietoihinsa pohjautuen mitä tutkimustulokset oikeastaan tarkoittavat. Näin tutkittavan ja tutkijan välissä on ikään kuin sosiaalisten todellisuuksien linssijärjestelmä ja optiikan tarkkuus määrittää kuinka hyvin tutkija voi tavoittaa tutkittavan todellisuuden katsoessaan kysymyslomakkeen, tutkimusmenetelmien ja teorioiden virittämän järjestelmän läpi. Pohdintakappaleen muutamassa edellisessä luvussa olen kuvaillut tutkimustuloksia, mutta samalla kiinnittänyt huomiota tässä tutkimuksessa käytettyjen analyyttisten ”linssien” ominaisuuksiin. Kaiken kaikkiaan kauhajokelainen todellisuus näkyy tämän tutkimuksen valossa varsin utuisana, vaikkakin joitakin selkeitä suuntaviivoja olikin havaittavissa. Nämä selkeät yksityiskohtat ilmenevät etenkin korrelaatioina eri muuttujien ja masennusoirepisteiden välillä.

Jo aikaisemmin nostin esille kuinka kauhajokelaisten lomakevastaukset eivät taipuneet kovinkaan hyvin tilastotieteelliseen tutkimusmetodiikkaan. Toisaalta, tutkimuslomake itsessään viritti tietynlaisen todellisuudenkuvan kauhajokelaisten maailmasta. Esimerkiksi lomakkeessa viritettiin tulkinta ydinvoimasta, geeniteknologiasta tai muuttuvista arvoista ja asenteista yksinomaan yhteiskunnallisten epävarmuustekijöiden maailmoihin kuuluviksi. Eikö siis ydinvoima, geeniteknologia tai muuttuvat arvot ja asenteet voi olla varmuutta ja turvallisuutta luovia elementtejä; enemmänkin mahdollisuuksia kuin uhkia? Sosiaalisen pääoman teoriat taas pyrkivät taivuttamaan kauhajokelaisia sosiaalisiksi pyrkyreiksi kun taas ekspressiivisen toiminnan teoriat pyrkivät sovittamaan kauhajokelaisia itsekunnioitusta ja sosiaalista arvonannon hakeviksi. Stressi-

haavoittuvuus-malli taas houkutteli tutkijaa omalta osaltaan näkemään kausaalisuuntia, joita tutkimusmetodin tarjoamissa rajoissa ei ole mahdollista saavuttaa. Tutkija taas pyrki ymmärtämään masennusta ja masennukseen yhteydessä olevia tekijöitä. Kuinka tutkija voi tavoittaa tutkittavat omasta tutkijan todellisuudestaan käsin, kun tutkijatodellisuuteen ei ole kuulunut kauhajokelainen todellisuus, omaisen mahdollinen traaginen kuolema kouluampumisen tuloksena tai edes vahvaa omakohtaista kokemusta masennuksesta?

Kuten jo aikaisemmin viittasin, tulkintani havaittujen korrelaatioiden kausaalisuunnista pohjautuvat enemmänkin teorioiden (etenkin stressi–haavoittuvuus-malli) antamiin vihjeisiin kuin tutkimuksen antamiin empiirisiin tuloksiin. Kirjallisuuden valossa esimerkiksi erilaisilla sosiaalisilla, kognitiivisilla tekijöillä (esim. sosiaalisella tuella) on selkeä masennusoireilua vähentävä vaikutus. Toisaalta, on myös paljon näyttöä, että masennus itsessään voi myös muuttaa kunkin yksilön tapaa suhtautua muihin ihmisiin, erilaisiin sosiaalisiin ilmiöihin sekä itseensä. Mitä siis tässä tutkimuksessa havaitut korrelaatiot kertovat?

11.8. Objektiiivisesta maailmasta kohti sosiaalisesti jaettua merkitysmaailmaa

Kuten jo aikaisemmin olen todennut, tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia (korrelaatioita) on erittäin vaikea analysoida, sillä analyysi vaatii astumista objektiiivisesta maailmasta merkitysten maailmaan. Syvemmälle menevän analyysin suurena riskinä olisi, että tutkija itse alkaisi sovittamaan kauhajokelaisten maailmaa tutkimuslomakkeen, tutkimusmetodin ja taustateorioiden virittämään maailmaan. Mitä tässä tutkimuksessa saadut korrelaatiot sitten kertovat kauhajokelaisten maailmasta koulusurmien jälkeisestä ajanjaksosta?

Korrelaatiot itsessään kertovat sosiaalisesti jaetuista ilmiöistä, sillä korrelaation muodostumisen ehtona on, että suuri joukko tutkimukseen osallistuneista on vastannut siten, että eri ilmiöiden välisiä korrelaatioita on ylipäättään mahdollista havaita. Näin ollen tässä tutkimuksessa esim. kognitiivisiksi eli yksilöpsykologisiksi tulkitut tekijät ovat masennusoireiden kannalta joka tapauksessa myös sosiaalisesti jaettuja, mikäli näiden tekijöiden ja masennusoireilun välillä on tilastollisesti merkitsevä korrelaatio. Korrelaation merkki taas kertoo, miten eri tekijöiden lisääntyminen tai väheneminen on yhteydessä masennusoireilun määrään. Yksittäinen korrelaatio

kertoo näin ollen, kuinka 1) sosiaalisessa mielessä laajamittaisesti yksittäinen tekijä on yhteydessä toiseen tekijään ja 2) kuinka voimakas yhteys tarkasteltavilla tekijöillä on toisiinsa. Korrelaatiotarkasteluiden keinoin ei ole mahdollista erottaa edellä mainittuja tekijöitä toisistaan. On kuitenkin todennäköistä, että erittäin suuret korrelaatiot ovat seurausta molempien korrelaatioon vaikuttavien tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Mutta palatakseni alkuperäiseen kysymykseen: mitä korrelaatiot oikeastaan tarkoittavat?

Tässä gradun analyysivaiheessa tarkastelin tuloksia ikään kuin kukin tarkasteltava korrelaatio kertoisi eri reaali maailman ilmiöiden välisistä yhteyksistä. Tämä tarkastelunäkökulma jalostui tarkemmin pohdintakappaleen alussa. Havaitsin, että eri tekijöiden yhteys masennusoireiluun ei ole mitenkään vakio vaan kontekstilla (esim. koulusurmista kulunut aika ja vastaajan masennusaste), sosiaalisilla ja (sosiaalisesti jaetuilla) kognitiivisilla tekijöillä on erittäin suuri vaikutus havaittuihin korrelaatioihin. Toisaalta, tässä tutkimuksessa hyödynnettiin myös faktorianalyysiä, joka nosti esille voimakkaasti yhteen linkittyneitä muuttujia. Faktorianalyysin avulla luotiin uusia summamuuttujia, joille tutkija antoi luokan ja merkityksen. Faktorianalyysi perustuu korrelatiivisiin tarkasteluihin, jossa saman faktorin alle ryhmitetään toistensa kanssa vahvassa korrelatiivisessa yhteydessä olevat muuttujat. Myöhemmin niputin havaitut korrelaatiot kolmeen eri ryhmään: sosiaalisiin, kognitiivisiin ja kontekstuaalisiin tekijöihin. Näistä kolmesta yhteen kietoutuvasta tekijästä muodostuu osa kauhajokelaisten sosiaalisesti jaettua merkitysavaruutta, jossa sosiaalisesti jaetut merkitykset kiinnittyvät toisiinsa. Näin ollen korrelaatioita voidaan itseasiassa hyödyntää sosiaalisesti jaettujen merkitysrakenteiden havaitsemiseksi. Jo faktorianalyyseissä hyödynnettiin ajatusta, jonka mukaan keskenään voimakkaasti korreloivat muuttujat ovat merkitysyhteydessä toistensa kanssa. Faktorianalyysin tapauksessa merkitysyhteys tulkittiin siten, että keskenään voimakkaasti korreloivat muuttujat kuuluvat saman kattokäsitteen tai -merkityksen alle (esim. käsitteen ”viranomaisluottamus”). Näin ollen faktorianalyysien korrelaatiot kertovat eri muuttujien välisistä kollektiivisesti jaetuista merkitysrakenteista. Laajennan tätä ajatusta koskemaan kaikkia tässä tutkimuksessa havaittuja korrelaatioita. Esimerkiksi tutkimuksessa havaittiin, että lähiomaisten tapaamistiheydellä on yhteys masennusoireilun määrään. Tätä yhteyttä ei ole mielekästä tulkita siten, että tapaamistiheys sinänsä vähentäisi masennusoireilua. Sen sijaan läheisten ihmisten tapaamistiheys muodostaa merkityskokonaisuuden, jonka vuoksi tapaamisyhteys korreloi toisen sosiaalisesti jaetun merkityksen eli tässä tapauksessa masennusoireilun kanssa. Näin ollen korrelaatiot kertovat eri ilmiöihin sidottujen merkitysrakenteiden välisistä yhteyksistä. Korrelatiivisen tutkimuksen puitteissa eri merkitysrakenteiden sisältöön ei ole mahdollista ottaa

kantaa. Tämän gradun tekijä ei voi esimerkiksi väittää, että ihmiset tapaavat toisiaan, koska odottavat hyötyvänsä tapaamisista (sosiaalisen pääoman teoria) tai koska tapaamiset vahvistavat kunkin ihmisen itsekunnioitusta tai mahdollistavat itsensä esittämisen arvonannon arvoisena (ekspressiivisen toiminnan teoria). On lisäksi mahdollista, että ihmisten tapaamien sisältää merkityksiä, joilla on negatiivinen yhteys masennusoireiluun. Esimerkiksi joillekin kauhajokelaisille tiettyjen ihmisten tapaaminen voi merkitä riskiä konflikteille, riidoille tai jopa väkivallalle. Näin ollen tässä tutkimuksessa havaitut korrelaatiot muodostuvat lukuisista eri sosiaalisen elämän enemmän tai vähemmän jaetuista merkitysyhteyksistä, joiden summavaikutus näkyy muuttujaparien korrelaatioina.

Tässä kappaleessa esitetyn tulkinnan mukaan koulusurmat vaikuttivat kauhajokelaisten merkitysmaailmaan ja eri sosiaalisesti jaettujen merkitysten yhteyteen kauhajokelaisten masennusoireiluun. Esimerkiksi kauhajokelaisten huoli kotiin murtautumisesta oli yhteydessä masennusoireiluun 6 kk koulusurmien jälkeen, mutta ei enää kun koulusurmista oli kulunut 18 kk. Kaiken kaikkiaan tämä tutkimus nosti esille, kuinka moninaisia erilaisten sosiaalisten ilmiöiden merkitysyhteydet voivat olla ja kuinka konteksti voi merkittävästi vaikuttaa sosiaalisesti jaettujen merkitysverkostojen rakenteeseen.

Lopuksi on syytä mainita vielä yksi sosiaalisen pääoman teorioihin liittyvä havainto. Tietyissä sosiaalisen pääoman teorioissa myös sosiaalisesti jaetut merkitykset tulkitaan kuuluvaksi osaksi sosiaalista pääomaa (Nahapiet & Ghoshal 1998). Niinpä myös tässä tutkimuksessa saadut tulokset olisi mahdollista tulkita niin, että tutkimuksessa havaitut korrelaatioverkostot itse asiassa indikoivat koko kauhajokelaiseen yhteisöön sitoutunutta sosiaalista pääomaa. Ajatus sosiaalisista konstruktioista ja merkitysverkoistoista sosiaalisen pääoman muotoina ei edusta kuitenkaan sosiaalisen pääoman teorioiden valtavirtaa.

Tässä tutkimuksessa havaitut eri muuttujien väliset korrelaatiot masennusoireilun kanssa olivat kuitenkin varsin alhaiset. Pohdintakappaleen viimeisessä osiossa tarkastelen tarkemmin, mistä alhaiset korrelaatiot voivat kertoa.

11.9. Alhaiset korrelaatiot: toimijuuden ja merkitysrakenteiden kirjon riemuvoitto?

Mitpä jos tässä tutkimuksessa olisikin havaittu, että esimerkiksi viranomaisluottamuksen ja masennusoirepisteiden välinen korrelaatio olisi ollut erittäin korkea, vaikkapa 0,85? Käytännössä tämä olisi tarkoittanut, että viranomaisluottamus ja luottamukseen kiinnittyvä sosiaalinen merkitys olisivat hyvin pitkälle määrittäneet kauhajokelaisten masennusoireilun määrän. Sosiaalinen ilmiö nimeltä viranomaisluottamus olisi toiminut näin ollen kuten deterministinen toiminnallinen loukku: jos kauhajokelaiselta ei olisi löytynyt luottamusta tai syytä luottaa viranomaisiin niin tällöin kyseinen kauhajokelainen olisi ollut todennäköisesti myös masennusoireinen. Tässä kohdin laajennan toimijuuden, toiminnan ja toiminnallisen loukun käsitettä siten, että sisällytän niihin myös ajatuksen sosiaalisesti jaetuista merkitysrakenteista eräänlaisena toimintana. Toimintaa ei näin ollen ole ainoastaan konkreettinen yksilön tai ryhmän fyysinen tekeminen vaan toimijuuteen kuuluu myös sosiaalisten merkitysrakenteiden luominen, ylläpitäminen sekä korvaaminen uusilla merkitysrakenteilla.

Tässä tutkimuksessa havaittiin, että kauhajokelaisten masennusoireilu oli varsin lievää vaikkakin voimakkaampaa kuin suomalaisilla keskimäärin. Lisäksi masennusoireiluun oli korrelaatioiden muodossa yhteydessä suuri joukko muuttujia, joiden korrelaatiokertoimet olivat kuitenkin varsin vaatimattomia. Näin ollen kauhajokelaisten masennusoireiluun oli yhteydessä sosiaalisesti jaettujen merkitysten laaja vaikkakin voimakkuudeltaan varsin heikko verkosto. Ilmiö voidaan kuvata metaforalla, jossa yhteisön mielenterveyttä kannattelee laaja ohuista langoista muodostunut sosiaalisten merkitysten verkostoitunut rakennelma, eräänlainen ”hämähäkinverkko”. Tämä verkko estää yhteisönjäseniä syöksymästä masennukseen. Tämä ”hämähäkinverkko” pitää sisällään myös ”lankoja”, jotka ovat niin ohuita (niin heikosti sosiaalisesti jaettuja), että niitä ei ollut havaita tässä tutkimuksessa käytettyjen kvantitatiivisten tutkimusmetodien avulla. Lisäksi ”hämähäkinverkko” pitää sisällään ”lankoja”, jotka ovat vahvoja, mutta joita ei ole mahdollista havaita tässä tutkimuksessa käytetyn ”suurennuslasin” eli tutkimusmetodin avulla (esimerkiksi neuroottisuus persoonallisuuden piirteenä). Vaikka yksittäinen ”hämähäkinverkon” ”lanka” onkin ohut, niin ”langoista” muodostuva merkityskokonaisuus kannattelee yhteisön jäseniä.

Tämän kappaleen alussa esittelin ajatuksen, jossa yhteisön jäseniä kannattelee ainoastaan yksi tai vain muutama ”hämähäkinverkon lanka” (esim. suuri viranomaisluottamuksen ja

masennusoireipisteiden välinen korrelaatio). Tällöin yhteisön jäsenien tipahtamista masennukseen estää vain muutama vahva ”lanka” tai ”naru”. Kumpi merkitysverkosto siis on mielenterveyden kannalta parempi: laaja, mutta ohuista yhteyksistä muodostuva vaiko vain muutamasta vahvasta yhteydestä muodostuva merkitysrakennelma?

Tässä tutkimuksessa tehdyt havainnot viittaavat laajojen merkitysrakenneverkostojen hyödyllisyyteen katastrofin (tässä tapauksessa koulusurmien) tapahtuessa. Vaikka katastrofi on vaikuttamassa osaan kauhajokelaisten jakamaa merkitysverkostoa (syntyy uusia merkityksiä ja merkityskorrelaatioita esim. väkivaltakokemusten ja masennusoireilun välille) niin muu osa merkitysverkostoa kantaa ja voi jopa vahvistua. Tämä näkyi erityisesti kauhajokelaisten masennusoireilussa: masennusaste ei kasvanut koulusurmien seurauksena. Laaja merkitysverkosto suo myös sosiaalisesti jaettujen merkitysten yksittäiselle käyttäjälle tai yhteisölle liikkumamahdollisuutta eli toimijuutta vaihtaa merkitysjärjestelmästä toiseen siten, että tällä muutoksella on mahdollista ylläpitää käyttäjän omaa mielenterveyttä. Tämä näkyy esim. aikaisemmissa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmatutkimuksissa: Jokelaiset ja Kauhajokelaiset turvautuivat täysin toisistaan poikkeaviin kollektiivisiin selviytymisstrategioihin ja merkitysrakennelmiin. Merkitysverkostojen muotoon vaikuttaa lukuisat sosiaaliset tekijät (esim. paikallisyhteisön perinteen, arvot, asenteet, moraalikäsitteet), mutta myös lukuisat kontekstuaaliset tekijät (esim. katastrofin luonne ja laajuus). Näin ollen jokaisella yhteisöllä on eri tilanteissa hiukan toisistaan poikkeava sosiaalisten merkitysten verkosto käytettävissä. Näin selittyy myös, miksi esimerkiksi jokaisella koulu- tai joukkosurmalla on oma uniikki vaikutuksensa kuhunkin katastrofin kohdanneeseen paikallisyhteisöön.

Sosiaalipsykologinen tutkimus on nostanut lukuisia kollektiivisiin merkitysrakenteisiin yhteydessä olevia ilmiöitä, joita ei tässä tutkimuksessa ollut mahdollista tarkastella. Esimerkinomaisesti nostan esille yhteisöjen ja yhteisöjen jäsenten mahdollisuuden turvautua tarvittaessa erilaisiin sosiaalisesti jaettuihin rooleihin, roolipositioihin, diskursseihin, sosiaalisiin konventioihin, mallikertomuksiin tai sosiaalisiin konstruktioihin ja representaatioihin. Lisäksi yhteisöiksi voidaan ymmärtää vallitsevasta kulttuurista poikkeavia merkityssisältöjä kantavat sosiaaliset ryhmittymät, joiden merkitysrakenteet voivat radikaalistikin poiketa ympäröivän kulttuurin merkitysrakenteista. Esimerkkinä tästä olkoon englantilaisten jalkapallofanien tapa ymmärtää jalkapallo-ottelu sekä otteluun liittyvä symboliikka: nämä merkitysrakenteet ovat jalkapallokulttuuriin vihkiytymättömälle täysin käsittämättömiä (Marsh & Rosser & Harré 1978).

Myös tässä tutkimuksessa nousi esille eräs ryhmä, jonka jäsenillä eri merkitysrakenteet kytkeytyivät masennusoireiluun eri tavalla kuin kauhajokelaisilla keskimäärin. Tämä ryhmä muodostui kauhajokelaisista, joiden masennusoireilu vastasi lievää tai vähintään keskivaikeaa masennusta. Merkitysrakenteet realisoituivat tutkimuksessa hyödynnettyjen muuttujien poikkeuksellisina korrelatiivisina kytkeytymisinä masennusoireilun kanssa. Korrelaatioiden olemassaolo jo itsessään viittaa, että merkitysyhteydet ovat sosiaalisesti jaettuja. Kuitenkin on varsin epäuskottavaa, että masennusoireista kärsineet kauhajokelaiset olisivat yhdessä muodostaneet kauhajokelaisen alakulttuurin. Tässä tapauksessa merkitysyhteyksien sosiaalinen jaettavuus perustuu todennäköisesti jollekin muulle ilmiölle kuin ryhmäjäsennydelle. Erilaiset sosiaalisesti jaetut kontekstit voivat omalta osaltaan edistää sosiaalisesti jaettujen merkitysrakenteiden syntymistä. Esimerkiksi koulusurmatapahtuman sisältämä väkivalta on voinut virittää etenkin jo masentuneiden tai masennukseen taipuvaisten kauhajokelaisissa joukossa assosiaation, jonka myötä myös aikaisemmat omakohtaiset väkivaltakokemukset palautuvat mieleen siten, että korrelatiivinen yhteys muodostuu omakohtaisen väkivaltakokemusten ja masennusoireilun välille. Toisaalta, masennusoireilu voi omalta osaltaan vaikuttaa hyvin samankaltaisesti siihen, miten kauhajokelaiset ovat tulkinneet omaa sosiaalista maailmaansa. Näin ollen sosiaalisesti jaettujen merkitysrakenteiden ehdottomana edellytyksenä ei välttämättä tarvita sosiaalista ryhmäjäsennyttä vaan eri yksilöiden merkitysrakenteiden samankaltaisuus voi myös nousta yksilöiden samankaltaisista elämäkokemuksista sekä vallitsevista elämäntilanteista.

Tässä tutkimuksessa nousi hyvin esille, kuinka monitahoisesti erilaiset sosiaaliset merkitykset kiinnittyvät yksilön kokemaan psyykkiseen hyvinvointiin. Olen tämän gradun yhteydessä tarkastellut lähinnä erilaisten tekijöiden suoria korrelaatioita kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa. Kutsun näitä korrelaatioita primäärikorrelaatioiksi. Aikaisemmin esitin ajatuksen, jonka mukaan sosiaaliset merkitysrakenteet ovat verkostoituneet. Tällöin myös muut merkitysrakenteet kytkeytyvät korrelatiivisesti toisiinsa. Kutsun muita kuin masennusoireiluun suoraan kytkeytyviä korrelaatioita tässä yhteydessä sekundäärikorrelaatioiksi. Taulukossa 14 esittelin muutaman koko aineistopopulaatiolle lasketun sekundäärikorrelaation. Monien taulukossa esitettyjen muuttujien välillä oli tilastollisesti merkitseviä korrelatiivisia yhteyksiä. Aikaisemmin nostin esille ajatuksen, jonka mukaan merkitysverkosto voi muuttua kontekstin muuttuessa. Tällöin primäärikorrelaatioiden lisäksi myös sekundäärikorrelaatiot voivat olla kontekstisidonnaisia. Taulukon 14 mukaan sekundäärikorrelaatioiden radikaali muuttuminen näyttäisi kuitenkin melko harvinaiselta kun kontekstina toimii ajallinen etäisyys koulusurmatapahtumasta. Tarkastelluista muuttujapareista

ainoastaan yhteys perheenjäsenluottamuksen ja omakohtaisten väkivaltakokemusten välillä muuttui selkeästi tarkasteluajavälillä. Tilanne kuitenkin muuttuu, kun kontestuaaliseksi tekijäksi nostetaan myös tutkimukseen osallistuneiden masennusaste. Taulukossa 26 on esitettyä jo taulukossa 14 esitettyjen muuttujien korrelaatiot, mutta taulukossa 26 tarkasteluryhmä muodostuu kauhajokelaisista, joiden masennusoireilu vastasi määrältään vähintään keskivaikeaa masennusta. Taulukoissa 14 ja 26 esitellyt korrelaatiot poikkeavat toisistaan esimerkiksi seuraavien korrelaatioiden osalta:

- 1) Masennusoireisten ryhmässä omakohtaisilla väkivaltakokemuksilla on korostuneen voimakas yhteys perheenjäsenluottamuksen kanssa (6 kk aineisto).
- 2) Masennusoireisten ryhmässä yhteisöllisyyden tunteen ja omakohtaisten väkivaltakokemusten välillä on voimakas korrelatiivinen yhteys (18 kk aineisto)
- 3) Masennusoireisten ryhmässä korrelatiivinen yhteys väkivaltakokemusten ja ihmisiin luottamisen välillä on korostunut (6 ja 18 kk aineisto).
- 4) Masennusoireisten ryhmässä sosiaalisella tuella on selkeä yhteys väkivaltakokemusten kanssa (18 kk aineisto).
- 5) Masennusoireisten ryhmässä ihmisiin luottamisen ja sosiaalisen tuen yhteys on korostunut (6 kk aineisto), mutta korrelatiivinen yhteys katoaa ajan kuluessa kokonaan (18 kk aineisto).
- 6) Masennusoireisten ryhmässä yhteisöllisyyden tunne ja ihmisiin luottamisen välinen yhteys on korostunut (6 kk aineisto), mutta tämä korrelatiivinen yhteys katoaa ajan kuluessa (18 kk aineisto).
- 7) Masennusoireisten ryhmässä luottamus perheenjäseniin ei korreloi yhteisöllisyyden tunteen kanssa (18 kk aineisto).

Edellä esitettyjen merkityskorrelaatioiden tarkempaan sisältöön ei ole mahdollista ottaa kantaa. Edellä kuvailut havainnot viittaavat kuitenkin, että masennusasteella voisi olla vähintään yhtä voimakas vaikutus yksilön kantamiin kollektiivisiin merkitysverkostoihin kuin koulusurmatapahtumalla.

Taulukko 26. Eri muuttujien Spearmanin korrelaatiokertoimia. Vastaajien masennusoireilu vastasi vähintään keskivaikeaa masennusta. LP = luottamus perheenjäseniin, VL = viranomaisluottamus, YT = yhteisöllisyyden tunne, LI = luottamus muihin ihmisiin, ST = sosiaalinen tuki ja VM = väkivaltakokemusten määrä. Muuttujilla ei ole regressioanalyysin estävää keskinäistä kolinearisuutta.

	VL	YT	LI	ST	VM
LP	0,218 (6 kk) 0,419 (18 kk)	0,266 (6 kk) -0,041 (18 kk)	0,599* (6 kk) 0,580* (18 kk)	0,346 (6 kk) 0,074 (18 kk)	0,495* (6 kk) -0,127 (18 kk)
VL		0,437* (6 kk) 0,566* (18 kk)	0,540** (6 kk) 0,347 (18 kk)	0,366 (6 kk) 0,184 (18 kk)	0,111 (6 kk) -0,112 (18 kk)
YT			0,634** (6 kk) 0,174 (18 kk)	0,619** (6 kk) -0,258 (18 kk)	0,075 (6 kk) 0,406 (18 kk)
LI				0,378 (6 kk) 0,261 (18 kk)	0,327 (6 kk) 0,356 (18 kk)
ST					-0,183 (6 kk) -0,309 (18 kk)

Jo aikaisemmin kappaleessa ”2.6 Mieliala ja masennus” nostin esille käsitteen ”toiminnallinen loukko”. Toiminnallisella loukulla tarkoitetaan tilannetta, jossa (yksilön) ”toiminnan vaihtoehdot ovat kaventuneet, mutta pahimmillaan loukku näyttäytyy tilana, jossa mikä tahansa yksilön valitsema toiminta johtaa yksilön kannalta epätoivottuun lopputulokseen”. Tässä tutkimuksessa on mahdollista tunnistaa tiettyjä toiminnallisen loukun ajatukseen sopivia ilmiöitä. Toiminnallisen loukku voi korrelaatioiden valossa näyttäytyä lähinnä kolmella tavalla:

- 1) merkitysyhteys on ns. yhden kortin varassa (vain muutama sosiaalinen jaettu merkitys estää yksilöä syöksymästä esimerkiksi masennukseen).
- 2) aikaisemmin positiiviseksi mielletyillä merkityksillä on uusi, negatiivinen merkitys (esim. aikaisemmin positiivisiksi mielletyt ihmissuhteet muuttuvat sisällöltään negatiivisiksi).
- 3) millään ei ole mitään merkitystä. Aikaisemmin merkitysyhteydessä olevat ilmiöt menettävät yhteytensä toisiinsa.

Merkitysyhteyksien muutoksia on mahdollista löytää masennusoireista kärsivien kauhajokelaisten ryhmissä (Taulukko 20, kappale ”10.9. RBDI-pisteisiin yhteydessä olevat tekijät eri

masennusasteissa”) kun vertailuryhmänä toimii ei-masennusoireisten ryhmä. Esimerkiksi, kauhajokelaiset, joiden masennusoireilu vastaa vähintään keskivaikeaa masennusta, masennusoireilu on poikkeuksellisen voimakkaasti yhteydessä arvioihin koulusurmien syistä sekä omakohtaisista väkivaltakokemuksista kun koulusurmista on kulunut 6 kk. Nämä yhteydet katoavat kun koulusurmista on kulunut 18 kk. Lisäksi ei-masennusoireista kärsivien kauhajokelaisten tapauksessa sosiaalinen tuki, korkea viranomaisluottamus ja yhteisöllisyyden tunne ovat yhteydessä vähäisempiin masennusoireisiin. Sen sijaan vähintään keskivaikeaa masennusta potevien ryhmässä sosiaalinen tuki (6 kk aineisto), korkea viranomaisluottamus (18 kk aineisto) ja yhteisöllisyyden tunne (18 kk aineisto) ovat yhteydessä lisääntyneisiin masennusoireisiin. Jälleen on kuitenkin syytä muistuttaa, että masentuneiden kauhajokelaisten ryhmä oli populaatioltaan siinä määrin pieni, että havaitut korrelaatiot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Tulokset kuitenkin antavat viitteitä, että ajallinen etäisyys koulusurmista sekä kauhajokelaisten masennusoireilu yhdessä vaikuttivat erilaisten sosiaalisesti jaettujen merkitysten yhteyteen masennusoireilun. Näin ollen on täysin mahdollista, että esimerkiksi koulusurmien jälkeen annettu psykososiaalinen tuki on voinut lisätä etenkin jo valmiiksi selvistä masennusoireista kärsineiden kauhajokelaisten masennusoireilun määrää (sosiaalinen tuki lisää masennusoireilun määrää).

11.10. Merkitysverkostot ja riskiyhteiskunta

Johdantokappaleessa mainitsin Ulrich Beckin ”riskiyhteiskunnasta”, jossa erilaiset yhteisölliset tekijät eivät pirstaloitumisen seurauksena enää kannaa yksilöä hädän hetkellä (Beck 1992; Adam & Beck & Van Loon 2000). Lisäksi Kenneth Gergen on käsitellyt postmodernia kulttuurin ajatusta hyödyntäen ns. sosiaalisen saturaation käsitettä. Gergen tarkoittaa sosiaalisella saturaatiolla tilannetta, jossa kunkin yksilön minuus on korvautunut lukuisilla tilannesidonnaisilla käyttäytymismalleilla ns. suurten, laajasti jaettujen sosiaalisten kertomusten menettäessä merkitystään (Nikander 2009, 287–289). Beckin kanta sosiaalisen pirstaloitumiseen on varsin pessimistinen: aikaisemmin vallinneiden vahvojen sosiaalisten rakenteiden murtuminen on selvä uhka yksilön hyvinvoinnille. Tässä tutkimuksessa Beckin ajatuksen voi haastaa vasta-ajatuksella: voisiko vahvojen sosiaalisten verkostojen heikkeneminen (heikko sosiaalisen jaettavuuden aste) ja pirstaloituminen (sosiaalisten merkitysverkostojen laajeneminen) olla itseasiassa hyvä asia alati dynaamisessa muutostilassa olevassa sosiaalisessa maailmassa, jossa myös uhkatekijät muuttavat

kokoajan muotoaan? Kuten jo aikaisemmin totesin, voimakkaasti toisiinsa yhteydessä olevat, mutta yksittäiseltä vahvuudeltaan heikot merkitysrakenteet voivat kantaa yksilöä siinä kuin yksittäiset, mutta vahvat ja jäykät merkitysrakenteet (esim. ns. suuret kertomukset). Lisäksi laajojen merkitysverkostojen etuna on dynaamisuus: merkitysjärjestelmää on tarvittaessa mahdollista vaihtaa paremmin kuhunkin tilanteeseen sopivaan järjestelmään. Tällöin dynaamisissa ja rakenteeltaan laajoissa merkitysverkostoissa on tarjolla jokaiselle jotakin: enää ei kaikkien yhteisönjäsenten tarvitse noudattaa ja sopeuttaa itseään vain ns. suurten kertomusten normatiivisiin merkitysjärjestelmiin (esim. uskontojen tarjoamat merkitykset) vaan merkitysjärjestelmien kirjo tarjoaa laajemman merkityspaletin mistä valita. Varmasti merkitysten kirjollakin on olemassa jokin yläraja, jonka jälkeen merkitysrakenteisiin liittyvä järjestys alkaakin näyttää niin pirstaleiselta, että kunkin yksilön hallinnan- ja kontrollintunne sekä identiteetti vaarantuu. Tätä voidaan pitää myös tietynlaisena toiminnallisena loukkuna. Tällöin loukko muodostuu merkityksistä, joilla ei ole enää mitään yhteyttä psyykkisen hyvinvoinnin kanssa. Näin ollen erittäin heikot ja pirstaleiset merkitysverkostot eivät kykene kantamaan yksilöä hädän hetkellä. Näin ei ollut kuitenkaan vielä tapahtunut ainakaan koulusurmien jälkeisessä Kauhajoessa vuonna 2008.

12. Johtopäätökset

Tämä tutkimus nosti selkeästi esille, kuinka monitahoisesta ilmiöstä mielialassa ja masennusoireilussa on kyse. Kaiken kaikkiaan lukuisat kauhajokelaisten sosiaaliset, kognitiiviset, kontekstuaaliset ja yksilön omiin elämäkokemuksiin perustuvat tekijät olivat yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireilun määrään. Tarkempi pohdinta nosti esille ajatuksen, jonka mukaan tutkimuksessa esiin tulleet tekijät kietoutuvat yhteen yhdeksi suureksi kokonaisuudeksi. Näin sosiaalisten, kognitiivisten, kontekstuaalisten ja yksilön omiin elämäkokemuksiin pohjaavien tekijöiden yhteisvaikutusten tulkittiin virittävän yksilöiden merkitysmaailman. Tämä merkitysmaailma oli siinä määrin sosiaalisesti jaettu tutkittavien kauhajokelaisten joukossa, että aineiston pohjalta oli mahdollista jakaa tutkimuslomakkeen kysymykset erilaisiin toisistaan erottuviin faktoreihin. Lisäksi lukuisat tutkimuksessa käytetyt muuttujat olivat tilastollisesti merkitsevässä korrelatiivisessa yhteydessä masennusoireilupisteiden sekä toistensa kanssa.

Tämän tutkimuksen kontekstina toimi Kauhajoen koulusurmien jälkeinen aika. Aineisto oli kerätty 6 ja 18 kk koulusurmatapausten jälkeen. Lähtöoletuksena oli, että 6 kk aineisto edusti tilannetta, jossa koulusurmien vaikutus kauhajokelaisten masennusoireiluun oli selkeämmin esillä kuin 18 kk aineiston tapauksessa. Tutkimus kuitenkin osoitti, että kauhajokelaisten masennusoireilun määrässä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja näiden kahden aineiston välillä. Lisäksi kauhajokelaisten masennusoireilu oli vain hiukan yleisempää tai voimakkaampaa kuin muiden suomalaisten masennusoireilu. Tutkimuksessa nousi esille yksilöille, yhteisöille ja kokonaisille yhteiskunnille yhteinen piirre, konservatiivisuus. Tässä tutkimuksessa vastaajien kollektiivinen konservatiivisuus näkyi 6 ja 18 kk aineistojen samankaltaisuutena: vain hyvin harvojen muuttujien tapauksessa kauhajokelaisten lomakevastaukset olivat muuttuneet tarkasteluajavälillä.

Gradun puitteissa oli mahdollista luokitella kauhajokelaiset ei-masennusoireista ja selkeistä masennusoireista kärsivien ryhmiin. Ryhmiä vertaamalla oli helppo havaita varsin yleisesti tunnettuja tekijöitä, jotka ovat yhteydessä yksilöiden psyykkiseen hyvinvointiin. Ei-masentuneiden kauhajokelaisten ryhmässä mm. sosiaalinen aktiivisuus, luottamus viranomaisiin ja toisiin ihmisiin sekä koetun sosiaalisen tuen määrä olivat voimakkaampia kuin masennusoireisten kauhajokelaisten keskuudessa. Vastaavasti omakohtaisia väkivaltakokemuksia oli enemmän masennusoireisten

kauhajokelaisten keskuudessa. Kauhajokelaisten tyypittely masennusoireettomiin ja masennusoireisiin ei kuitenkaan ollut mitenkään yksiselitteistä, sillä ryhmien väliset eroavaisuudet eivät olleet kovin selkeä. Esimerkiksi toisiin ihmisiin luottavia kauhajokelaisia löytyi runsaasti molemmissa ryhmissä.

Koulusurmien vaikutus kauhajokelaisiin tuli selkeimmin esille kun tarkastelun kohteina olivat tutkimuksessa hyödynnettyjen eri muuttujien väliset korrelatiiviset yhteydet maasennusoireilun määrän kanssa. 6 kk aineiston tapauksessa suurempi joukko muuttujien oli tilastollisessa yhteydessä masennusoireilun kanssa. Vastaavasti monet korrelatiivisista yhteyksistä olivat jo purkautuneet kun koulusurmista oli kulunut 18 kk. Näin ollen Kauhajoen koulusurmat aktivoivat assosiatiivisia yhteyksiä kauhajokelaisten masennusoireiluun.

Monet sosiaalisen pääoman teorioihin yhteydessä olevat muuttujat olivat korrelatiivisessa yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa. Korrelaatioiden suunnat viittasivat siihen, että sosiaalisen pääoman suuri määrä sosiaalisen aktiivisuuden, sosiaalisen avun sekä luottamuksen suhteen ovat yhteydessä vähäiseen tai kokonaan puuttuvaan masennusoireiluun. Vastaavasti ajatus sosiaalisesta pääomasta ainoastaan jonkin tietyn sosiaalisen luokan yksityisomaisuutena ei saanut tässä tutkimuksessa tukea. Tarkempi aineistoanalyysi nosti esille, että sosiaalisen pääoman eri muotojen yhteys masennusoireiluun oli kontekstisidonnainen: korrelaatioihin vaikutti mm. ajallinen etäisyys koulusurmatapahtumasta sekä kunkin yksilön masennusaste. Näin ollen sosiaalinen pääoma ei yksikäsitteisesti lisännyt kauhajokelaisten psyykkistä hyvinvointia.

Sosiaalisen pääoman teoriat pitivät sisällään ennako-oletuksia, joiden toimivuutta ei ollut mahdollista verifioida tämän tutkimuksen puitteissa. Keskeisin ennako-oletus kiinnittyi ajatukseen yksilöstä sosiaalisen valinnan teorian mukaisena toimijana. Tällöin ajatellaan, että yksilöä eniten eteenpäin ajava voima on oman edun tavoittelu. Tutkimuksen pohdintaosioissa nostin esille sosiaalisen valinnan teorialle kilpailevan teorian: ekspressiivisen toiminnan teorian. Tämän teorian mukaan yksilön suurin toimintamotivaatio kiinnittyy ekspressiiviseen toimintaan, jossa yksilö pyrkii kohti itsekunnioitusta sekä itsensä esittämistä arvonannon arvoisena. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset voidaan tulkita sekä sosiaalisen pääoman että ekspressiivisen toiminnan viitekehyksestä. Sosiaalipsykologian piirissä on suuri määrä tutkimusnäyttöä erityisesti ekspressiivisen toiminnan keskeisyydestä yksilön toiminnassa. Tässä tutkimuksessa ei ollut kuitenkaan mahdollista tarkastella miten kauhajokelaiset itse hahmottivat oman sosiaalisen toiminnan merkityksen tai toimintamotiivin. Näin ollen tässä tutkimuksessa havaittujen

korrelatiivisten yhteyksien avulla oli mahdollista havainnoida ainoastaan tutkimuksen eri muuttujien välisiä merkityskorrelaatiota, mutta merkitysten varsinaiseen sisältöön ei ollut mahdollistakaan ottaa tarkemmin kantaa.

Kauhajokelaisten masennusaste toimi myös kontekstina psyykkiseen hyvinvointiin kiinnittyville korrelatiivisille merkitysrakenteille. Tässä tutkimuksessa masennusasteesta riippuvien korrelaatioiden tulkittiin johtuvan masentuneiden ja ei-masentuneiden toisistaan poikkeavista merkitysverkostoista. Lisäksi tutkimuksessa löytyi myös kolmas merkittävä kontekstuaalinen tekijä, joka oli yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun: kauhajokelaisten asumismuoto. Omakotitaloissa asuvilla kauhajokelaiset olivat eläneet Kauhajoella keskimääräisesti selvästi pitempään kuin muulla tavoin Kauhajoella asuvat. Lisäksi omakotitaloissa asuvilla kauhajokelaisilla oli vähemmän omakohtaisia väkivaltakokemuksia, alhaisempi huolestuneisuus väkivallasta, suurempi luottamus toisiin ihmisiin ja viranomaisiin, suurempi yhteisöllisyyden tunne sekä suuremmat ansiotulot kuin muulla tavoin Kauhajoella asuvilla. Lisäksi omakotitalossa asui tyypillisesti vähintään kaksi ihmistä kun taas muulla tavoin asuvien keskuudessa yksinasuminen oli yleistä. Saatujen tulosten valossa ei ollut ihme, että omakotitaloissa asuvilla oli keskimäärin vähemmän masennusoireilua kuin muulla tavoin asuvilla kauhajokelaisilla. Asumismuoto oli kuitenkin yhteydessä kauhajokelaisten masennusoireiluun ainoastaan kun koulusurmista oli kulunut 6 kk. Tämä yhteys oli jo kadonnut 18 kk koulusurmien jälkeen.

Eri muuttujien korrelaatiot kauhajokelaisten masennusoireilun kanssa olivat varsin alhaiset vaikkakin tilastollisesti merkitsevästi korreloivien muuttujien määrä olikin suuri. Tutkimuksessa nousi esille lukuisia mahdollisia syitä alhaisiin korrelaatioihin. Positivistisen tulkinnan mukaan alhaiset korrelaatiot ovat seurausta mittaamiseen liittyvistä ongelmista. Tässä tutkimuksessa nousi esille erityisesti aineistojen pienet koot ja huonosti tarkastellun aineiston tilastoanalyysiin soveltuvat mittarit. Lisäksi oli mahdollista, että tutkimuksessa mitattiin masennusoireilun kannalta epäoleellisia asioita. Positivistisen tulkinnan rinnalla pohdin myös, voisiko alhaiset korrelaatiot itseasiassa kuvata varsin hyvin ja realistisesti mielenterveyteen ja erityisesti masennusoireiluun kiinnittyvää ongelmatiikkaa. Tämän tutkielman pohdintaosiossa nostankin esille, kuinka tässä tutkimuksessa havaitut alhaiset korrelaatiot voivat olla merkinä toisaalta sosiaalisista, kognitiivista, kontekstuaalisista ja yksilön omakohtaisiin elämäkokemuksiin perustuvien tulkintojen ja merkitysten moninaisuudesta, kvantitatiivisen tutkimuksen yleisestä vaikeudesta tavoittaa tutkittavien merkitysjärjestelmiä sekä tutkimukseen osallistuneiden ihmisten

toimijuudesta. Yksilöiden toimijuuden kannalta tulkittuna tämän tutkimuksen keskeisimmät tulokset olivat varsin lohdulliset: yksilön psyykkiseen hyvinvointiin ei vaikuta yksittäiset kohtalonomaiset ja deterministiset tekijät, kuten yksilön sosiaalinen aktiivisuus tai luottamus toisiin ihmisiin, vaan yksilöllä on parhaimmillaan käytettävissään lukuisia oman psyykkisen hyvinvointinsa kannalta suotuisia selviytymisstrategioita. Erilaisten sosiaalisten, kognitiivisten, kontekstuaalisten ja elämäkokemuksellisten tulkintojen repertuaarista yksilö voi turvautua omiin valintoihin tai yhteiskunnan tarjoamiin mallistrategioihin. Tämän tutkimuksen valossa yksilön ja yhteisöjen keinoja toiminnallisten loukkujen välttämiseksi oli siis tarjolla runsaasti Kauhajoella koulusurmien jälkeisenä ajanjaksona.

Tässä tutkimuksessa havaitut korrelaatiot tulkittiin merkitysyhteyksinä eri sosiaalisten, kognitiivisten ja kontekstuaalisten ilmiöiden välillä. Tilastollisia korrelaatiota on mahdollista määrittää ainoastaan kun tutkimukseen osallistuneiden ihmisten muodostama otos on riittävän suuri. Näin ollen korrelaatiot kertoivat ainoastaan sosiaalisesti jaetuista merkitysrakenneverkostoista. Sen sijaan tilastomenetelmin ei ole mahdollista havainnoida yksittäisten yksilöiden merkitysverkostoja. Lisäksi tilastomenetelmin ei ole mahdollista ottaa kantaa korrelaatioiden merkityssisältöihin. Yksilötason analyysi sekä korrelaatioiden merkityssisältöanalyysi on mahdollista suorittaa käyttäen hyväksi kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä (esim. diskurssianalyysi). Näin ollen tätä tutkimusta laajempi merkitysverkostoanalyysi olisi mahdollista suorittaa hyödyntäen yhdessä sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä.

Lähteet

Adam, Barbara & Beck, Ulrich & Van Loon, Joost (2000) *The risk society and beyond. Critical issues for social theory.* Lontoo: Sage.

Ahokas, Marja (2009) Kurt Lewin. Kenttäteoria, ryhmädynamiikka ja toimintatutkimus. Teoksessa Hänninen, Vilma & Partanen, Jukka & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) (2009) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät.* Jyväskylä: Vastapaino, 105–128.

Aldrich, Daniel P. (2012) *Building resilience. Social capital in post-disaster recovery.* Chicago: Chicago Press.

Aldrich, Daniel P. (2012) Social, not physical, infrastructure: the critical role of civil society after the 1923 Tokyo earthquake. *Disasters* 36:3, 398–419.

Beck, Aaron T. & Rush, John A. & Shaw, Brian F. & Emery, Gary (1979) *Cognitive therapy of depression.* New York: Guilford.

Beck, Ulrich (1992) *Risk society. Towards a new modernity.* Lontoo: Sage.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic (1992) *An invitation to reflexive sociology.* Chicago: Chicago Press.

Bowles, S. & Gintis, H. (2002) Social capital and community governance. *The economical journal* 112:487, 419–436.

Burt, Ronald (1992) *Structural holes: The social structure of competition.* Cambridge: Harvard University Press.

Burt, Ronald (2004) Structural holes and good ideas. *American journal of sociology* 110:2, 349–399.

Böckler, Nils & Seeger, Thorsten & Sitzer, Peter & Heitmeyer, Wilhelm (2013) School shootings: conceptual framework and international empirical trends. Teoksessa Böckler Nils, Seeger Thorsten, Sitzer Peter, Heitmeyer Wilhelm (ed) (2013) School Shootings. International Research, Case Studies, and Concepts for Prevention. New York: Springer, 1–24.

Caldecott-Hazard, Sally & Morgan, David G. & DeLeon-Jones Frank & Overstreet, David H. & Janowsky, David (1991) Clinical and biochemical aspects of depressive disorders: II. Transmitter/receptor theories. *Synapse* 9:4, 251–301.

Coleman, James S. (1988) Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology* 94. Supplement: organizations and institutions: Sociological and economical approaches to the analysis of social structure, S95–S120.

Colman, Andrew M. (2009) *Oxford dictionary of psychology*. 3. painos. Oxford: Oxford university press.

De Silva, Mary (2006) Systematic review of the methods used in studies of social capital and mental health. Teoksessa Kwame McKenzie & Trudy Harpham (toim.) (2006) *Social capital and mental health*. Lontoo: Kingsley.

Durkheim, Emile (2002) *Suicide: A study in sociology*. Lontoo: Routledge. Ranskankielinen alkuteos 1897.

Elwood, Lisa S. & Hahn, Cathryn S. & Olatunji, Bunmi O. & Williams, Nathan L. (2009) Cognitive vulnerabilities to the development of PTSD: A review of four vulnerabilities and the proposal of an integrative vulnerability model. *Clinical psychology review* 29, 87–100.

Eskola, Antti (1998) *Jäähyväisluentoja*. Helsinki: Tammi.

Field, John (2009) *Social capital*. Second edition. New York: Routledge.

Foucault, Michel (2006) *History of madness*. New York: Routledge.

Freudenburg, William R. (1997) Contamination, corrosion, and social order: An overview. *Current Sociology* 45:3, 19–39.

Gergen, Kenneth (1991) *The saturated self: Dilemmas of identity in contemporary life*. New York: Basic Books.

Granovetter, M. (1992) Economical institutions as social constructions: A framework for analysis. *Acta Sociologica* 35, 3–11.

Haravuori, Henna & Suomalainen, Laura & Turunen, Tuija & Berg, Noora & Murtonen, Kalle & Marttunen, Mauri (2012) *Jokelan ja Kauhajoen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden ja opiskelijoiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden seurantatutkimusten loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. Tampere.

Harré, Rom (1979) *Social being*. Oxford: Blackwell.

Harré, Rom (1983) *Personal being*. Oxford: Blackwell.

Hawdon, James & Ryan, John & Agnich, Laura (2010) Crime as a Source of Solidarity: A research note testing Durkheim's assertion. *Deviant Behavior* 31:8, 679–703.

Hawdon, James & Ryan, John (2011) Social relations that generate and sustain solidarity after a mass tragedy. *Social forces*, 89:4, 1363–1384.

Hawdon, James & Ryan, John (2012a) Space, sentiment, and social structure after critical incidents: Toward a theory of recovery. Teoksessa Richard Schwesler (toim.) *Handbook of critical incident analysis*. New York: M. E. Sharp, 70–90.

Hawdon, James & Ryan, John (2012b) Wellbeing after the Virginia Tech mass murder: The relative effectiveness of face-to-face and virtual interactions in providing support for survivors. *Traumatology*, 18, 3–12.

Helkama (2009) *Moraalipsykologia. Hyvän ja pahan tällä puolen*. Helsinki: Edita.

Henriksson, Markus & Lönnqvist, Markus (2009) 14. Psykkiset kriisit, sopeutumishäiriöt ja stressireaktiot. Teoksessa Jouko Lönnqvist & Martti Heikkinen & Markus Henriksson & Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 276–305.

- Hewstone, Miles & Stroebe, Wolfgang (2001) Introduction to social psychology. 3. edition. Oxford: Blackwell.
- Hogan, N. S. & Schmidt, L. A. (2002) Testing the grief to personal growth model using structural equation modeling. *Death Studies* 26, 615–634.
- Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani (2003) Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health education research. Theory & practice* 18:6, 770–779.
- Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani & Impivaara, Olli & Aromaa, Arpo (2007) Individual-level measures of social capital as predictors of all-cause and cardiovascular mortality: a population-based prospective study of men and women in Finland. *European journal of epidemiology* 22, 589–597.
- Hänninen, Vilma (2009) Lev Semjonovits Vygotski. Tietoisuuden kulttuurihistoriallinen kehitys. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Jyväskylä: Vastapaino, 79–103.
- Hänninen, Vilma (2011) 2. Masennus toiminnallisena loukkuna. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) (2011) *Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus*. Tampere: Tampere University Press, 17–35.
- Ingram, Rick E. & Luxton, David D. (2005) Vulnerability-stress models. Teoksessa Benjamin L Hankin & John R. Z. Abela (toim.) *Development of psychopathology: A vulnerability-stress perspective*. New York: Sage, 32–46.
- International panel on climate change. IPCC (2007) Fourth assessment report. Climate change 2007. Synthesis report. (kääntäjä K. Ruosteenoja). Valencia.
- Isometsä, Erkki (2007) 7. Masennushäiriöt. Teoksessa Jouko Lönnqvist & Martti Heikkinen & Markus Henriksson & Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 157–195.
- Jokinen, Eeva (2010) Kodin, työn ja talouden uusi järjestys. *Janus* 18:1, 48–60.

Joiner, Thomas & Wagner, Karen (1995) Attribution style and depression in children and adolescents: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review* 15:8, 777–798.

Järventie, Irmeli (1993) Selviytyä hengiltä. Sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. *Tutkimuksia* 34. Helsinki: Stakes.

Kaila, Martti (1966) *Psykiatrian historia*. Porvoo: Werner Söderström.

Kallasaari, Elina (2011) *Identiteettipoliittikka ja identiteettineuvottelu suomalaisissa masennuskertomuksissa*. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipsykologia. Tampereen Yliopisto.

Kanter, Jonathan W. & Landes, Sara J. & Busch, Andrew M. & Rusch, Laura C. & Baruch, David E. & Manos, Rachel C. (2007) Chapter 7. An integrative model of depression using modern behavioral principles. Teoksessa Douglas W Woods. & Jonathan W Kanter. (toim.) *Understanding behavior disorders: A contemporary behavioral perspective*. Reno: Context press, 181–215.

Karp, David A. (1997) *Speaking of sadness. Depression, disconnection, and meaning of illness*. New York: Oxford University Press.

Kääriäinen, Juha & Lehtonen, Heikki (2006) The variety of social capital in welfare state regimes – A comparative study of 21 countries. *European societies* 8:1, 27–57.

Lehtonen, Johannes & Lönnqvist Jouko (2009) 2. Mielenterveys. Teoksessa Jouko Lönnqvist & Martti Heikkinen & Markus Henriksson & Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 26–32.

Lin, Nan (2011) *Social capital. A theory of social structure and action*. Structural analysis in the social sciences. Cambridge: Cambridge University Press.

Lindström, Kauri & Nurmi, Johanna & Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka (2010). Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. *Sosiologia*, 47:4, 270–285.

Lochner, Kimberly & Kawachi, Ichiro & Kennedy, Bruce P. (1999) Social capital: a guide to its measurement. *Health & Place* 5, 259–270.

- Marsh, Peter & Rosser, Elisabeth & Harré, Rom (1978) *The rules of disorder*. Lontoo: Routledge.
- McCann, I. L., & Pearlman, L. A. (1990) *Psychological trauma and the adult survivor: Theory, therapy, and transformation*. New York: Brunner/Mazel.
- Mead, George H. (1962) *Mind, self and society. From the standpoint of a social behaviorist*. Johdanto ja tekstin editointi: Charles W. Morris. Chicago: The University of Chicago Press.
- Metsäkylä, Erkki (2009) 7. Masennushäiriöt. Teoksessa Jouko Lönnqvist & Martti Heikkinen & Markus Henriksson & Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 157–195.
- Monroe, Scott M. & Simons, Anne D. (1991) Diathesis–stress theories in the context of life stress research: Implications for the depressive disorders. *Psychological bulletin* 110:3, 406–425.
- Mäkelä, Marko (2006) *Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä. Vertaileva tutkimus sosiaalisen tuen vaihtelusta Suomessa ja Venäjällä. Pro Gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto*.
- Nahapiet, Janine & Ghoshal, Sumantra (1998) Social Capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *The Academy of Management Review* 23:2, 242–266.
- Niemelä, Pauli (2004) *Sosiaalinen pääoma Suomen kunnissa. Kunnallisan kehittämissäätiö KAKS. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro. 42. Vammala: Pole-Kuntatieto Oy*.
- Nikander, Pirjo (2009) Kenneth Gergen. Konstruktionistinen ja postmoderni sosiaalipsykologia. 275–298. Teoksesta Vilma Hänninen & Jukka Partanen & Oili Ylijoki (toim.). *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino, 275–298.
- Norris, Fran H. (2007) Impact of mass shootings on survivors, families and communities. *PTSD research quarterly* 18:3, 1–7.
- Nummela, Olli & Sulander, Tommi & Rahkonen, Ossi, Karisto, Antti & Uutela, Antti (2008) Social participation, trust and self-rated health: A study among ageing people in urban, semi-urban and rural settings. *Health & Place* 14, 243–253.

Nummenmaa, Lauri (2008) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nurmi, Johanna & Räsänen, Pekka & Oksanen, Atte (2012). The norm of solidarity: experiencing negative aspects of community life after a school shooting tragedy. *Journal of social work* 12:3, 300–319.

Nurmi, Johanna (2014) Lets go and remember. How Finnish communities experienced and memorized school shootings. Väitöskirja. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja.

Nyqvista, Fredrica & Finnäs, Fjalar & Jakobsson, Gunborg & Koskinen, Seppo (2008) The effect of social capital on health: The case of two language groups in Finland. *Health & Place* 14, 347–360.

OECD (2003). Budapest meeting co-organised by the Hungarian Ministry of Education and the OECD: Conclusions from the workshop sessions on 23. May. Draft. Budapest, May 2003.

Oksanen, Atte (2006) Haavoittuva minuus: väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka & Nurmi, Johanna & Lindström, Kauri. (2010) “This can’t happen here!” Community reactions to school shootings in Finland. *Research on Finnish Society* 3, 19–27.

Oksanen, Atte & Salonen, Marko (2011) Loukuista toimiviin yhteisöihin. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 214–217.

Poder, Thomas G. (2011) What really is social capital? A critical review. *American Journal of Sociology* 42, 341–367.

Pohjanheimo, Esa (2005) Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970-luvulta nykypäivään. Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman & Marja Ahokas & Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Tampere: Gaudeamus Kirja / Oy Yliopistokustannus, 237–257.

- Portes, Alejandro (1998) Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual review of sociology* 24, 1–24.
- Putnam, Robert (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Quarantelli, E. (2005) *What is a disaster? Perspectives on the Question*. Lontoo:Routledge.
- Raitasalo, Raimo (2007) *Mielialakysely. Suomen oloihin Beckin lyhyen depressiokyselyn pohjalta kehitetty masennusoireilun ja itsetunnon kysely. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 86*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Raittila, Pentti & Johansson, Katja & Juntunen, Laura & Kangasluoma Laura & Koljonen, Kari & Kumpu, Ville & Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari (2008) *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 108/2008.
- Raittila, Pentti & Haara, Paula & Kangasluoma Laura & Koljonen, Kari & Kumpu, Ville & Väliverronen, Jari (2009) *Kauhajoen koulusurmat mediassa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 111/2009. Tampere: Juvenes Print.
- Rantanen, Pilvi (2007) *Sosiaaliset verkostot sosiaalisen pääoman lähteinä Suomessa ja Etelä-Afrikassa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto*.
- Ruuskanen, Petri (2007) *Sosiaalisella pääomalla selittäminen*. Teoksessa Leena Alanen & Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–38.
- Ruuskanen, Petri (2001) *Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntaukset ja mekanismit*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Ryan, John & Hawdon, James (2008) From individual to community: The “framing” of 4-16 and the display of social solidarity. *Traumatology* 14:1, 43–52.

Salmela-Aro, Katariina & Nurmi, Jan-Erik (2005) Henkilökohtaiset tavoitteet ja hyvinvointi. Kirjassa Katariina Salmela-Aro & Jan Erik Nurmi (toim.) Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 158–169.

Scott, John & Marshall, Gordon (2009) Dictionary of sociology. Oxford: Oxford University Press.

Siisiäinen, Markku (2008) Voluntary associations and social capital in Finland. Teoksessa Jan W Van Deth & Marco Maraffi & Ken Newton & Paul F. Whiteley (toim.) Social capital and European democracy. New York: Routledge, 111–132.

Smith, Elliot R. & Mackie, Diane M. (2007) Social psychology. Third edition. New York: Psychology press.

Steer, Robert A. & Ball, Roberta & Ranieri, William F. & Beck, Aaron T. (1999) Dimensions of the Beck depression inventory-II in clinically depressed outpatients. Journal of clinical psychology 55:1, 117–128.

Suomalainen, Laura & Haravuori, Henna & Berg, Noora & Kiviruusu, Olli & Marttunen, Mauri (2009) Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden prospektiivisen seurantatutkimuksen väliraportti. Raportti 8/2009. THL. Jyväskylä: Gummerus.

Tajfel, Henri (1981) Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge university press.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2012) Koskinen, Seppo & Lundqvist, Annamari & Ristiluoma, Noora (toim.) (2012) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Raportti 68/2012. Tampere.

Tilastokeskus (2006). Iisakka, Laura (toim.) (2006) Social capital in Finland – Statistical review. Elinolot 2006. Helsinki: Edita.

Tontti, Jukka (2005) Masennus yhteiskunnallisena ja kulttuurillisena ilmiönä. Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman & Marja Ahokas & Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus, 385–398.

Turner, Barry A. (1976) The development of disasters - a sequence model for the analysis of the origins of disasters. *Sociological reviews* 24, 753–774.

Tutkintalautakunnan raportti. Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Oikeusministeriön julkaisu 11/2010.

Töttö, Pertti (2006) Emile Durkheim – kaikki on sosiaalista. Teoksessa Jukka Gronow & Arto Noro & Pertti Töttö (toim.) *Sosiologian klassikot*. Jyväskylä: Gaudeamus, 173–212.

Van Oorschot, Wim & Arts, Wil (2005) The social capital of European welfare states: the crowding out hypothesis revisited. *Journal of European Social Policy* 15:1, 5–26.

Viinimäki, Heimo & Lehto, Soili M. & Palvimo, Jorma J. & Harvima, Ilkka & Valkonen-Korhonen, Minna & Koivumaa-Honkanen, Heli & Hintikka, Jukka & Honkalampi, Kirsi & Niskanen, Leo (2012) Glukokortikoidien yhteys masennuksen syntyyn ja oirekuvaan. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 128:10, 1022–1029.

Vuori, Miika & Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka (2012) Puoli vuotta koulusurmien jälkeen – Väkivallan pelko Jokelan ja Kauhajoen aikuisväestön keskuudessa. *Oikeus* 21:1, 46–64.

Wind, Tim R. & Komproe, Ivan H. (2012) The mechanisms that associate community social capital with post-disaster mental health: A multilevel model. *Social Science & Medicine* 75, 1715–1720.

Wlasoff, Anna (2005) Iän vaikutus suomalaisten sosiaaliseen pääomaan. *Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos*. Tampereen yliopisto.

Woolcock, Michael (2001) The place of social capital in understanding social and economical outcomes. *Canadian journal of policy research* 2:1, 11–17.

Yank, Glenn R. & Bentley, Kia J. & Hargrove, David S. (1993) The vulnerability-stress model of schizophrenia: Advances in psychosocial treatment. *Journal of Orthopsychiatry* 63:1, 55–69.

Viittaukset median verkkojulkaisuihin

Kahdeksan kuollut Jokelan kouluammuskelussa (2007a) Yle uutiset 7.11.2007.
http://yle.fi/uutiset/kahdeksan_kuollut_jokelan_kouluammuskelussa/5808559. Viitattu 21.8.2013.

Tietoja Jokelan kouluammuskelun ampujasta (2007b) Yle uutiset 7.11.2007.
http://yle.fi/uutiset/tietoja_jokelan_kouluammuskelun_ampujasta/5808599. Viitattu 21.9.2013.

11 kuoli Kauhajoen kouluammuskelussa (2008a) Helsingin Sanomat 23.9.2008.
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/11+kuoli+Kauhajoen+kouluammuskelussa/1135239654750>.
Viitattu 21.8.2013.

Tavallisen oloinen nuorukainen kertoi vihaavansa ihmisiä (2008b) Helsingin Sanomat 23.9.2008.
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Tavallisen+oloinen+nuorukainen+kertoi+internetiss%C3%A4+v+ihaavansa+ihmisi%C3%A4/1135239661258>. Viitattu 21.9.2013.

Arkielämä ja epävarmuus –
kyselytutkimus 2009

Turun yliopisto

2

1. Oletko	1 Mies	2 Nainen	2. Mikä on syntymävuotesi?	19_____
3. Oletko	1 Yksin asuva		2 Avo/avioliitossa, ei lapsia (kotona asuvia)	
	3 Yksinhuoltaja		4 Avo/avioliitossa, lapsia (kotona asuvia)	
	5 Asun vanhempieni luona			
	6 Muu perhemuoto (mikä?) _____			
4. Asutko	1 Omakotitalossa		3 Kerrostalossa	
	2 Rivi- tai paritalossa		4 Muualla, missä _____	
5. Kauanko olet asunut nykyisessä kodissasi?	1 Alle vuoden		3 6-10 vuotta	
	2 1-5 vuotta		4 Yli 10 vuotta	
6. Kotitaloutesi koko	1 Yhteensä _____ henkilöä			
	2 0-6 -vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
	3 7-17 -vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
	4 Kotona asuvien yli 17 -vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
7. Koulutuksesi (Merkitse ylin taso tutkinnon tai todistuksen mukaan)	1 Korkeintaan peruskoulu		4 Opisto	
	2 Ammatti/tekninen/kauppakoulu		5 Ammattikorkeakoulu	
	3 Ylioppilas/lukio		6 Yliopisto/tiedekorkeakoulu	
8. Pääasiallinen toimintasi	1 Olen palkkatyössä		5 Olen äitiys-, vanhempain- tai hoitovapaalla	
	2 Olen yrittäjä tai avustava perheenjäsen yrityksessä		6 Hoidan omaa kotitaloutta	
	3 Opiskelen		7 Olen vanhuuseläkkeellä	
	4 Olen työtön tai työnhakija		8 Olen sairaus- / työkyvyttömyyseläkkeellä	
			9 Muu	
9. Nykyinen toimesi (Mikäli et ole töissä, vastaa viimeisen työpaikkasi mukaan)	1 Ylempi toimihenkilö		4 Yrittäjä	
	2 Alempi toimihenkilö		5 Maanviljelijä	
	3 Työntekijä		6 En ole ollut mukana työelämässä	
10. Arvioi omat kuukausitulosi veroja vähentämättä (eli omat bruttoansiosi)	_____ € / kk			
11. Arvioi koko taloutesi yhteenlasketut kuukausitulot veroja vähentämättä (eli kotitaloutesi bruttoansiot)	_____ € /kk			

Arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet				
1. Kuinka usein tapaat seuraavia ihmisiä tai teet seuraavia asioita?				
	Joka päivä	Useita kertoja viikossa	Kerran viikossa	En juuri koskaan
a) Tapaan läheisiä ystäviäni	1	2	3	4
b) Tapaan perheeni jäseniä	1	2	3	4
c) Tapaan naapureitani	1	2	3	4
d) Käyn uskonnollisissa tilaisuuksissa	1	2	3	4
e) Käyn paikallisissa tilaisuuksissa (esim. järjestötapahtumat, klubit)	1	2	3	4
f) Käyn ostoksilla alueeni kaupoissa	1	2	3	4
g) Käyn paikallisissa ravintoloissa	1	2	3	4
h) Tapaan työ- tai opiskelutovereitani	1	2	3	4
i) Katson paikallisuutisia televisiosta	1	2	3	4
2. Voiko seuraaviin ihmisiin mielestäsi luottaa, vai onko niin, ettei heidän suhteensa voi olla liian varovainen?				
	Voi luottaa täysin			Ei voi olla liian varovainen
a) Ihmiset yleensä	1	2	3	4
b) Perheenjäsenet	1	2	3	4
c) Hyvät ystävät	1	2	3	4
d) Työtoverit	1	2	3	4
e) Muut tuttavat	1	2	3	4
f) Internetissä tavatut henkilöt, joita en ole tavannut kasvotusten	1	2	3	4
g) Kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset	1	2	3	4
3. Missä määrin asuinalueesi viranomaisten toimintaan voi mielestäsi luottaa?				
	Voi luottaa täysin			Ei voi olla liian varovainen
a) Opettajat ja muu opetushenkilökunta	1	2	3	4
b) Poliisi	1	2	3	4
c) Sosiaaliviranomaiset	1	2	3	4
d) Kunnallisviranomaiset	1	2	3	4
e) Terveystoimikunnat	1	2	3	4
4. Miten arvioit seuraavia paikallisyhteisösi liittyviä väittämiä?				
	Täysin samaa mieltä			Täysin eri mieltä
a) Olen ylpeä asuinalueeni jäsenyydestä	1	2	3	4
b) Luotan naapureihini	1	2	3	4
c) Tunnen kuuluvani paikallisyhteisöön	1	2	3	4
d) Jaan naapureideni kanssa samat arvot	1	2	3	4
e) Asuinalueeni on hyvä paikka asua	1	2	3	4
f) Ihmiset tekevät paljon yhteistyötä asuinalueellani	1	2	3	4

4

5. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä itsesi kohdalla?					
	Kuvaa minua erittäin hyvin			Ei kuvaa minua lainkaan	
a) Ihmisillä on aikaa kuunnella kuinka voin	1	2	3	4	5
b) Voin ilmaista kriisiä koskevat tunteeni avoimesti ja rehellisesti	1	2	3	4	5
c) Minua auttaa puhuminen jollekin, joka ei arvostele tapaani selviytyä	1	2	3	4	5
d) On olemassa ainakin yksi ihminen, jolle voin puhua ajatuksistani ja tunteistani	1	2	3	4	5
e) Voin saada apua, kun tarvitsen sitä	1	2	3	4	5

6. Oletko kertonut huolistasi tai murheistasi ystäville tai läheisillesi viimeisen viikon aikana?
1 Kyllä 2 En

7. Mikäli vastasit kyllä, niin millä tavalla kerroit huolistasi ja murheistasi? (voit valita tarvittaessa useampiakin vaihtoehtoja)

a) Kasvokkain	d) Tekstiviestin välityksellä
b) Puhelimitse	e) Sähköpostin välityksellä
c) Kirjeitse	f) Internetin välityksellä (esim. blogit tai keskustelufoorumit)

Pelko- ja riskikokemukset					
1. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?					
	Erittäin paljon			En lainkaan	
a) Miten huolissasi olet siitä, että kotiasi murtaudutaan ja sieltä varastetaan jotakin?	1	2	3	4	5
b) Miten huolissasi olet väkivallan kohteeksi joutumisesta iltaisin kodin ulkopuolella?	1	2	3	4	5
c) Miten huolissasi olet siitä, että joku perheenjäsen on väkivaltainen sinua kohtaan?	1	2	3	4	5
d) Miten huolissasi olet väkivallan kohteeksi joutumisesta työtehtävissäsi?	1	2	3	4	5
f) Miten huolissasi olet sukupuolisen ahdistelun kohteeksi joutumisesta?	1	2	3	4	5
g) Miten huolissasi olet siitä, että Jokelan tai Kauhajoen koulusurman tai Myyrmannin pommiräjähdyksen kaltainen tapahtuma toistuu?	1	2	3	4	5

2. Oletko joutunut seuraaviin tilanteisiin?

a) Onko joku viimeisen viiden vuoden aikana käynyt käsiksi tai kosketellut sinua niin, että se on tuntunut sinusta loukkaavalta?	1 Kyllä	2 Ei
b) Onko joku tuntematon ihminen viimeisen viiden vuoden aikana käynyt kimppuusi tai uhannut sinua niin, että todella pelästyit?	1 Kyllä	2 Ei
c) Onko joku tuntemasi ihminen viimeisen viiden vuoden aikana käynyt kimppuusi tai uhannut sinua niin, että todella pelästyit?	1 Kyllä	2 Ei

3. Miten arvioit seuraavia Kauhajoen kouluammuntaan liittyviä kysymyksiä?					
	Erittäin hyvin			Erittäin huonosti	
a) Miten poliisi hoiti mielestäsi Kauhajoen kriisin ratkaisun?	1	2	3	4	5
b) Miten muut viranomaiset toimivat mielestäsi kriisin ratkaisussa?	1	2	3	4	5
c) Miten media toimi Kauhajoen kriisin yhteydessä?	1	2	3	4	5
4. Mitä mieltä olet seuraavista koulusurmiin liittyvistä väittämistä?					
	Täysin samaa mieltä			Täysin eri mieltä	
a) Tapahtumat johtuivat yhteiskunnan epätasa-arvoistumisesta	1	2	3	4	5
b) Tapahtumat johtuivat terveyspalveluiden karsimisesta	1	2	3	4	5
c) Tapahtumat johtuivat perinteisen yhteisöllisyyden heikentymisestä	1	2	3	4	5
d) Tapahtumat johtuivat maamme kansallisesta väkivaltaperinteestä	1	2	3	4	5
e) Tapahtumat johtuivat internetin ja tietoverkkojen käytön lisääntymisestä	1	2	3	4	5
f) Tapahtumat johtuivat viranomaiskontrollin heikentymisestä	1	2	3	4	5
5. Miten koet Kauhajoen kouluammuntatapauksen?					
a) Oliko Kauhajoen tapaus mielestäsi vain yksittäinen tragedia?	1	Kyllä		2	Ei
b) Olisiko tapaus ollut mielestäsi estettävissä?	1	Kyllä		2	Ei
c) Kuoliko joku läheisesi tai tuttavasi Kauhajoen kouluammunnassa?	1	Kyllä		2	Ei

Mieliala ja tuntemukset	
Ympyröi se vastausvaihtoehto, joka kuvaa parhaiten mielialaasi ja tuntemuksiasi tällä hetkellä. <u>Valitse vain yksi vaihtoehto kustakin kysymyksestä.</u>	
1. Minkälainen mielialasi on? 1 Mielialani on melko valoisa ja hyvä 2 En ole alakuloinen tai surullinen 3 Tunnen itseni alakuloiseksi ja surulliseksi 4 Olen alakuloinen jatkuvasti enkä pääse siitä 5 Olen niin masentunut ja alavireinen, etten kestä enää	2. Miten suhtaudut tulevaisuuteen? 1 Suhtaudun tulevaisuuteeni toiveikkaasti 2 En suhtaudu tulevaisuuteeni toivottomasti 3 Tulevaisuus tuntuu minusta melko masentavalta 4 Minusta tuntuu, ettei minulla ole tulevaisuudelta mitään odotettavaa 5 Tulevaisuus tuntuu minusta niin toivottomalta, etten jaksa enää
3. Miten katsot elämäsi sujuneen? 1 Olen elämässäni onnistunut huomattavan usein 2 En tunne epäonnistuneeni elämässäni 3 Minusta tuntuu, että olen epäonnistunut pyrkimyksissäni tavallista useammin 4 Elämäni on tähän saakka ollut vain sarja epäonnistumisia 5 Tunnen epäonnistuneeni täydellisesti ihmisenä	4. Miten tyytyväiseksi tai tyytymättömäksi tunnet itsesi? 1 Olen varsin tyytyväinen elämäni 2 En ole erityisen tyytymätön 3 En nauti asioista samalla tavalla kuin ennen 4 Minusta tuntuu, etten saa enää tyydytystä juuri mistään 5 Olen täysin tyytymätön kaikkeen

<p>5. Minkälaisena pidät itseäsi?</p> <p>1 Tunnen itseni melko hyväksi 2 En tunne itseäni huonoksi ja arvottomaksi 3 Tunnen itseni huonoksi ja arvottomaksi melko usein 4 Nykyään tunnen itseni arvottomaksi melkein aina 5 Olen kerta kaikkiaan arvoton ja huono</p>	<p>6. Onko sinulla pettymyksen tunteita?</p> <p>1 Olen tyytyväinen itseeni ja suorituksiini 2 En ole pettynyt itseni suhteen 3 Olen pettynyt itseni suhteen 4 Minua inhottaa oma itseni 5 Vihaan itseäni</p>
<p>7. Onko sinulla itsesi vahingoittamiseen liittyviä tunteita?</p> <p>1 Minulla ei ole koskaan ollut itsemurha-ajatuksia 2 En ajattele vahingoittaa itseäni 3 Minusta tuntuu, että olisi parempi jos olisin kuollut 4 Minulla on vakaa aikomus tehdä itsemurha 5 Tekisin itsemurhan, jos siihen olisi mahdollisuus</p>	<p>8. Miten suhtaudut toisten ihmisten tapaamiseen?</p> <p>1 Pidän ihmisten tapaamisesta ja juttelemisesta 2 En ole menettänyt kiinnostustani muihin ihmisiin 3 Toiset ihmiset eivät enää kiinnosta minua niin paljon kuin ennen 4 Olen melkein kokonaan menettänyt mielenkiintoni sekä tunteeni toisia ihmisiä kohtaan 5 Olen menettänyt mielenkiintoni muihin ihmisiin, enkä välitä heistä lainkaan</p>
<p>9. Miten koet päätösten tekemisen?</p> <p>1 Erilaisten päätösten tekeminen on minulle helppoa 2 Pystyn tekemään päätöksiä samoin kuin ennenkin 3 Yritän lykätä päätösten tekemistä 4 Minulla on suuria vaikeuksia päätösten teossa 5 En pysty enää lainkaan tekemään ratkaisuja ja päätöksiä</p>	<p>10. Minkälaisena pidät olemustasi ja ulkonäköäsi?</p> <p>1 Olen melko tyytyväinen ulkonäköni ja olemukseeni 2 En mielestäni näytä sen huonommalta kuin ennenkään 3 Olen huolissani, että näytän vanhalta tai epämiellyttävältä 4 Minusta tuntuu, että ulkonäköni on muuttunut pysyvästi ja että näytän nyt epämiellyttävältä 5 Olen varma, että näytän rumalta ja epämiellyttävältä</p>
<p>11. Minkälaista nukkumisesi on?</p> <p>1 Minulla ei ole nukkumisessa minkäänlaisia vaikeuksia 2 Nukun yhtä hyvin kuin ennenkin 3 Herätessäni aamuisin olen paljon väsyneempi kuin ennen 4 Minua haittaa unettomuus 5 Kärsin unettomuudesta, nukahtamisvaikeuksista tai liian aikaisin kesken unien heräämisestä</p>	<p>12. Tunnetko väsymystä tai uupumusta?</p> <p>1 Väsyminen on minulle lähes täysin vierasta 2 En väsy helpommin kuin tavallisestikaan 3 Väsyn nopeammin kuin ennen 4 Vähäinenkin työ väsyttää ja uuvuttaa minua 5 Olen liian väsynyt tehdäkseeni mitään</p>
<p>13. Minkälainen ruokahalusi on?</p> <p>1 Ruokahalussani ei ole mitään hankaluuksia 2 Ruokahaluni on ennallaan 3 Ruokahaluni on huonompi kuin ennen 4 Ruokahaluni on nyt paljon huonompi kuin ennen 5 Minulla ei ole enää lainkaan ruokahalua</p>	<p>14. Oletko ahdistunut tai jännittynyt?</p> <p>1 Pidän itseäni melko hyvähermoisena enkä ahdistu kovinkaan helposti 2 En tunne itseäni ahdistuneeksi tai "huonohermoiseksi" 3 Ahdistun ja jännityn melko helposti 4 Tulen erityisen helposti tuskaiseksi, ahdistuneeksi tai jännittyneeksi 5 Tunnen itseni jatkuvasti ahdistuneeksi ja tuskaiseksi kuin hermoni olisivat "loppuun kuluneet"</p>

Yhteiskunnallinen epävarmuus					
1. Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?					
	Erittäin paljon			En lainkaan	
a) Ydinvoiman lisärakentaminen	1	2	3	4	5
b) Huumekauppa	1	2	3	4	5
c) Itärikollisuus	1	2	3	4	5
d) Työttömyys	1	2	3	4	5
e) Äänestämättä jättäminen	1	2	3	4	5
f) Rikollisille langetettujen rangaistusten alhainen taso	1	2	3	4	5
g) Televisio- ja muu viihdeväkivalta	1	2	3	4	5
h) Pornografia	1	2	3	4	5
i) Prostituutio	1	2	3	4	5
j) Tartuntataudit ja sairauksien leviäminen	1	2	3	4	5
k) Muuttuvat arvot ja asenteet	1	2	3	4	5
l) Geeniteknologia	1	2	3	4	5
m) Ympäristöongelmat	1	2	3	4	5
n) Väestön ikääntyminen ja "eläkepommi"	1	2	3	4	5
o) Kansainvälistyminen	1	2	3	4	5
p) Terrorismi	1	2	3	4	5
q) Maailmanlaajuinen väestönkasvu	1	2	3	4	5
r) Arkielämän kaupallistuminen	1	2	3	4	5

Liite 2. Faktorianalyysit. Faktorit ja faktorilataukset 1/4

Taulukko 1. Käännetty faktorimatriisi. Faktorilataukset 6 kk ja 18 kk aineistoille (lataus 6 kk / lataus 18 kk). Faktorilatauksissa on käytetty seuraavaa merkintätapaa: Jos faktorilatauksen itseisarvo > 0,75 saa taulukkoarvo lukuarvon 3, jos faktorilatauksen itseisarvo = 0,5...0,74 saa taulukkoluku arvon 2, jos faktorilatauksen itseisarvo = 0,25...0,49 saa taulukkoarvo arvon 1 ja jos faktorilatauksen itseisarvo ≤ 0,25 saa taulukkoarvo arvon 0. Faktori 6 esiintyi ainoastaan 18 kk aineiston tapauksessa.

muuttuja	faktorit															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
syntymävuosi	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Kotitalouden koko henkilömäärä	1/1	1/1	0/1	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Omat bruttoansiot/kk	0/0	3/3	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Kotitalouden bruttoansiot/kk	0/0	3/2	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
tapaan läheisiä ystäviäni	0/0	0/0	3/2	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
tapaan naapureitani	0/0	0/0	1/1	0/0	0/0	-0	1/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
tapaan työ/opiskelutovereita	1/0	0/1	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
katson paikallisuutisia tv	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus ihmiset yleensä	0/0	0/0	0/0	2/2	0/0	-0	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus työtoverit	0/0	0/0	0/0	2/2	1/0	-0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus muut tuttavat	0/0	0/0	0/0	2/3	1/0	-0	1/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus kadulla tavatut ihmiset	0/0	0/0	0/0	2/2	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus opettajat	0/0	0/0	0/0	0/0	2/2	-2	1/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus poliisi	0/0	0/0	0/0	0/0	2/3	-1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/0
luottamus sosiaaliviranomaiset	0/0	0/0	0/0	0/0	3/1	-3	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus kunnallisviranomaiset	0/0	0/0	0/0	0/0	3/0	-3	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luottamus terveystyöntekijät	0/0	0/0	0/0	0/0	3/0	-2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
olen ylpeä asuinalueeni jäsen	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	-0	2/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
luotan naapureihini	0/0	0/0	0/0	1/1	1/0	-0	2/2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
tunnen kuuluvani yhteisöön	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
jaan naapureiden kanssa arvot	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
ihmiset tekevät yhteistyötä	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	2/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
ihmisillä on aikaa kuunnella	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	1/0	2/2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
voin ilmaista kriisiä koskevat tunteet	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
minua auttaa puhuminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	1/1	0/0	0/0	1/0	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0
huoli kotiin murtaudutaan	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
huoli väkivalta iltaisain ulkona	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	2/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
huoli Kauhajoki, Jokela tai Myyrmäki	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	1/0	0/0	1/0	0/0	0/0	1/0	0/0	0/1
miten poliisi hoiti kauhajoen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/2	-0	0/0	0/0	0/0	3/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
miten viranomaiset toimivat kauhajoella	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	-0	0/0	0/0	0/0	2/2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
miten media toimi kauhajoella	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/1	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0

Liite 2. Faktorianalyysit. Faktorit ja faktorilataukset 2/4

Taulukko 2. Jatkoa taulukolle 1.

muuttujat	faktorit															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
koulusurmat johtuvat yhteiskunnan epätasa-arvoistumisesta	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	3/2	0/0	0/1	0/0	0/0	0/1
koulusurmat johtuvat terveyspalveluiden karsimisesta	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/3	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
koulusurmat johtuvat perinteisen yhteisöllisyyden heikentymisestä	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
koulusurmat johtuvat maamme kansallisesta väkivaltaperinteestä	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	0/1	0/0	0/0	0/0	0/1
koulusurmat johtuvat Internetin ja tietoverkkojen käytön	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	1/0	0/0	0/0	0/3	0/0
koulusurmat johtuvat viranomaiskontrollin heikentymisestä	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	-0	0/0	0/0	0/0	1/0	2/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
ydinvoiman lisärakentaminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	0/1	1/0	0/0	0/0
itärikollisuus	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/0	2/0	0/0	0/1
työttömyys	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/1	1/1	0/0	0/0	0/0
äänestämättä jättäminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0
rangaistusten alhainen taso	0/0	0/0	0/0	0/1	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	3/0	0/0
viihdeväkivalta	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/2	1/0	0/0	0/1	0/0
pornografia	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0
prostituutio	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	3/3	0/0	0/0	0/0	0/0
tartuntataudit	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	0/0	2/1	0/0	0/1
muuttuvat arvot ja asenteet	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/0	2/1	0/0	0/0	0/0
geeniteknologia	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/1	2/0	0/0	0/1
ympäristöongelmat	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	1/0	0/0	0/0
väestön ikääntyminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	1/1	1/0	0/0	0/0
kansainvälistyminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/0	0/2
terrorismi	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/0	2/3	0/0	0/0
väestönkasvu	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	1/1	2/1	0/0	0/0
arkielämän kaupallistuminen	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	-0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/3	0/0	0/0	0/0

Liite 2. Faktoriansalyysi. Faktorit ja faktorilataukset 3/4

Taulukko 3. Käännetty faktorimatriisi arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet -kysymyssarjan muuttujille. Faktorilataukset molemmille aineistoille (6 kk aineisto / 18 kk aineisto).

muuttujat	faktorit					
	1	2	3	4	5	6
tapaan läheisiä ystäviäni	0,1 / 0,0	0,2 / 0,2	0,1 / 0,1	0,2 / 0,1	0,3 / -	- / 0,1
tapaan naapureitani	0,1 / 0,0	0,2 / 0,4	0,0 / 0,0	0,1 / -0,1	0,6 / -	- / 0,1
tapaan työ/opiskelutovereita	0,0 / 0,1	0,0 / -0,1	0,3 / 0,1	0,2 / 0,2	0,0 / -	- / 0,0
katson paikallisuutisia tv	0,1 / 0,0	0,1 / 0,4	-0,1 / 0,0	0,0 / 0,1	0,1 / -	- / -0,1
luottamus ihmiset yleensä	0,3 / 0,2	0,2 / 0,2	0,6 / 0,7	0,1 / 0,1	0,1 / -	- / 0,0
luottamus työtoverit	0,3 / 0,3	0,2 / 0,2	0,7 / 0,6	0,1 / 0,1	0,0 / -	- / 0,0
luottamus muut tuttavat	0,3 / 0,2	0,3 / 0,3	0,7 / 0,8	0,1 / 0,1	-0,1 / -	- / 0,0
luottamus kadulla tavatut ihmiset	0,1 / 0,1	0,0 / 0,0	0,6 / 0,6	0,1 / 0,1	0,1 / -	- / 0,1
luottamus opettajat	0,6 / 0,6	0,2 / 0,3	0,2 / 0,2	0,2 / 0,2	0,1 / -	- / 0,3
luottamus poliisi	0,6 / 0,4	0,2 / 0,1	0,1 / 0,2	0,2 / 0,2	0,2 / -	- / 0,9
luottamus sosiaaliviranomaiset	0,9 / 0,8	0,1 / 0,2	0,2 / 0,1	0,1 / 0,2	0,0 / -	- / 0,1
luottamus kunnallisviranomaiset	0,8 / 0,8	0,2 / 0,1	0,2 / 0,2	0,1 / 0,0	0,1 / -	- / 0,0
luottamus terveysviranomaiset	0,8 / 0,6	0,2 / 0,2	0,2 / 0,2	0,1 / 0,2	0,0 / -	- / 0,2
olen ylpeä asuinalueeni jäsen	0,3 / 0,2	0,7 / 0,7	0,1 / 0,1	0,1 / 0,1	0,0 / -	- / 0,1
luotan naapureihini	0,3 / 0,3	0,6 / 0,7	0,3 / 0,3	0,0 / 0,1	0,3 / -	- / 0,1
tunnen kuuluvani yhteisöön	0,2 / 0,1	0,8 / 0,8	0,2 / 0,1	0,2 / 0,1	0,0 / -	- / 0,1
jaan naapureiden kanssa arvot	0,2 / 0,2	0,7 / 0,8	0,2 / 0,1	0,2 / 0,1	0,4 / -	- / 0,0
ihmiset tekevät yhteistyötä	0,2 / 0,2	0,6 / 0,5	0,1 / 0,1	0,1 / 0,2	0,4 / -	- / 0,2
ihmisillä on aikaa kuunnella	0,2 / 0,1	0,2 / 0,2	0,2 / 0,2	0,7 / 0,8	0,3 / -	- / 0,0
voin ilmaista kriisiä koskevat tunteet	0,2 / 0,1	0,1 / 0,1	0,2 / 0,1	0,8 / 0,8	0,1 / -	- / 0,0
minua auttaa puhuminen	0,1 / 0,1	0,1 / -0,1	0,0 / 0,1	0,6 / 0,6	-0,1 / -	- / 0,1

Liite 2. Faktoriansalyysit. Faktorit ja faktorilataukset 4/4

Taulukko 4. Käännetty faktorimatriisi arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet -kysymyssarjan muuttujille. Faktorilataukset molemmille aineistoille (6 kk aineisto / 18 kk aineisto).

muuttujat	faktorit		
	1	2	3
huoli kotiin murtaudutaan	0,1 / 0,1	0,0 / -0,1	0,6 / 0,7
huoli väkivalta iltaisin ulkona	0,1 / 0,1	0,0 / 0,0	0,9 / 0,8
huoli Kauhajoki, Jokela tai Myyrmanni	0,4 / 0,3	-0,1 / 0,0	0,4 / 0,4
miten poliisi hoiti kauhajoen	0,0 / -0,1	0,8 / 0,7	0,0 / -0,1
miten viranomaiset toimivat kauhajoella	0,0 / -0,1	0,8 / 0,9	-0,1 / 0,0
miten media toimi kauhajoella	0,0 / 0,0	0,3 / 0,4	0,0 / 0,0
koulusurmat johtuvat yhteiskunnan epätasa-arvoistumisesta	0,6 / 0,7	-0,1 / -0,1	0,3 / 0,1
koulusurmat johtuvat terveyspalveluiden karsimisesta	0,7 / 0,7	0,0 / 0,0	0,2 / 0,1
koulusurmat johtuvat perinteisen yhteisöllisyyden heikentymisestä	0,6 / 0,7	0,0 / -0,1	-0,1 / 0,0
koulusurmat johtuvat maamme kansallisesta väkivaltaperinteestä	0,5 / 0,5	0,0 / -0,1	0,2 / 0,2
koulusurmat johtuvat Internetin ja tietoverkkojen käytön	0,3 / 0,4	0,1 / 0,1	0,1 / 0,2
koulusurmat johtuvat viranomaiskontrollin heikentymisestä	0,6 / 0,4	-0,2 / -0,3	0,1 / 0,1

Taulukko 5. Käännetty faktorimatriisi yhteiskunnallinen epävarmuus -kysymyssarjan muuttujille. Faktorilataukset molemmille aineistoille (6 kk aineisto / 18 kk aineisto).

muuttujat	faktorit					
	1	2	3	4	5	6
ydinvoiman lisärakentaminen	0,3 / 0,3	0,2 / 0,4	0,2 / 0,0	0,3 / -	- / 0,3	- / 0,2
itärikollisuus	0,2 / 0,3	0,2 / 0,0	0,5 / 0,5	0,2 / -	- / 0,0	- / 0,2
työttömyys	0,1 / 0,2	0,3 / 0,5	0,2 / 0,1	0,2 / -	- / 0,1	- / 0,1
äänestämättä jättäminen	0,2 / 0,2	0,3 / 0,2	0,1 / 0,1	0,2 / -	- / 0,1	- / 0,3
rangaistusten alhainen taso	0,1 / 0,2	0,1 / 0,0	0,3 / 0,2	0,2 / -	- / 0,3	- / 0,0
viihdeväkivalta	0,6 / 0,5	0,3 / 0,2	0,2 / 0,2	0,0 / -	- / 0,3	- / 0,1
pornografia	1,0 / 0,9	0,2 / 0,2	0,1 / 0,1	0,1 / -	- / 0,2	- / 0,1
prostituutio	0,7 / 0,8	0,1 / 0,1	0,1 / 0,3	0,3 / -	- / 0,1	- / 0,1
tartuntataudit	0,2 / 0,3	0,2 / 0,1	0,3 / 0,4	0,8 / -	- / 0,1	- / 0,3
muuttuvat arvot ja asenteet	0,1 / 0,1	0,7 / 0,2	0,0 / 0,1	0,1 / -	- / 0,7	- / 0,1
geeniteknologia	0,2 / 0,3	0,4 / 0,3	0,3 / 0,2	0,3 / -	- / 0,3	- / 0,1
ympäristöongelmat	0,1 / 0,2	0,5 / 0,7	0,4 / 0,1	0,1 / -	- / 0,2	- / -0,1
väestön ikääntyminen	0,0 / 0,1	0,4 / 0,6	0,2 / 0,1	0,3 / -	- / 0,0	- / 0,3
kansainvälistyminen	0,1 / 0,1	0,3 / 0,1	0,3 / 0,2	0,2 / -	- / 0,1	- / 0,7
terrorismi	0,3 / 0,3	0,0 / 0,1	0,7 / 0,7	0,3 / -	- / 0,2	- / 0,1
väestönkasvu	0,0 / 0,0	0,4 / 0,4	0,7 / 0,4	0,1 / -	- / 0,0	- / 0,2
arkiellämän kaupallistuminen	0,2 / 0,1	0,7 / 0,5	0,2 / 0,0	0,0 / -	- / 0,4	- / 0,2

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 1/7

Taulukko 1. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa merkitsevässä korrelaatio-yhteydessä olevat välimatka-asteikolliset muuttujat, 6 kk aineisto. Korrelaatiokerroin on Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin.

muuttuja	korrelaatiokerroin	p	N
Taustamuuttujat			
kotitalouden koko henkilömäärä	-,173	0,003**	300
Arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet			
Eri ihmisryhmien tapaamistiheys			
tapaan läheisiä ystäviäni	,123	0,04*	293
tapaan perheeni jäseniä	,236	0,001***	293
käyn paikallisissa tilaisuuksissa	,155	0,01**	281
Luottamus ihmisiin			
luottamus ihmiset yleensä	,257	0,001***	290
luottamus perheenjäsenet	,261	0,001***	300
luottamus hyvät ystävät	,244	0,001***	300
luottamus työtoverit	,245	0,001***	287
luottamus muut tuttavat	,137	0,02*	294
luottamus netissä tavatut ihmiset	,133	0,03*	266
luottamus kadulla tavatut ihmiset	,136	0,02*	294
luottamus viranomaisiin			
luottamus opettajat	,196	0,001***	292
luottamus poliisi	,147	0,01**	302
luottamus sosiaaliviranomaiset	,183	0,002**	295
luottamus kunnallisviranomaiset	,182	0,002**	299
luottamus terveysviranomaiset	,190	0,001***	304

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 2/7

Taulukko 2. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa merkitsevässä korrelaatioyhteydessä olevat välimatka-asteikolliset muuttujat, 6 kk aineisto. Korrelaatiokerroin on Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin. Jatkoa taulukolle 1.

muuttuja	korrelaatiokerroin	p	N
Arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet			
Arviot paikallisyhteisöstä			
olen ylpeä asuinalueeni jäsen	,250	0,001***	296
tunnen kuuluvani yhteisöön	,251	0,001***	300
jaan naapureiden kanssa arvot	,160	0,006**	298
asuinalueeni on hyvä paikka asua	,236	0,001***	302
ihmiset tekevät yhteistyötä	,223	0,001***	300
Sosiaalinen tuki			
ihmisillä on aikaa kuunnella	,268	0,001***	301
voin ilmaista kriisiä koskevat tunteet	,249	0,001***	301
minua auttaa puhuminen	,122	0,03*	300
ainakin yksi ihminen jolle voin puhua	,255	0,001***	301
voin saada apua kun tarvitsen	,276	0,001***	301
Pelko- ja riskikokemukset			
huolestuneisuus			
huoli kotiin murtaudutaan	-,167	0,004**	304
huoli väkivalta iltaisin ulkona	-,204	0,001***	306
huoli väkivalta perheenjäsen	-,257	0,001***	303
huoli väkivalta työtehtävissä	-,174	0,003**	297
huoli sukupuoli ahdistelu	-,134	0,02*	302
huoli Kauhajoki, Jokela tai Myyrmanni	-,201	0,001***	306
Poliisin, viranomaisten ja median työskentelyn arviointi			
miten poliisi hoiti kauhajoen	,113	0,05*	301
miten viranomaiset toimivat kauhajoella	,122	0,04*	302
Kouluampumisen syiden arviointi			
koulusurmat johtuvat yhteiskunnan epätasa-arvoistumisesta	-,223	0,001***	297
koulusurmat johtuvat terveyspalveluiden karsimisesta	-,174	0,003**	298
koulusurmat johtuvat perinteisen yhteisöllisyyden heikentymisestä	-,141	0,02*	297
koulusurmat johtuvat maamme kansallisesta väkivaltaperinteestä	-,195	0,001***	293

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 3/7

Taulukko 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa merkitsevässä korrelaatio-yhteydessä olevat välimatka-asteikolliset muuttujat, 6 kk aineisto. Korrelaatiokerroin on Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin. Jatkoa taulukoille 1 ja 2.

muuttuja	korrelaatiokerroin	p	N
Yhteiskunnallisten riskien arviointi			
työttömyys	-,137	0,02*	304
äänestämättä jättäminen	-,145	0,01**	301
ympäristöongelmat	-,155	0,007**	303
väestön ikääntyminen	-,182	0,001***	305
terrorismi	-,116	0,04*	303
arkielämän kaupallistuminen	-,129	0,02*	304
Latentit muuttujat			
viranomaisluottamus	,210	0,001***	305
yhteisöllisyyden tunne	,246	0,001***	302
luottamus muihin ihmisiin	,255	0,001***	301
sosiaalinen tuki	,256	0,001***	303
arviot koulusurmien syistä	-,242	0,001***	301
arvio viranomaistoiminnasta	,122	0,03*	302
huolestuneisuus väkivallan kohtaamisesta	-,213	0,001***	306
väkivaltakokemusten määrä	,138	0,02*	303

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 4/7

Taulukko 4. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa merkitsevässä korrelaatio-yhteydessä olevat välimatka-asteikolliset muuttujat, 18 kk aineisto. Korrelaatiokerroin on Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin.

muuttuja	korrelaatiokerroin	p	N
Arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet			
Eri ihmisryhmien tapaamistiheys			
tapaan naapureitani	,194	0,001***	307
käyn paikallisissa tilaisuuksissa	,145	0,01**	299
Luottamus ihmisiin			
luottamus ihmiset yleensä	,201	0,001***	303
luottamus perheenjäsenet	,256	0,001***	311
luottamus hyvät ystävät	,170	0,003**	310
luottamus työtoverit	,293	0,001***	285
luottamus muut tuttavat	,201	0,001***	304
luottamus kadulla tavatut ihmiset	,141	0,01**	308
Luottamus viranomaisiin			
luottamus opettajat	,179	0,002**	303
luottamus poliisi	,240	0,001***	309
luottamus sosiaaliviranomaiset	,248	0,001***	310
luottamus kunnallisviranomaiset	,204	0,001***	309
luottamus terveysviranomaiset	,227	0,001***	310
Arviot paikallisyhteisöstä			
olen ylpeä asuinalueeni jäsen	,195	0,001***	304
luotan naapureihini	,184	0,001***	311
tunnen kuuluvani yhteisöön	,208	0,001***	306
jaan naapureiden kanssa arvot	,230	0,001***	300
ihmiset tekevät yhteistyötä	,176	0,002**	309

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 5/7

Taulukko 5. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa merkitsevässä korrelaatio-yhteydessä olevat välimatka-asteikolliset muuttujat, 18 kk aineisto. Korrelaatiokerroin on Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin. Jatkoa taulukolle 4.

muuttuja	korrelaatiokerroin	p	N
Arkielämä, luottamus ja sosiaaliset suhteet			
Sosiaalinen tuki			
ihmisillä on aikaa kuunnella	,200	0,001***	308
voin ilmaista kriisiä koskevat tunteet	,167	0,003**	307
ainakin yksi ihminen jolle voin puhua	,157	0,005**	310
voin saada apua kun tarvitsen	,217	0,001***	307
Pelko- ja riskikokemukset			
huolestuneisuus			
huoli väkivalta perheenjäsen	-,184	0,001***	310
huoli Kauhajoki, Jokela tai Myyrmanni	-,177	0,002**	310
Poliisin, viranomaisten ja median työskentelyn arviointi			
miten poliisi hoiti kauhajoen	,113	0,05*	311
Kouluampumisen syiden arviointi			
koulusurmat johtuvat Internetin ja tietoverkkojen käytön	-,140	0,01**	311
Yhteiskunnallisten riskien arviointi			
muuttuvat arvot ja asenteet	-,163	0,004**	309
arkielämän kaupallistuminen	-,141	0,01**	312
Latentit muuttujat			
viranomaisluottamus	,260	0,001***	311
yhteisöllisyyden tunne	,241	0,001***	313
luottamus muihin ihmisiin	,239	0,001***	312
sosiaalinen tuki	,152	0,007**	309
väkivaltakokemusten määrä	,113	0,05*	311

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 6/7

Taulukko 6. Kategoristen muuttujien RBDI-pisteiden keskiarvot ja kategoristen muuttujien tilastollinen merkitsevyys RBDI-pisteytykseen.

muuttuja	6 kk aineisto		18 kk aineisto	
	RBDI-keskiarvo	tilastollinen merkitsevyys	RBDI-keskiarvo	tilastollinen merkitsevyys
sukupuoli				
mies	2,1	U = 9821 p = 0,06	1,6	U = 10416 p = 0,2
nainen	2,3		1,8	
asumismuoto				
omakotitalo	1,7	U = 6445 p = 0,001**	1,8	U = 7643 p = 0,34
jokin muu	3,8		1,5	
kysymys: "Oletko kertonut huolistasi"				
kyllä	2,1	U = 9042 p = 0,8	1,6	U = 11035 p = 0,8
ei	2,4		1,9	
omakohtaiset väkivaltakokemukset				
käsiksi käyminen tai koskettelu				
kyllä	3,6	U = 5007 p = 0,02*	2,1	U = 3684 p = 0,22
ei	1,9		1,7	
omakohtaiset väkivaltakokemukset				
tuntematon käynyt kimppeun				
kyllä	3,5	U = 4076 p = 0,49	2,1	U = 2877 p = 0,93
ei	2,0		1,7	
omakohtaiset väkivaltakokemukset				
tuttu käynyt kimppeun				
kyllä	4,6	U = 3060 p = 0,002**	3,0	U = 2734 p = 0,002**
ei	1,9		1,6	

Liite 3. RBDI-pisteytyksen kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 7/7

Taulukko 7. Kategoristen muuttujien RBDI-pisteiden keskiarvot ja kategoristen muuttujien tilastollinen merkitsevyys RBDI-pisteytykseen. Jatkoa taulukolle 6.

muuttuja	6 kk aineisto		18 kk aineisto	
	RBDI-keskiarvo	tilastollinen merkitsevyys	RBDI-keskiarvo	tilastollinen merkitsevyys
kysymys: "Oliko Kauhajoki yksittäinen tapahtuma?"				
kyllä	2,0	U = 8041	1,7	U = 10394
ei	2,3	p = 0,07	1,8	p = 0,37
kysymys: "Kuoliko läheisesi Kauhajoella?"				
kyllä	2,8	U = 5546	1,6	U = 5173
ei	2,1	p = 0,02*	1,8	p = 0,82
syntymävuosi				
-1952	1,9		1,7	
1953–1967	2,8	$\chi^2(2) = 2,44$	2,2	$\chi^2(2) = 7,07$
1968–	2,0	p = 0,30	1,3	p = 0,03*
koulutus				
perusaste	2,9		1,8	
keskiaste	1,6	$\chi^2(2) = 3,56$	1,9	$\chi^2(2) = 0,94$
korkea-aste	2,4	p = 0,17	1,5	p = 0,63
kotitalouden henkilömäärä				
1 henkeä	3,4		3,2	
2 henkeä	2,1	$\chi^2(2) = 5,89$	1,4	$\chi^2(2) = 6,88$
yli 2 henkeä	1,6	p = 0,05*	1,8	p = 0,03*
kotitalouden bruttoansiot				
alle 2500 eur/kk	3,0		2,5	
2500–4100 eur/kk	1,8	$\chi^2(2) = 3,20$	1,5	$\chi^2(2) = 2,46$
yli 4100 eur/kk	1,9	p = 0,20	1,5	p = 0,29

Liite 4. Logististen regressioanalyysien tulokset 1/2

Taulukko 1. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin sosiaalinen pääoman mallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 0 vs RBDI = 1–2). 6 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
Sosiaalinen tuki	,015*	1,586	1,094	2,299
perheenjäsenien tapaamistiheys	,019*	1,505	1,069	2,119
vakio	,000***	,086		

Taulukko 2. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin sosiaalinen pääoman mallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 0 vs RBDI = 1–2). 18 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
viranomaisluottamus	,024*	1,659	1,070	2,572
naapureiden tapaamistiheys	,048*	1,437	1,003	2,057
vakio	,000***	,059		

Taulukko 3. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin sosiaalinen pääoman mallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 1–2 vs. RBDI > 2). 6 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
koulusurmien syyt	,045*	,587	,348	,988
asumismuoto omakotiasuminen jokin muu	,015*	,335 1	,139	,806
vakio	,003**	11,855		

Taulukko 4. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin sosiaalinen pääoman mallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 0 vs RBDI = 1–2). 18 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
viranomaisluottamus	,024*	1,659	1,070	2,572
naapureiden tapaamistiheys	,048*	1,437	1,003	2,057
vakio	,000***	,059		

Liite 4. Logististen regressioanalyysien tulokset 2/2

Taulukko 5. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin sosiaalinen pääoman mallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 1–2 vs. RBDI > 2). 18 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
perheenjäsenien tapaamistiheys	,003**	1,921	1,254	2,942
onko joku tuttu käynyt kimppuun kyllä ei	,002**	7,907 1	2,076	30,117
vakio	,001***	,259		

Taulukko 6. Logistinen regressioanalyysi, jossa mallina käytettiin ryhmänormimallia. Riippuva muuttuja oli dikotomisoitu RBDI-pistemäärä (RBDI = 0 vs. RBDI > 0). 18 kk aineisto.

muuttuja	p	Exp(B)	95% luottamusrajat EXP(B)	
			alaraja	yläraja
luottamus perheenjäseniin suuri luottamus vähäisempi luottamus	,001***	,299 1	,148	,605
onko joku tuttu käynyt kimppuusi ei kyllä	,021*	,335 1	,133	,846
vakio	,000***	6,746		

Liite 5. Asumismuodon kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat 1/2

Taulukko 1. Kauhajokelaisten asumismuodon kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttujat. 6 kk aineisto.

muuttuja	muuttujien frekvenssiosuudet tai keskiarvot		tilastollinen merkitsevyysaste
	asumismuoto		
	omakotitalo	jokin muu	
asumisaika Kauhajoella			
alle vuosi	4 %	22 %	$\chi^2(1) = 22,1$ p < 0,001***
1–5 vuotta	13 %	37 %	
6–10 vuotta	13 %	12 %	
yli 10 vuotta	70 %	29 %	
joku on käynyt käsiksi tai kosketellut			
kyllä	10 %	33 %	$\chi^2(1) = 22,1$ p < 0,001***
ei	90 %	67 %	
joku tuntematon ihminen on hyökännyt kimppuun			
kyllä	6 %	25 %	$\chi^2(1) = 22,3$ p < 0,001**
ei	94 %	75 %	
joku tuttu ihminen on hyökännyt kimppuun			
kyllä	8 %	19 %	$\chi^2(1) = 6,6$ p < 0,01**
ei	92 %	81 %	
kotitalouden henkilömäärä			
1	10 %	41 %	$\chi^2(2) = 44,9$ p < 0,001***
2	44 %	43 %	
>2	47 %	16 %	
perheenjäsenien tapaamistiheys	k.a. 1,7	k.a. 2,1	U = 6193, p < 0,001***
työ- tai opiskelutovereiden tapaamistiheys	k.a. 2,7	k.a. 2,4	U = 6723, p < 0,05*
luottamus ihmisiin	k.a. 3,0	k.a. 3,3	U = 7147, p < 0,01**
luottamus viranomaisiin	k.a. 2,1	k.a. 2,4	U = 7528, p < 0,05*
yhteisöllisyyden tunne	k.a. 2,4	k.a. 2,8	U = 6490, p < 0,001***
huolestuneisuus väkivallasta	k.a. 3,7	k.a. 3,3	U = 7643, p < 0,05*
kotitalouden bruttoansiot	k.a. 3680	k.a. 2440	U = 3589, p < 0,001***

Liite 5. Asumismuodon kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttajat 2/2

Taulukko 2. Kauhajokelaisten asumismuodon kanssa tilastollisessa yhteydessä olevat muuttajat. 18 kk aineisto.

Muuttuja	muuttujien frekvenssiosuudet tai keskiarvot		tilastollinen merkitsevyysaste
	asumismuoto		
	omakotitalo	jokin muu	
asumisaika Kauhajoella alle vuosi 1–5 vuotta 6–10 vuotta yli 10 vuotta	5 % 11 % 14 % 70 %	28 % 25 % 16 % 31 %	$\chi^2(3) = 50,7$ p < 0,001***
joku on käynyt käsiksi tai kosketellut kyllä ei	6 % 94 %	20 % 80 %	$\chi^2(1) = 14,6$ p < 0,001***
joku tuttu ihminen on hyökännyt kimppuun kyllä ei	6 % 94 %	20 % 80 %	$\chi^2(1) = 13,4$ p < 0,001***
kotitalouden henkilömäärä 1 2 >2	10 % 45 % 46 %	35 % 45 % 20 %	$\chi^2(2) = 32,8$ p < 0,001***
perheenjäsenien tapaamistiheys	k.a. 1,6	k.a. 2,0	U = 6934, p < 0,01**
yhteisöllisyyden tunne	k.a. 3,0	k.a. 3,1	U = 7641, p < 0,01**
kotitalouden bruttoansiot	4100	2490	U = 4187, p < 0,001***